

Національна Академія Наук України
Інститут історії України НАН України
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

МАТЕРІАЛИ ТА ДОКУМЕНТИ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ОУН(Б)
у 1940-х рр.

Зібрали й упорядкували
О.Є. Лисенко та І.К. Патриляк

Київ - 2003

Матеріали та документи Служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр.
Зібрали й упорядкували О.Є. Лисенко та І.К. Патриляк

Упорядники та автори передмови:

*ЛИСЕНКО Олександр Євгенович - доктор історичних наук, за-
відувач відділу історії України періоду Другої світової війни Ін-
ституту історії України НАН України, член робочої групи з роз-
робки пропозицій для підготовки історичного висновку щодо ді-
яльності ОУН-УПА Урядової комісії з вивчення діяльності
ОУН-УПА.*

*ПАТРИЛЯК Іван Казимирович - кандидат історичних наук,
асистент історичного факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка.*

Відповідальний редактор - д.і.н. С.В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ
Рецензенти - к.і.н. С.А. КОКІН, к.і.н. А.О. РУККАС

*Рекомендовано до друку Вченими радами Інституту історії Укра-
їни НАН України (протокол № 11 від 19 грудня 2002 р.) та Істо-
ричного факультету Київського національного університету іме-
ні Тараса Шевченка (протокол №3 від 28 листопада 2002 р).*

Комп'ютерний набір - Т.В. Заболотна, І.К. Патриляк

У запропонованому збірнику документів вміщено невідомі та маловідомі матеріали з історії Служби безпеки Організації українських націоналістів (бандерівців) за 1941-47 рр. Документи розташовані в хронологічному порядку, вони відібрані таким чином, щоб рельєфно показати еволюцію завдань, які ставилися перед оунівською спецслужбою в різні періоди підпільної боротьби, розкрити методи та стиль роботи СБ. Видання розраховане на науковців, дослідників історії українського національно-визвольного руху 40-х - 50-х рр. минулого століття, а також для всіх тих, хто вивчає історію становлення українських спеціальних служб і загалом цікавиться вітчизняною історією.

При повному або частковому відтворенні матеріалів даної публікації посилання на це видання обов'язкове.

ISBN 966-02-2729-9 © Інститут історії України НАН України, 2003
© Київський національний Університет
імені Тараса Шевченка, 2003
© Лисенко О.Є., Патриляк І.К.

ПЕРЕДМОВА

Дослідження історії спеціальних служб приховує в собі масу об'єктивних труднощів, які не притаманні вивченню будь-яких інших ділянок людської життєдіяльності. Спецслужби завжди ретельно оберігали свої таємниці, не видаючи інформації при специфіці власної роботи. Дещо простіше вивчати історію вже неіснуючих органів держбезпеки, особливо в тому випадку, якщо після них залишилася певна (хоча здебільшого обмежена) документальна база. Наприклад, у післявоєнному світі з'явилася маса наукових досліджень в яких висвітлювалися головні напрямки роботи таємних служб гітлерівського рейху, хоча й у них вченим вдавалося "витягнути на денне світло" далеко не всю правду про діяльність німецької розвідки, контррозвідки, таємної поліції тощо, частина таємниць назавжди загинула разом з керівниками спецслужб нацистської імперії, а частина осіла в архівах розвідок держав-переможниць і донині залишається конфіденційною.

Для вітчизняних студій з історії українського націоналістичного руху в 1930-50-х рр. надзвичайно актуальним є питання висвітлення діяльності "бездержавної" Служби безпеки ОУН — структури, яка зосередила в собі функції, котрі за умов існування держави притаманні кримінальній та політичній поліції, розвідці та контррозвідці. Оунівська СБ, яка виникла у вигляді референтури Крайової езекутиви ОУН на Західноукраїнських землях у лютому 1939 року¹, проіснувала на території УРСР аж до середини 50-х рр. минулого століття і в останні часи своєї діяльності в Україні фактично залишалася кіс-

тяком збройного націоналістичного підпілля. Можна без вагань стверджувати, що не провівши детального і всебічного розгляду історії СБ ОУН(Б) годі й вести мову про повноцінне дослідження повстанського націоналістичного руху в роки Другої світової війни. Адже, значною мірою, завдяки Службі безпеки масштабний збройний опір сталінському режимові продовжувався безпрецедентно довго, а всюдисущі беріївські каральні структури, роками не могли розкласти оунівське підпілля маючи в своєму розпорядженні цілу армію вишколеної агентури. Співробітники СБ своїм доволі високим (як для аматорів) фаховим рівнем роботи дивували навіть головних супротивників — службовців радянських органів безпеки, які змушені були визнавати, що "ми недооцінили сили вашої Служби безпеки. Ми думали, що легше буде працювати серед вас, ніж серед дурних німців, і помилилися"².

У світлі викладеного вище, слід підкреслити, що сучасний рівень дослідження історії СБ зовсім не відповідає тій, у багатьох моментах вирішальній ролі, яку Служба безпеки ОУН(Б) відігравала у національно-визвольному русі другої чверті ХХ-го століття. На жаль, у масовій свідомості громадян тепер уже незалежної України досі панує викривлений, карикатурний образ есбіста — такого-собі п'яного вуйка із закривавленою сокирою та зашморгом в руках, тризубом на шапці і свастикою на пряжці ремня, — який старанно створювала і плекала радянська й польська історіографія та пропаганда. Значною мірою, збереженню такої ситуації сприяє майже повна відсутність спеціальних наукових розвідок, присвячених проблемі діяльності СБ. У той час, як істориків, що загалом досліджують

той чи інший аспект боротьби ОУН і УПА в Україні та світі є сотні, то вчених, котрі б зосереджували свої наукові пошуки в царині вивчення феномену оунівської Служби безпеки не набереться й десяти. Досі немає жодної комплексної, зваженої та всеохоплюючої монографії присвяченої СБ ОУН(Б). (Працю довголітнього члена ОУН(Б) та співробітника Служби безпеки С. Мудрика-Мечника, наврода чи можна назвати достатньо всебічним та об'єктивним дослідженням)³. Найбільш помітний внесок у вивчення історії СБ зробили сучасні українські автори Д. Веденєєв, В. Єгоров, В. Козенюк, В. Єфіменко⁴. У своїх працях науковці розкрили найважливіші етапи історії СБ, встановили методи роботи, структуру та основні завдання оунівської спецслужби. Однак, фактично поза увагою дослідників залишилося питання змінюваності, еволюції фундаментальних завдань, які ставилися перед активом СБ протягом 1940-х рр., у залежності від зміни загальної ситуації, в якій перебував весь український національно-визвольний рух.

Поетапна, але неупинна зміна завдань та планів СБ доволі чітко простежується в доступних для нас документах даної інституції. Ми пропонуємо до уваги історичній громадськості низку есбістських інструкцій, наказів, звітів, обіжників, розпоряджень та листівок 1941-47 років, які, на нашу думку, найбільш повно характеризують зміни у пріоритетних напрямках діяльності СБ протягом зазначеного періоду.

Одразу ж підкреслимо, що до нашої публікації не включено інструкції для оунівської СБ за 1940 рік, які становлять окремий корпус документів (курс лекцій із криміналістики перекладений із тогочас-

них польських, німецьких та радянських посібників)⁵. Єдине, на чому хотілося б окремо акцентувати увагу, то це на досить високому професійному рівні матеріалу, котрий загалом мало в чому поступаються навіть сучасним підручникам з криміналістики⁶.

Матеріали, зібрані в даній публікації, зберігаються нині у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), повністю вони оприлюднюються вперше. Подані нижче документи включені до фондів "Крайовий Провід ОУН на ЗУЗ" (ф. 3833), "Колекція документів з історії Великої Вітчизняної війни" (ф. 4620) та "Комендант військового району "Іскра" Української повстанської армії" (ф. 3967). Вони мають різну структуру, обсяг, походження. Інструкції, обіжники, накази та відозви-листівки — це документи підготовані Головною референтурою Служби безпеки Революційного проводу ОУН(Б), натомість звіти та інформації навпаки складені здебільшого низовими структурами СБ.

Документи в збірнику розташовані в хронологічному порядку, включно з тими матеріалами датування яких було проведене упорядниками виходячи з опосередкованих даних, що містяться в них. Документи під номерами двадцять та двадцять один, в яких не вдалося встановити вірогідної дати написання, подані в кінці збірника, адже навіть такі матеріали становлять певний пізнавальний інтерес для фахівців.

За 1941 рік публікується два документи — інструкція та звіт. Інструкція Службі безпеки датована травнем 1941 року, вона є складовою частиною великої інструкції "Боротьба й діяльність ОУН під час

війни". Подаючи загальну характеристику документа, зазначимо, що він займає 75 сторінок машинописного тексту (через один інтервал) і складається з шести розділів: А. Загальні напрямні; Б. Політичні вказівки; В. Військові інструкції; Г. Інструкції на перші дні організації державного життя; І. Інструкції Служби безпеки; Д. Пропагандивні вказівки. Ними вже було опубліковано два ("В" та "Д") із перерахованих вище шести розділів інструкцій⁷. Загалом історична цінність даної інструкції полягає насамперед у тому, що після II-го Великого Збору бандерівської ОУН у Кракові (квітень 1941 р.) — це перший детальний документ, призначений для внутрішньоорганізаційного користування, який розкриває основні плани керівництва ОУН(Б), спрямовані на виборювання та утвердження національної державності. Надрукований нижче розділ "Г" "Інструкції Служби безпеки" є типовим варіантом певного ідеального сценарію, згідно з яким повинні були розвиватися органи держбезпеки України у випадку уявної перемоги національної революції та приходу до влади ОУН. Цікаво, що оунівці планували створювати свої структури безпеки за зразком існуючого в СРСР Наркомату внутрішніх справ, що складався з двох Головних управлінь — Державної адміністрації та Державної безпеки. Поряд з цим, націоналісти не відкидали й добре їм відомий досвід організації німецьких спецслужб. Тому у структурі Народної міліції був передбачений окремий "Політичний" відділ, який за зразком гестапо мав називатися "Тайною Державною Поліцією". Фактично, перші декілька місяців вся адміністративна влада у звільненій від більшовиків Україні повинна була концентруватися в руках спеціально створеної На-

родної міліції. До повної перемоги революції та заспокоєння розбурханих мас, навіть не йшлося про можливість створення будь-яких виборних органів самоврядування вищих за рівнем від сільської управи. Цілком можливо, що оунівці, плануючи свої дії на найближче майбутнє, скористалися вдалим досвідом радянського НКВС, який у вересні 1939 року зумів моментально опанувати ситуацію в щойно окупованих регіонах польської держави, не допустивши щонайменших виявів анархії або непокори. Співробітники НКВС у своїх діях керувалися цілком таємною інструкцією Л.Берії № 720 від 15 вересня 1939 року, основні положення якої надивовижу схожі з думками, викладеними у травневій (1941 року) інструкції СБ ОУН(Б). Для порівняння наведемо невеликі уривки з текстів беріївського та оунівського документів. Так, перед оперативними групами органів НКВС у Західній Україні ставилися наступні завдання:

" 1. Негайно зайняти приміщення установ зв'язку: телеграф, телефон, радіостанцію та радіовузли, пошти; поставити на чолі їх надійних людей.

2. Негайно зайняти приміщення державних і приватних банків, державних скарбниць та сховищ державних і суспільних цінностей, взяти на облік усі цінності, забезпечивши їх зберігання.

3. Надати всебічну допомогу Політвідділам армії у негайному зайнятті друкарень, редакційних газет, складів паперу і в налагодженні видання газет.

4. Негайно зайняти усі державні архіви, передусім архіви жандармерії та філії 2-го Відділу Генштабу (експозитур, пляцувок органів розвідки).

5. З метою запобігання змовницькій, зрадницькій роботі заарештувати й оголосити заручниками ві-

домих представників з-поміж поміщиків, князів, дворян і капіталістів.

6. Заарештувати найбільш реакційних представників урядової адміністрації (керівників місцевих органів поліції, жандармерії, прикордонної охорони і філії 2-го відділу Генштабу, воевод та їхніх помічників), керівників політичних партій (...).

7. Зайняти в'язниці та перевірити склад ув'язнених. Всіх заарештованих за революційну та іншу антиурядову діяльність звільнити, використавши ці заходи для вербування агентури і проведення політроботи серед населення. Створити нову в'язничну адміністрацію з-поміж надійних людей на чолі з одним із працівників НКВС, забезпечивши суворий режим утримання арештантів.

(...)

11. Забезпечити організацію надійної охорони громадського порядку, електростанцій, водогонів, продскладів, елеваторів і сховищ пального (...)

12. Знайти приміщення, які б відповідали вимогам роботи НКВС. Для утримання арештованих організувати внутрішні в'язниці, забезпечивши їхню охорону та обслуговування (...)"⁸

У свою чергу, оунівські лідери ставили перед своїми органами безпеки аналогічні завдання на випадок початку війни проти СРСР. Від бойових груп націоналістичної служби вимагалось опанувати всі важливі пункти у містах та містечках, до яких відносились:

" 1. Централь [Головне управління]* НКВС і НКДБ.

2. Відділення Р[обітничо]-С[елянської] М[іліції]

---

* У квадратних дужках подано пояснення незрозумілих слів та розшифрування скорочень.

(НКВС) і НКВС (комісаріат), тюрма.

3. Обласні комісаріати і окремі відділення [НКВС], державні уряди [установи].

4. Льокалі [приміщення] КП(б)У і Комсомолу.

5. Державні господарчі установи, як банки, кооперативні централі й магазини [склади], продажні пункти [пункти продажу].

6. Об'єкти громадського користування, електривня [електростанція], газівня [газозаправна станція], водопроводи.

7. Середники руху й транспорту, як трамваєва централія [трамвайне депо], залізничні станції і магазини, автобуси.

8. Пошта, телеграф, телефонна централія [телефонний комутатор], радіовисильня [радіостанція].

9. Мости й тунелі.

10. Летунські [авіаційні] майдани, якщо не обсажені військом.

11. Військові об'єкти і магазини [склади], якщо не обсажені військом.

12. Промислові заводи.

Всі пункти продажу (склепи [магазини], магазини [склади]), далі банки й каси належить опечатати та поставити коло них варту" ⁹.

Як бачимо, українські націоналісти, доволі вправно переймали досвід встановлення влади й опанування ситуації від своїх досвідченіших колег-опонентів з органів НКВС.

Однак, уважно вивчаючи інструкцію, неможливо не помітити, що укладачі документа, надаючи рекомендації своїм підлеглим, самі до кінця не розуміли, яким чином вони мають діяти на території УРСР (в межах до 17 вересня 1939 року). Зокрема, якщо із західноукраїнських областей рекомендувалося висла-

ти, або принаймні взяти під контроль, усіх прибулих туди після "золотого вересня", то чітких розпоряджень щодо Східної України в інструкції годі й шукати. Залишається загадкою, чи планувалося там залишити існуючу ситуацію, чи малися на меті етнічні чистки, а чи поступовий асиміляційний процес? Подібно і в економічно-соціальной сфері, лідери оунівців, як видно з документа, вирішили орієнтуватися у Східній Україні згідно з ситуацією. Принаймні, якщо в західних областях передбачалося розпустити колгоспи та радгоспи, то в інших регіонах республіки про реформу сільського господарства на перших порах не йшлося. Більше того, у параграфі "Народня міліція по колгоспам і радгоспам" мова велася про збереження колгоспів на неозначений період. Швидкий, хаотичний розпуск колгоспів та радгоспів, цілком логічно, сприймався авторами інструкції лише як втрата контролю над їхнім майном, а відтак, як нагода до розграбування колективної власності окремими господарями.

Немало уваги у інструкціях для СБ приділено взаємостосункам з окупаційною німецькою владою. Розуміючи своє не вигідне становище у нерівноправному союзі з нацистами, керівники оунівців особливо підкреслювали необхідність якнайшвидшого опанування ситуації після захоплення влади в краї. "Війна має свої конечності й ми не можемо від них ухилитися. Вимоги, ставлені до нас союзником, будуть односторонні, бо таке є відношення існуючих реальних сил. І це відношення можна змінити в свою користь тільки шляхом самостійного організування ладу й порядку. Союзник мусить побачити і признати наш організаційний хист і зрозуміти ці наглядні користі, які він з нашої діяльності може

мати"¹⁰. З цитованого вище чітко видно, що бандерівський Провід послідовно дотримувався теорії "доконаних фактів" у ставленні до Німеччини, вірячи, що нацисти погодяться на передачу політичної влади ОУН у випадку, коли остання зможе реально продемонструвати свою силу, авторитет, організованість та вплив на маси.

Загалом "Інструкції Служби безпеки" були розраховані на практичне застосування у доволі стислі терміни (один-два місяці), вони могли використовуватися лише на першому етапі розбудови апарату державної та громадської безпеки, (починаючи від окремого села чи колгоспу й завершуючи міським та обласним рівнем). При цьому, органам безпеки (Народній міліції) планувалося надавати максимальні повноваження (включно з правом розстрілів), що, швидше за все, призвело б не до встановлення ладу й порядку, а до поглиблення хаосу й анархії у стероризованому суспільстві. Однак, оунівці в 1941 році підходили до питання захисту революції суто по-більшовицьки, не зважаючи на кількість людей, яких, можливо, доведеться знищити. Першими запланованими жертвами національної революції, безперечно, мали б стати, так би мовити, видимі символи більшовицької системи — "червоноармійці, енкаведисти і жиди" (як головна опора режиму). Останні, до речі, підлягали обов'язковій поголовній реєстрації в органах безпеки. Натлі таких фактів доволі недолуго виглядають післявоєнні спроби одного з авторів даної інструкції Ярослава Стецька стверджувати, що ОУН всіма силами пробувала уникнути появи "антижидівського фронту"¹¹. І це при тому, що в 1941 році той же Ярослав Стецько у своїй автобіографії зазначав: "...стою на

становищі винищення жидів і доцільності перенесення на Україну німецькі методи екстермінації жидівства, виключення їх з асиміляційного процесу"¹². Водночас, необхідно підкреслити, що для ОУН навіть у 1941 році (в період найбільшої прихильності її лідерів до нацистської ідеології) питання етнічних чисток не були альфою і омегою боротьби, — головною метою залишалося відновлення, збереження та зміцнення незалежної української держави. Державницький підхід ОУН до справи організації органів безпеки чітко простежується у питанні відбору службовців для Народної міліції. Укладачі інструкції зазначали: "До Народної міліції треба притягати всіх фахівців, що можуть бути корисними для справи. Треба пам'ятати, що на СРСРській Україні всі активні та вартісні елементи в більшій або меншій мірі є т. зв. "комуністами" і тому таке чи інше відношення їх до КП(б)У чи державних органів при доборі людей не є вирішальне. Важливою є натомість їх постава під час революції"¹³. Цей епізод чітко засвідчує, по-перше, небажання оунівців ставити поза законом масу рядових членів компартії, (які поєднали свою долю з більшовизмом лише із кар'єристських міркувань), тим самим автоматично створюючи потужну опозицію своїй владі в країні, а, по-друге, прагнення націоналістів забезпечити для нового державного апарату достатню кількість кваліфікованих фахівців, яких фізично неможливо було набрати з лав ОУН.

Наступний документ, як уже згадувалося, датований так само 1941 роком і є доволі детальним таємним звітом оунівського Управління державної безпеки (створеного після 30 червня 1941 року при Державному правлінні Ярослава Стецька). Звіт

надрукований через один інтервал на чотирьох аркушах, підписаний скороченням "ві-вий" (можливо, "Ві[йсько]вий" референт). Матеріал викликає пильний інтерес дослідників насамперед через те, що в ньому відображено реальні здобутки, труднощі та невдачі, які супроводжували СБ в ході реалізації передвоєнних планів, викладених у травневій (1941 року) інструкції. Звіт УДБ датовано 12 серпня 1941 року, з його тексту можна дізнатися, що в перші місяці німецько-радянської війни оунівцям вдалося таки створити власну Народну міліцію, яка займалася здебільшого розслідуванням кримінальних справ. Організаційна Служба безпеки, натомість, продовжувала залишатися напівлегальною структурою. Обласні референти безпеки діяли лише "законспіровано", хоча їхні представники відкрито очолювали обласні й повітові управи Народної міліції. Цікаво, що вишкільна референтура СБ отримувала широкі повноваження, пов'язані не лише з підбором та підготовкою кадрів для спецслужби, але й займалася вивченням та упорядкуванням захоплених архівів НКВС, протипольською розвідкою, розвідкою проти румунів, угорців, більшовиків, а також питанням боротьби з політичними конкурентами ОУН(Б), насамперед з мельниківцями. Такий, на перший погляд, дивний розподіл функціональних обов'язків у середині структури Служби безпеки, очевидно, пояснюється браком достатньо підготовлених кадрів. Усі більш-менш фахового навчені оунівські есбісти закріплювалися за вишкільною референтурою, завдяки чому націоналістична молодь могла не лише оволодівати азами розвідницької, слідчої чи агентурної роботи, але й слідкувати за реаль-

ною працею своїх наставників і старших колег.

Текст документа яскраво засвідчує, що лідери бандерівської організації в першій половині серпня 1941 року продовжували вірити у можливість якнайшвидшої побудови незалежної держави. Складається враження, що вони просто не бажали бачити реального стану речей і наївно прагнули "закріплювати державницьке життя на всіх ділянках"¹⁴, навіть не сподіваючись на те, що вже до кінця вересня 1941 року німецькі окупанти повністю візьмуть під контроль створені націоналістами органи цивільної адміністрації та місцевого самоврядування.

Звіт бандерівської СБ за перші місяці німецько-радянської війни висвітлює також одне з найогидніших явищ в історії українського націоналістичного руху - непримиренну боротьбу зі своїми колишніми колегами-однопартійцями з мельниківської організації. Поборювання ОУН(М) на початку війни, на жаль, посіло одне з чільних місць у всій роботі СБ, не даремно у пропонованому звіті мельниківцям присвячено більше уваги, ніж полякам та більшовикам, разом взятим.

Загалом аналіз документа дозволяє стверджувати, що протягом червня-серпня 1941 року бандерівські есбісти зуміли створити на території західноукраїнських областей доволі розгалужений та структурований апарат безпеки, що дозволило їм активно проводити розвідувальну та контррозвідувальну роботу, посилювати дисципліну в лавах Організації, а також налагодити систему підготовки кадрів для майбутньої роботи в СБ. Водночас, реалізувати всі плани будівництва повноцінної спецслужби не вдалося. Більшість з них назавжди залишилися на папері разом із планами розбудови самостійної ук-

раїнської держави. Невмолимими реаліями воєнного часу виявили політичну короткозорість керівництва Організації, яке заздалегідь не подбало про "запасні варіанти" на випадок подібних невдач.

Саме повільною переорієнтацією ОУН(Б) на тривалу підпільну боротьбу проти Німеччини та СРСР можна, очевидно, пояснити відсутність нового типу вказівок Службі безпеки. Натомість, у 1942 році СБ отримує чергову інструкцію, виконання якої в повному обсязі було можливе лише за умов повноцінного державного життя. Лідери націоналістичного руху продовжували розраховувати на те, що найближчим часом їм доведеться братися до масштабного державного будівництва, а не думати про організацію нелегальних бойових структур.

Інструкція для СБ ОУН(Б) від серпня 1942 року є одним із найбільших за обсягом із запропонованих у даній публікації документів. Вона займає тринадцять друкованих через один інтервал аркушів і складається з п'яти розділів: "Суспільна безпека", "Криміналістика", "Судова медицина", "Тюремництво", "Доходження і слідство". Ця інструкція, безумовно, була матеріалом для есбітських вишколів та курсів, однак вона фактично не давала всіх необхідних знань і навичок роботи у підпіллі, а могла слугувати скоріше лекційним матеріалом для пояснення загальних механізмів діяльності структур безпеки та охорони громадського порядку в державі. З притаманним для ОУН (часто зовсім не виправданим) розмахом інструкція розкриває завдання і структуру розвідки, звертає увагу на важливість ведення не лише військової, але й економічної технічно-промислової та політичної розвідки. Безперечно, що такі завдання реально могли ставитися лише

перед службою безпеки держави, а не окремої політичної організації та ще й в умовах бездержавності. Більш наближеними до життєвих реалій і дійсних умов праці оунівської СБ, на наш погляд, є лише підрозділи "Добір людей", "Провокатори", "Провокатори з нутра організації", "Підготовка провокатора", "Тактика поліції супроти підпілля", "Вишкіл розвідників". Вони значною мірою написані з урахуванням досвіду підпільної боротьби ОУН проти Польщі та СРСР, а також діяльності низки польських та російських революційних організацій початку ХХ століття. Виключно на роботу в умовах майбутньої державності розраховані останні три розділи інструкції. Автори документа, однак, подають дослідникам цікаву інформацію стосовно багатьох моментів, пов'язаних з тогочасними уявленнями лідерів ОУН(Б) щодо прийдешнього кримінального законодавства, методів слідства, ставлення до національного питання і т.п. Наприклад, з розділу "Криміналістика" дізнаємося, що в майбутній державі до злочинної діяльності мало належати розповсюдження та вживання наркотичних засобів, фальшування грошей та документів, чоловіча проституція, нелегальна жіноча проституція, розповсюдження порнографії, торгівля жінками, зґвалтування тощо¹⁵. Цікаво, що слідчим під час допитів дозволялося (ба, навіть, рекомендувалося) бити "бандитів" аж доти "доки не признаються і не видадуть своїх спільників", або ще й тероризувати тортурами¹⁶. На той час, подібні рекомендації, були цілком традиційними, а використання тортур вважалося звичною практикою в роботі поліції більшості країн.

Досить дивним виглядає, з точки зору сьогодення, виділення оунівцями різних категорій злочинців

за національними ознаками. Так, укладачі інструкції були переконані (можливо, їхня впевненість базувалася на існуючій в ті роки статистиці), що "найбільший процент вбивників є серед поляків, вбивники на тлі сьогоднішніх подій се переважно москалі. Злодії у великому проценті це жиди і українці"¹⁷.

Важко назвати демократичними підходи авторів есбітської інструкції до майбутньої судової системи в Україні. Вони виступали за максимальну жорсткість судів під час ухвалення вироків. Однак, з іншого боку, слухність такого підходу до судочинства у перехідний (післявоєнний чи післяреволюційний) період також складно заперечити. Адже, послуговуючися гірким досвідом сучасної української держави, можна стверджувати, що величезна кількість кримінальних справ просто "спускається на гальмах" судами, а такий підхід до "боротьби" зі злочинністю, як слушно підмітили укладачі аналізованого документа, лише знеохочує поліцію, зменшує її зацікавленість результатами праці¹⁸.

Загалом інструкція, окрім вищевказаного, є цінним джерелом для вивчення маргінальних груп тогочасного західноукраїнського суспільства. Перед зацікавленим дослідником розкриваються маловідомі вияви повсякденного життя західноукраїнського кримінального світу 1940-х рр. "Кишеньковці", "вломники", "шміроки", "злодії-стріхарі, склепові, мандрівні", "вбивники", "брилянтери", "картярі", "офетярі", "пасери" та інші носії злочинних "професій" демонструють перед сучасниками ту невеличку частину життя будь-якої людської спільноти, вивчення якої ще й досі залишається своєрідною зоною табу для української історичної науки.

Злам 1942-43 років ознаменований остаточним

укоріненням бандерівської ОУН на протинімецьких позиціях, розвіяв також залишки ілюзій стосовно швидкого переходу до традиційного державного будівництва. Перед Службою безпеки тепер не ставилися завдання пов'язані з детальним опануванням премудрості криміналістики чи тонкощів судової медицини, тим більше зійшли з повістки денної проблеми організації регулярного поліцейного апарату, тюрем, облав на фальшивомонетників або кишенькових злодіїв. Першочерговими завданнями есбістів стали забезпечення належного рівня конспірації усіх організаційних структур ОУН та УПА, а також проведення розвідки та контррозвідки.

Першим попередженням та настановою для підпільників ОУН, а головне для широких верств західноукраїнського населення, стала антинімецька листівка під назвою "Бережімося провокації!!!!", видана в листопаді 1942 року. Очевидно, що її укладачами, серед інших, були й спеціалісти з СБ, адже в документі, на загальнодоступному рівні, розкривалися підступні й жорстокі методи роботи гестапо, зокрема провокації гестапівської агентури завербованої серед колишніх військовополонених червоноармійців і, як наслідок, масові знищення німецькою поліцією мирного українського населення. "Способу провокації німці останньо сильно застосовують. Подають себе за парашутистів або за партизан, намовляють наше населення до виступів. Дуже часто тими типами являються совітські полонені. (...) Спровокований господар приймає їх за дійсних партизан огірчений німецькими утисками вискаже, якесь не обережне слово проти німців. Це слово стає причиною до оргій гестапо"¹⁹. Автори відозви-листівки одночасно наголошували, що серед провока-

торів є не лише завербовані німцями військовополонені, але навіть дійсні агенти НКВС, які своїми діями намагаються завдати найдошкульнішого удару українцям: "... німці, як і москалі є самотніми ворогами українського народу і обом однаково залежить на знищенні українців"²⁰. Подібні звинувачення не виглядають голосливими якщо взяти до уваги хоч би провокаційну роботу, спрямовану проти українського руху опору, горезвісного радянського розвідника Кузнєцова-"Зіберта", на совісті якого сотні, якщо не тисячі, замордованих у гестапо українців.

Також можна припустити, що листівка "Бережімося провокації !!!", згідно із задумом її авторів, мала б повністю відвернути українців не лише від можливої підтримки радянських партизанських та диверсійних груп, але повинна була запобігати навіть щонайменшому відвертому спілкуванню між місцевим населенням і червоними партизанами в яких селяни почали б вбачати лише енкавеецівських та гестапівських провокаторів.

Ефективне протистояння німецьким органам держбезпеки вимагало від оунівської СБ серйозного посилення внутрішньої дисципліни та вивчення поведінки ворога. Тож не дивно, що 1943 рік пройшов у роботі Служби безпеки під знаком посилення дисципліни, впорядкування організаційного життя та вивчення структури й способів роботи німецьких спецслужб, зокрема на території Генерального губернаторства²¹. Ми пропонуємо до уваги дослідників два документи за 1943 рік — "Інформацію до відомої клітин СБ" теренового провідника СБ терену "Море" (центральна Рівненщина) "Чубарика" від 24 грудня 1943 року та доповнюючу інструкцію для окружних керівників СБ на ЗУЗ від 28 грудня 1943 року.

"Інформація" теренового провідника СБ "Чубарика" розкриває перед дослідниками цілу низку внутрішніх проблем, які стояли перед низовими структурами СБ і які не вдалося розв'язати протягом усього 1943 року. Це й ідеологічна та політична невідповідність кадрів Служби безпеки, надмірна жорстокість, слабка дисципліна, невідповідність низовим керівниками оунівського підпілля, погана конспірація тощо: "Необхідно підперти моральний стан кадрів СБ (люди які займають поважні пости не мають поняття про національну мораль і етику). Кожен наш нетакт большевики будуть пропагувати і це нам перешкодить як в заграничній політиці так і в нашому народі. Роботу свою робим серед найтяжчих обставин, але треба застановитися, як її робити. В ній не можна давати компетенції людям, які до такої роботи не надаються"²². Поряд з перерахованими недоліками автор документа подає також конкретні накази та розпорядження, які б сприяли виправленню ситуації, унормуванню повноважень працівників СБ на рівні станиць, районів та надрайонів, насамперед позбавляючи низові ланки Служби безпеки (до районів включно) права конфісковувати майно, арештовувати та ліквідувати людей. Пізніше ці розпорядження провідника "Чубарика" були вивчені та взяті на озброєння вищим керівництвом підпілля, про що свідчить наказ комендантам СБ, опублікований у збірнику під дев'ятим номером, і про який мова піде нижче.

Доповнююча інструкція для окружних СБ, незважаючи на те, що останні рядки документа втрачені, все ж зберігає свою вагомий інформативну цінність. На відміну від аналогічних інструкцій 1940-42 рр. цей матеріал має принципово іншу структуру, змі-

нює деякі пріоритетні завдання СБ. Бандерівська спецслужба повинна була працювати в семи основних напрямках: 1. Внутрішня безпека Організації; 2. Розвідка проти комуністичного підпілля; 3. Розвідка проти німецької окупаційної влади; 4. Розвідка проти польського підпілля; 5. Розробка українських політичних течій та груп; 6. Збір інформації про події у сусідніх народів, у західній Європі та в Азії; 7. Розслідування кримінальних справ²³.

Як бачимо, робота з криміналом відходить на задній план, поступово зменшується важливість розвідки проти поляків, угорців, чехів, словаків, румунів. Не так гостро хвилює керівництво СБ питання діяльності мельниківців, бульбівців, уенерівців, гетьманців (адже за відсутності власної держави немає великої необхідності боротися за абсолютність своєї влади). Натомість на перший план впевнено виходять питання внутрішньої безпеки, боротьба з ворожою агентурою (контррозвідка), а також розвіддіяльність проти більшовиків та німців. Особливу увагу окружних референтів Служби безпеки звертали на необхідність шифрування документів, які стосувалися внутрішньо-організаційних справ. Таке зауваження свідчило про спробу максимально законспірувати всі організаційні структури й підготуватися до тривалої та безкомпромісної боротьби проти обох окупантів.

Десять наступних документів (№№7-16) датовані 1944 роком, вони є абсолютно різними за змістом та формою викладу матеріалу. Це: накази, обіжники, інструкції, листівки та зразок протоколювання допитів. Такий своєрідний сплеск активності керівних органів СБ (які, власне, готували інструктажі та директивні матеріали) безумовно пояснюється появою в зоні впливу ОУН та УПА Червоної армії, а

з нею і всього радянського державного апарату. Перший документ за 1944 рік, опублікований нижче під сьомим номером, є обіжником ОУН(Б) для внутрішнього користування, розробленим спеціалістами з СБ у травні 1944 року. Автори матеріалу, який отримав назву "До боротьби з провокаторами, зрадниками і сексотами", подали короткий ретроспективний огляд історії "сексотства" в революційних рухах Російської імперії та у самій ОУН, а також розкрили методи боротьби зі зрадництвом і його попередження. При цьому, особливо наголошувалося на необхідності посиленого ідеологічного виховання кадрів оунівського активу, а не на поголовному винищенні "сексотів" та їх родичів. "Треба знати, що безоглядний терор на сексотів та є шкідливий, бо він у наслідках породжує ще більшу масу сексотів (...) Помимо все, найкращим методом боротьби з сексотством є відповідна масова політична робота..."²⁴

З метою посилення виховання революційної пильності у членів та симпатиків ОУН (про яке йшлося в попередньому документі) керівництво підпілля в першій половині 1944 року видало низку листівок під назвою "Бережись агента Н.К.В.Д". Всі подібні летючки були однотипними, тому ми подаємо в збірнику лише одну з них. Листівка не має точної дати, однак, виходячи зі змісту, її можна датувати травнем-червнем 1944 року. В документі, в загальних рисах, розкрито всі основні методи провокативної та агентурної роботи органів радянської держбезпеки - створення агентурної мережі, використання церкви у боротьбі з підпіллям, створення легендованих боївок УПА для знущання над цивільним населенням: "...стрибки під маркою нашою по ночах заїжджають у села, квартируються у

людей, ведуть з ними розмови, вибирають харчі, а потім всіх тих хто дався обманути арештовують"²⁵.

Черговий, дев'ятий документ поданий у збірнику є наказом для комендантів СБ військових надрайонів 3/3 ("Озеро") і 2/2 ("Коліно"), що розташовувались у південно-східній частині Рівненщини. Цей наказ - копія зроблена та завірена самими оунівцями. На жаль, точно не вдалося встановити ні посади, ні справжнього прізвища автора документа "Осики". Можна лише припустити, що він був співробітником референтури СБ військової округи "Богун", яку очолював Микола Козак ("Смок"). Вже з перших рядків документа видно його головну мету — спонукати підлеглих до перебудови всієї роботи СБ у відповідності з новою підрадянською дійсністю. Від найнижчих ланок служби безпеки вимагалось посилити конспірацію та боротьбу з ворожою агентурою, припинити практику розправ над підозрюваними без суду та слідства, підняти рівень внутрішньої дисципліни, відкинути методи колективної відповідальності, покращити роботу слідчих груп. Право на ліквідацію тієї чи іншої засудженої особи отримали лише районні (і вище) станиці СБ. Винесити смертний вирок дозволялося тільки судам. Для підрайонних і нижчих станиць СБ відводилась виключно "чорнова" повсякденна робота, пов'язана зі збором інформації, слідкуванням, контррозвідкою. При цьому, окремо підкреслювалося, що низові ланки Служби "не можуть рішати про ліквідацію особи"²⁶. Даний наказ однозначно давав зрозуміти рядовим есбістам, що попереду на них чекає важка, тривала, виснажлива й, головне, безкомпромісна боротьба з радянською владою. Комендантам СБ військових надрайонів наказувалося відправляти до

вищих інстанцій усі матеріальні цінності, засоби зв'язку, підготовлених зв'язківців, а також радянську уніформу, гроші, зразки документів, всю отриману на допитах "політичну інформацію"²⁷.

Даний матеріал є яскравим зразком документа, розробленого з урахуванням нагальних потреб поточного моменту, а також досвіду перших місяців життя й боротьби в умовах відновлення радянського режиму. Дійсний стан речей змусив лідерів підпілля відмовитися від складання нереальних проєктів (займатися прожектотворенням, пов'язаним із розбудовою СБ у майбутній державі), натомість спонукав їх до конкретної роботи з забезпечення належного функціонування всіх структур збройного підпілля.

Активна підривна робота НКВС змусила керівні структури СБ на початку липня 1944 року розробити чергову інструкцію для посилення конспірації — "Конспірація підпілля (короткі вказівки)". Інструкція складена із семи невеличких розділів, які подають виклад найнеобхідніших правил конспірації у стосунках між підпіллями, між керівниками та підлеглими, при створенні конспіративних квартир, правила поведінки в дорозі, шифрування при листуванні та переховуванні важливої документації²⁸.

Наступний документ СБ датований серпнем 1944 року — "Загальникова інструкція", — видана одним з керівників СБ "Аркасом"*. Хоча, на перший погляд, згаданий матеріал подібний до інструкцій 1940-

---

* Встановити справжнє прізвище автора інструкції, на жаль, не вдалося. Відомий під псевдонімом "Аркас" командир загону УПА на Горохівщині Олексій Брись ("Аркас", "Остап") не міг бути автором цього документа, який датується серпнем 1944 року, адже, згідно з даними дослідника П.Содоля, О.Брись потрапив до рук "Смершу" у квітні 1944 р. (Див. Содоль П. Українська Повстанча Армія 1943-1949. Довідник. Нью-Йорк: Пролог, 1995. - С. 13.)

42 рр., все ж у ньому, окрім загальної теорії розвідницької праці, основну увагу зосереджено на окремих вказівках, спрямованих на покращення повсякденної роботи СБ. Наголошувалося на необхідності чітко й вчасно звітувати про отримані розвіддані, підкреслювалася виняткова важливість будь-яких документів, захоплених у противника чи знайдених під час допитів. Розвідників зобов'язують особливу увагу звертати на деталі, а не подавати приблизні, не уточнені дані. Адже саме наявність максимально точної та перевіреної інформації від розвідницьких структур СБ дозволяла командуванню УПА без надмірних зусиль та особливо великих втрат проводити планову передислокацію своїх підрозділів та частин по території вщент заповненій військами противника.

Повернення Червоної армії та органів радянської влади зумовило виникнення нових масштабних завдань, поставлених Проводом ОУН перед Службою безпеки. Першочерговою метою есбістських боївок стала "повна чистка терену від ворожого елемента". Масові знищення всіх підозрілих розпочалися ще за німецької окупації, в січні 1944 року, й тривали до кінця 1944 року поступово набуваючи форми одиничних терористично-репресивних акцій проти окремих осіб. В одному зі звітів керівництва військового надрайону "Скоб" (Рогатинщина — північна частина Івано-Франківської області) розкривається головна мета "чисток", проведених СБ у 1944 році: "1. Ворожий елемент в лісових околицях частинно винищено. В першу чергу винищується польський елемент; на другий плян взято німецьких та комуністичних сексотів. 2. Лісові околиці, які мусять бути використані для наших осередків і баз прочищені у 80 відсотках. 3. Комуністичних сексотів знище-

но в числі 50 осіб²⁹. Тобто, серед головних завдань СБ на 1944 рік було забезпечення етнічної монолітності та лояльності населення "тилових" районів УПА, у яких повністю знищувався (або виганявся до великих міст) увесь підозрілий елемент, котрий міг стати опорою німецьких чи радянських каральних органів.

Паралельно з винищувальними акціями, розвідкою та контррозвідкою перед Службою безпеки ОУН у 1944 році продовжувало гостро стояти питання про посилення внутрішньої дисципліни, адже у численних звітах місцевих оунівських провідників неодноразово зазначалося, що "праця СБ компрометує наш рух"³⁰, або "гірше відбивається на нашій праці всяке арештування та нетактовні виступи окремих одиниць СБ"³¹.

В руслі перерахованих вище невідкладних завдань, керівництво оунівської спецслужби 7 жовтня 1944 року під грифом "строого довірно" видало "Обіжник ч. 1" до відома всім "низовим клітинам СБ"³². Документ, призначений для внутрішнього користування, подавав, без зайвих прикрас, реальний стан речей та рівень проблем, які існували в діяльності Служби безпеки. Головна референтура СБ вимагала жорстоко викоринити будь-яке "безладдя та розгнузданість" серед есбістських боївків, ліквідувати щонайменші прояви дезертирства з рядів Української народної самооборони та УПА, нашпигувати терен інформаторами СБ. Низовим ланкам Служби безпеки наполегливо рекомендувалося посилити читку "сексотів", а також оформлювати детальні протоколи допитів усіх затриманих чи арештованих, причому, до "Обіжника" додавався зразок протоколювання згідно з яким повинні були офор-

млятися всі документи даної категорії. Насамперед лідерів підпілля цікавила інформація воєнного характеру, а також стратегічні об'єкти (військові склади, бази, аеродроми) та структура радянської цивільної адміністрації³³. (Нижче ми подаємо зразок протоколу допиту полоненого, як документ під тринадцятим номером).

Професійних таємниць роботи СБ стосується й наступний, чотирнадцятий, документ, який, на жаль, зберігся у поганому стані, але за нашим припущенням, є фрагментом більшої інструкції ОУН. Зіпсований настільки, що немає можливості становити початок і закінчення тексту, документ все ж становить інтерес для науковців, оскільки містить виклад методики допиту свідків у справах, які велися слідчими оунівських спецслужб³⁴.

Очевидно, що Служба безпеки зуміла доволі успішно впоратися, насамперед, із вивченням структури радянської адміністрації та карально-репресивних органів. Підтвердженням цієї тези може слугувати наявність маси складених есбістами інструкцій, у яких доволі детально розкривається структура НКВС та НКДБ. Інструкції мають різний обсяг (від 3-х до 30 друкованих через один інтервал сторінок)³⁵. Для публікації ми свідомо, з технічних міркувань, відібрали дві невеликі інструкції з даної групи однотипних документів.

Особливість вміщеного під п'ятнадцятим номером матеріалу полягає, насамперед, у тому, що він складається з двох рівноправних частин - першої, присвяченої, власне, структурі НКВС і НКДБ та другої, яка подає перелік контрзаходів СБ і методів її роботи у боротьбі з радянськими спецслужбами. Загалом настанови для оунівської Служби безпеки

можна схарактеризувати як рецепт тотального терору проти представників більшовицької влади та її агентів. Пропонувалося повністю ізолювати села від впливу міських осередків влади: "засада боротьби - створити хінський [китайський — О.Л., І.П.] мур село-місто"³⁶, винищувати всіх присланих на роботу в села "радянських людей"; ліквідовувати шляхом індивідуального терору, окремих керівників НКВС, НКДБ та органів адміністрації, застосовувати практику прилюдних страт всіх хто погодився на активну співпрацю зі сталінськими органами безпеки. (Підкреслювалося, однак, що "Не вільно карати родини — ліквідацію дітей будемо карати на смерть без реабілітації")³⁷. Такі жорстокі методи боротьби, на думку авторів інструкції, повинні були виключити можливість масового вербування донощиків НКВС серед місцевого населення, а також тримати у постійному нервовому напруженні та страхові всі органи радянської влади на місцях. Логічно припустити, що практиковані раніше методи ідеологічної обробки та переконання населення не були достатньо ефективними в умовах тотального радянського терору, тому есбістам доводилося вдаватися до адекватних терористичних методів, що, безумовно, ускладнювало і без того непросте життя селян.

Зауважимо, також, що окремі способи використання сексотства, викладені в аналізованому документі, уже були практично апробовані в деяких районах західноукраїнських областей ще весною 1944 року. Йдеться, зокрема, про наказ Березнівської районної СБ, який стосується заборони виїзду селян до міст. Наказ цей настільки лаконічний, що його без ускладнень можна процитувати повністю: "На-

каз. Всім селянам та селянкам району Березне забороняється від дня 1.04.44 р. ходити до міста та мати контакти з більшовиками. За непідпорядкування цьому наказу, коли така особа буде переловлена, буде покарана згідно воєнного часу карою смерти через розстріл. Наказ має ввійти в життя з днем його оголошення. Служба Безпеки України"³⁸. Очевидно, висока ефективність подібної методики боротьби з донощиками НКВС і спонукала керівництво бандерівської Служби безпеки включити відповідні положення до опублікованої під п'ятнадцятим номером інструкції.

Окрім вказаного вище, інструкція також передбачала подвійне підпорядкування референтів Служби безпеки: звітне та організаційне — сітці ОУН, а "справове" — керівництву СБ. Очевидно, що ці заходи мали б зупинити сталу тенденцію до перетворення Служби на окремий, автономний, нікому не підвладний та не підзвітний орган — таку-собі структуру в структурі.

Черговим неординарним заходом, котрий мав суттєво посилити ефективність контррозвідвальної діяльності, стало розпорядження про впорядкування референтами СБ спеціальних картотек із обліком всіх "сексотів", підозрілих у зраді та зрадженних членів Організації. Створення подібної бази даних, безумовно, допомогло б оунівським есбістам у подальшій роботі, однак з огляду на дійсний стан речей та умови діяльності СБ навряд чи подібні накази можна вважати цілком реалістичними, адже для такої роботи в оунівців часто густо не вистачало не лише відповідних кваліфікованих спеціалістів та приміщень, але й звичайнісінького паперу та друкарських засобів.

Окремо хотілося б акцентувати увагу ще на одно-

му важливому аспекті аналізованого документа. Йдеться про швидке використання бандерівською Службою безпеки досвіду радянських органів внутрішніх справ. Зокрема, щойно у звітах про структуру та методи роботи НКВС почали з'являтися повідомлення про те, що "По скінченню центральної школи підготовки оперскладу, співробітника прикріпляли до оперпрацівника, щоб останній за кілька місяців підготував співробітника до самостійної роботи"³⁹, як керівники оунівської спецслужби у своїх вказівках щодо підготовки кадрів підкреслювали, що після проведення теоретичного вишколу молодий есбіст має бути прикріплений "на практику до старого робітника СБ"⁴⁰. Така непересічна здатність есбістів-аматорів швидко переймати і використовувати методи роботи та досвід спецслужб противника, (гнучко пристосовуючи їх до умов власної праці), дозволила оунівському підпіллю ще впродовж довгих років залишатися серйозним опонентом радянських органів державної безпеки.

В іншому документі, який стосується тактики НКВС-НКДБ у боротьбі з підпіллям, на конкретних прикладах продемонстровано методику роботи секретних агентів радянських спецслужб, викритих співробітниками СБ, вказано їхні головні завдання, пов'язані, насамперед, з ліквідацією керівників частин та підрозділів УПА, виявленням штабів УПА, місць дислокації загонів, їхнє озброєння, забезпечення тощо⁴¹. Документ не датований, однак завдяки подіям згадуваним у ньому, можна приблизно датувати його листопадом або груднем 1944 року.

Наступний, сімнадцятий документ, пропонується до уваги читачів, — це "Наказ" до всіх окружних, надрайонних, районних та повітових референтів СБ,

виданий 30 квітня 1945 року і підписаний псевдонімом "Влодко"* . Характерною рисою цього "Наказу" є його своєрідна "приземленість", конкретність. У документі зовсім немає загальних положень про розвідку та контррозвідку, нереальних завдань чи завдань на віддалену перспективу — лише чіткі вказівки, ділові рекомендації стосовно різноманітних поточних питань, що повсякчас виникали перед низовими ланками керівництва СБ. Лейтмотивом усього документа є вимога посилити дисципліну (включно із заборонаю вживання алкоголю), піднести на вищий рівень ідеологічну та професійну підготовку бійців та командирів Служби. Черговий раз наголошувалося на необхідності вчасного звітування, а також ведення масштабної та серйозної підготовки до тривалої, виснажливої боротьби⁴².

Окремим положенням "Наказу" є проблема сто-

---

* Скоріш за все, йдеться про Мирона Голояда - члена головної референтури СБ при Проводі ОУН, заступника головного референта СБ. Однак існує питання з датою смерті М.Голояда. Дослідник історії ОУН та УПА П.Содоль у своєму довіднику вказує, що М.Голояд загинув у бою з військами НКВС 1 листопада 1944 року у Чорному лісі коло Івано-Франківська. (Див. Содоль П. Вказана праця. - С. 23.). Якщо день загибелі М.Голояда вказаний П.Сододем вірно, то виникає запитання — хто міг скористатися його псевдонімом? Серед керівництва ОУН-УПА відомий ще один "Влодко" - Зиновій Мазуркевич, колишній боєць спеціального батальйону абверу "Нахтігаль". Однак З.Мазуркевич в останні місяці життя служив на посаді начальника організаційно-мобілізаційного відділу Штабу Військової округи "Буг" і загинув ще раніше — 7 жовтня 1944 року в Радехівському районі Львівської області. (Див. Содоль П. Вказана праця. — С. 58-59.). Окрім всього іншого, З.Мазуркевич не належав до структур СБ. Очевидно, що автором наказу все ж був Мирон Голояд (за умови, що дата його смерті встановлена невірно) або ж керівництво СБ продовжувало використовувати його псевдонім, намагаючись приховати факт смерті одного з лідерів спецслужби від ворогів, а, можливо, й від своїх підлеглих.

сунків СБ із "тереновими" керівниками ОУН. Очевидно, що спроби підпорядкування Служби безпеки територіальним структурам ОУН, про які йшлося у згаданій вище інструкції за 1944 рік, зазнали фіаско. СБ на 1945 рік вже перетворилася на цілком самодостатню структуру, яка діяла не лише автономно, але й стояла понад Організацією та її низовими керівниками. Всілякі намагання обмежити "суверенітет" бандерівської спецслужби лише викликали нові непорозуміння на рівні місцевих провідників ОУН та референтів СБ. Протистояння місцями набувало доволі гострих форм, доходило навіть до збройних сутичок. Намагаючись за всяку ціну погасити неприємний та шкідливий конфлікт між "тереновою" мережею ОУН та сіткою СБ, керівництво Головної референтури СБ при Проводі ОУН у своєму наказі наголошувало: "Районові референти СБ звітують своїм тереновим провідникам тільки усно і то про справи, які їх лише дотичать (Організаційні справи та оперативну працю). Теренові провідники не мають права контролювати кошти СБ чи рівно ж звітів, що йдуть до гори"⁴³.

Фактична "перемога" позиції референтів СБ над позицією цивільних структур підпілля означала посилення процесу поглинання спецслужбою всієї Організації. Подібні тенденції спостерігалися і в СРСР, де каральні органи поступово перетворилися на могутні, цілком автономні структури, які лише формально підпорядковувалися ЦК компартії та Президії Верховної Ради, натомість діючи часто-густо на свій розсуд й у відповідності з інтересами власного керівництва.

Ще один документ, вміщений у пропонуваній публікації під вісімнадцятим номером, — це проект "Інструкції виховно-вишкільної праці в Службі Безпеки". Написаний для Коломийської округи 27 липня 1946

року матеріал став своєрідним посібником для практичного застосування керівниками низових референтур Служби безпеки. Мету "Інструкції" розкривають у вступі самі її автори: "Виховання СБ-істів у нас відбувається у самій СБ-івській роботі, вишкіл, навчання і в роботі на короткочасних [короткотермінових — О.Л., І.П.] курсах. Дуже на часі і на потребі є зсумувати наш загальний досвід з цієї ділянки і видати інструкцію виховно-вишкільної праці в Службі Безпеки, інструкцію, що стала б допоміжником для заінтересованих цією ділянкою організаційної праці. Немає в нас спеціальних шкіл та інших інструкцій СБ, де погляди на цю справу установлювалися б і оформлялися. Тоді і така інструкція була б ділом простого зіставлення передуманих і випробуваних засад. Сьогоднішній наш проект інструкції має за ціль заактивувати думку, в першу чергу провідних елементів Служби Безпеки, справою виховання і вишколу кадрів СБ. Дальшою ціллю цього проекту інструкції є згіднити наші погляди на найсуттєвіші питання виховання і вишколу та добір людей до СБ і програму, що в наш час є найактуальнішою з цього питання"⁴⁴.

Можна припустити, що даний проект "Інструкції" поряд із розглядом його в Головні та крайових референтурах СБ, проходив практичну апробацію на території Коломийської округи. Документ деякими принциповими моментами суттєво відрізняється від аналогічних матеріалів виданих керівниками СБ у 1941-43 рр. Автори "Інструкції" остаточно відмовилися від футуристичних проектів, пов'язаних зі структурою та завданнями СБ у майбутній українській державі. На місце колись грандіозних планів розвитку СБ після здобуття незалежності прийшла одна зважена та містка фраза: "На визна-

чення цих завдань (тобто завдань СБ — О.Л., І.П.) вирішальний вплив матиме характер і геополітичне положення нашої країни"⁴⁵. Водночас, укладачі документа пропонували обмежити поточні завдання СБ чотирма найнеобхіднішими положеннями:

"1. Боротися за здоровий моральний стан в нашій Організації і проти ворожої агентури (диверсії, провокації і розвідки).

2. Охороняти матеріальні добра в Організації перед розтратою і знищенням та дбати про особисту безпеку членів і їхнього майна.

3. Виконувати певні функції судових властей у боротьбі зі шкідливими та ворожими елементами для Організації і українського народу.

4. Вести діяльність у чужих і ворожих середовищах в цілях розвідки (політичної, економічної, технічно-промислової, загальної) — диверсії та провокації"⁴⁶.

Особлива увага в проекті "Інструкції" зосереджується на питанні підбору людей до служби в СБ. Ця проблема була наріжною в роботі бандерівської спецслужби, адже попередні роки боротьби принесли в лави ОУН загалом та СБ зокрема, численні болісні втрати. Ціла плеяда талановитих і досвідчених діячів Служби безпеки загинула, щоразу важче ставало підбирати і готувати нові кадри. Тож немає нічого дивного в тому, що "Інструкція" подає опис психологічних, фізичних та інших особливостей людей, придатних до роботи у спецслужбі. Однак, навіть найретельніше відібрані працівники самі собою не мали достатнього фахового рівня для роботи в СБ. Натомість умови підпілля не дозволяли Головній референтурі Служби вести мову про організацію повноцінної підготовки есбістів. Для виходу зі скрутного становища автори "Інструкції" пропонували запровадити трьох-

рівневий спосіб підготовки оперативних працівників: "1. самопідготовка; 2. підготовка на курсах і з допомогою методичної літератури; 3. безперервне передавання практичних знань та навичок роботи від старшого до молодшого покоління"⁴⁷. Зважаючи на короткотерміновість проведення планових підготовчих курсів, укладачі документа окремо зупинилися на характеристичних рисах роботи виховника та інструктора⁴⁸.

Загалом, характеризуючи проект інструкції 1946 року, слід відзначити, що він справді був найдосконалішим із відомих нам документів такого типу. Зібраний та узагальнений його авторами досвід попередніх років роботи СБ значно посилив практичну цінність матеріалу для можливого використання мережею бандерівської спецслужби у повсякденній роботі, особливо у підготовці нових кваліфікованих кадрів.

Наступний, дев'ятнадцятий документ, за стилем написання та завданнями поставленими в ньому дещо вирізняється від всіх інших поданих у збірнику. Це невеличка інструкція для СБ видана крайовим провідником Карпатського краю "Робертом"* 26 вересня 1946 року і спрямована до командира

---

* Детальні відомості про особу "Роберта", близького приятеля і соратника С.Бандери подано в "Доповідній записці секретаря Станіславського обкому КП(б)У" на ім'я Секретаря ЦК КП(б)У М.Хрущова від 7 лютого 1947 року. "Роберт" — він же "Корнілов" — Мельник Ярослав Миколайович, уродженець села Бережниця, Калуського району, Станіславської області, син куркуля, освіта середня. До Вітчизняної війни "Роберт" працював учителем сільської школи с. Бережниця, пізніше бухгалтером Калуської райспоживспілки. "Роберт" — член ОУН з 1932 року, будучи провідником крайового проводу ОУН "Карпати", очолював націоналістичний рух на території Станіславської, Дрогобицької та Чернівецької областей. Вбитий 31.X.1946 на території Болехівського району Станіславської області". (Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. — Кн. 2. — Львів, 1997. — С. 288.)

куреня УПА "Сивуля" "Іскри"* . В інструкції, яка має чітку та недвозначну назву: "В справ збирання інформації про підготовку СРСР до війни"⁴⁹ детально виписано якого роду інформація цікавить Провід ОУН та керівництво УПА (насамперед стан військ, місця дислокацій частин, стан озброєння і т.д.). Вказується, що така інформація потрібна для проведення широкої агітаційної кампанії за кордоном, однак, з високою долею вірогідності можна припустити, що зібрані дані передавалися також розвідкам США та Британії в тісному контакті з якими перебували Закордонні частини ОУН та Закордонне представництво УГВР. Інформація, могла використовуватися для переконання колишніх західних альянтів СРСР в швидкій підготовці комуністами нової війни. Аргументований доказ агресивності позицій Радянського Союзу дозволяв оунівським лідерам відверто наполягати на початку превентивної війни проти більшовицької імперії. Саме така евентуальна війна мала позитивно вирішити, черговий раз загнане в тупик, "українське питання", а також врятувати націоналістичне підпілля від повного фізичного знищення⁵⁰. Завдання поставлені перед Службою безпеки були доволі складні й масштабні, це, на наш погляд, може свід-

* Точне прізвище "Іскри" невідоме, можливо, Юрцуняк. Уродженець Сколівського району Львівської області. Рік народження 1916. Командир куреня "Сивуля". З 1938 року перебував у еміграції. Підстаршина батальйону "Нахтігаль" та 201-го батальйону охоронної поліції (1941-42 рр.). В УПА має звання сотника (з 22 січня 1946 р.), нагороджений Хрестом бойової заслуги 2-го класу за хоробрість в боях та добре командування куренем. Курінь "Іскри" провів щонайменше 25 крупних боїв з Червоною армією та військами НКВС. (Див. Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. — Кн. 2. — Львів, 1997. — С. 288.; Содоль П. Цит. праця. — С. 36-37).

чити про впевненість оунівців у своїй розвідці, в її розгалуженості та професійні вправності.

Останні два документи, подані у збірнику під двадцятим та двадцять першим номером, як вказувалося вище, не датовані. Перший з них — інструкція ОУН, в якій детально викладено вимоги до організації розвідки⁵¹. Обумовлюючи необхідність розвідки для будь-якого державного організму, автори документа акцентують увагу на основних складових елементах розвідувальної діяльності та специфічних атрибутах розвідника. Вказуються риси характеру, якими повинен володіти розвідник, алгоритм поведінки в різних умовах, манера одягатися і вести бесіду із співрозмовником. Далі містяться вказівки стосовно проведення розшуково-слідчих дій, огляду місця скоєння злочину, первісного огляду жертви, виявів і збирання речових доказів, фіксація слідів, відбитків пальців, обшуку підозрілих або звинувачених у протиправних діях. Окремі розділи присвячені таким оперативним прийомам як стеження за злочинцем, його розшук, переслідування, облава, збір і систематизація доказів вини злочинної особи чи організації. Технологія агентурної роботи розкривається у розділах "Техніка розвідки" і "Способи здобування довірених". Йдеться, зокрема, про методи залучення до співпраці "конфідентів", "інформаторів" і "довірених", а також способи їх використання. Аналіз матеріалу дозволяє припустити, що він з'явився до або ж одразу після початку агресії Німеччини проти СРСР, коли оунівці готувалися до практичного втілення своїх державотворчих ідей та планів.

Приблизно до початку 1942 року можна віднести появу інструкції під назвою "Конспірація"⁵², в

якій аргументується необхідність широкого впровадження цього методу підпільної боротьби в практику оунівських осередків. Не зважаючи на те, що документ не має закінчення, а місцями він нагадує посібник з конспірації для початківців, кілька його розділів розраховані на людей, обізнаних з нелегальним життям і здатних скористуватися поданими рекомендаціями, викликають певний інтерес дослідників. Зокрема, це стосується інформації про шифрування повідомлень, листування, наказів тощо, основами якого мав вправно володіти кожен підпільник.

Узагальнюючи наведені вище факти, відзначимо, що проаналізовані документи Служби безпеки ОУН(Б), які мають різне походження, структуру, призначення і датування, дозволяють дослідникам більш чітко з'ясувати цілі та плани бандерівської спецслужби, зміну поглядів керівництва СБ, які сьогодні досить часто стають не лише об'єктами, з одного боку ретушування, а з іншого — надмірної гіперболізації деякими необ'єктивними дослідниками, але й предметом навколополітичної боротьби. Документи ж чітко засвідчують повну безглуздість заперечення фактів існування серед бійців та командного складу СБ людей, які своїми діями плямували увесь національно-визвольний рух, однак вони, водночас, підтверджують наявність рішучої волі керівництва націоналістичного підпілля викоринити всі щонайменші прояви злочинної недисциплінованості.

Подані нижче матеріали з історії СБ розкривають перед уважним читачем сторінки справді жорстокої, безкомпромісної боротьби, невиправдані (з точки зору сучасної людини) заходи тотального те-

рору, однак їхнє осмислення і усвідомлення можливе лише через розуміння того факту, що іншими засобами українське підпілля не могло боротися проти надпотужних, підступних тоталітарних імперій. Більше того, слідом за видатним дослідником феномену походження й поширення ідеології націоналізму Бенедиктом Андерсоном можна поставити питання про масові вбивства і терор вчинений бандерівцями у 1941-50 рр. у дещо іншій, можливо, досі незвичній для нашого історичного дискурсу площині, — вони ж не лише вбивали інших, але й із небаченою легкістю жертвували своїм життям в ім'я здійснення ідеалів національного визволення. Адже, як влучно підкреслив американський вчений, "великі війни цього (тобто ХХ-го — О.Л., І.П.) століття виняткові не стільки тому, що вони дозволили людям убивати в безпрецедентних масштабах, скільки колосальним числом тих, хто з переконання жертвував своїм життям. Чи не очевидно, що кількість убитих значно переважає кількість тих, хто убивав? Ідея найвищої пожертви, якої вимагає доля, існує лише в парі з ідеєю очищення. Вмираючи за свою країну, яку здебільшого не вибирають, людина набуває моральної величі, незрівнянної зі смертю заради лейбористської партії, американської медичної асоціації чи навіть "Міжнародної амністії"⁵³.

Тож, на наше переконання, коли мова йде про моральну відповідальність ОУН та УПА за окремі злочинні акції вчинені їхніми членами слід зважати на той факт, що всі воюючі сторони в період Другої світової війни діяли у специфічному морально-психологічному полі, в якому загальноприйняті положення міжнародного права та звичаї війни практично не діяли. Юридична формула "мі-

ри необхідної оборони" була також відкинута всіма учасниками світового збройного конфлікту як така, що нездатна регулювати взаємини сторін на раціональному рівні апробованим інструментарієм мирного часу. Домінуючою нормою в той період стало "право сильного", а повоєнної доби — "переможців не судять". У роки останньої світової війни військовослужбовці більшості воюючих армій здійснювали злочини (англійці потопили разом з тисячами матросів увесь військово-морський флот своєї союзниці Франції після оголошення останньою нейтралітету; англо-американські аси не гірше від Герінгових льотчиків бомбили житлові квартали не лише німецьких, але й окупованих Німеччиною міст; "носії" світової демократичної традиції американці, випробовуючи в бойових умовах ядерну зброю, знищили сотні тисяч жінок і дітей у японських містах; воїни Червоної армії, визволяючи країни Центральної Європи, також неодноразово були причетні до невмотивованих убивств, згвалтувань і грабунків; усі без винятку партизанські армії від четників та бійців Й. Тіто до Армії крайової теж, м'яко кажучи, не відзначалися особливою толерантністю до цивільного населення). Однак через це жодна неупереджено мисляча людина не ставить під сумнів ідеали національної та особистої свободи, державні інтереси, за які згадані вище армії воювали. Натомість стосовно українського націоналістичного підпілля застосовується подвійний стандарт: щойно мова заходить про реабілітацію ОУН та УПА, як на перший план виставляються різноманітні потворні явища, котрі, на жаль, супроводжують будь-яку боротьбу. За такою логікою війну Хмельницького чи Коліївщину слід було б оцінювати насамперед за

непоодинокими фактами невиправданої жорстокості, але не за їхньою метою, характером, завданнями та наслідками...

Тому ми, готуючи до публікації подані нижче документи, щиро сподівалися, що їх оприлюднення лише сприятиме подальшому об'єктивному вивченню такого непересічного явища вітчизняної історії, як довголітня боротьба ОУН та УПА за створення самостійної української держави, а також допоможе позбавитись застарілих стереотипів і викривлено-карикатурного образу оунівської Служби безпеки, створеного протягом п'ятдесяти повоєнних років.

Мовні й правописні особливості документів та оригінальні підкреслення збережено. Наші розшифрування скорочень і пояснення незрозумілих слів подаються у квадратних дужках.

ПРИМІТКИ

¹ *Мірчук П.* Нарис історії ОУН. — Мюнхен, 1968. — Т. 1. С. 567.

² *Лебедь М.* УПА. — Б.м., 1946. — Ч. 1. — С. 67.

³ *Мудрик-Мечник С.* Служба безпеки Революційної ОУН у боротьбі з НКВД-НКГБ-МГБ-КГБ. - Тернопіль, 1994.

⁴ *Козенюк В., Єфіменко В.* Служба безпеки ОУН в механізмі УССД // незалежність України: історичні витоки та перспективи. Матеріали наукової конференції 22 серпня 1996 р. — Київ, 1997. — С. 66-71.; *Єфіменко В.* Інформативна робота Служби безпеки ОУН(С. Бандери) // Друга світова війна і Україна. Матеріали наук. конференції. — К., 1996. — С. 102-109;

Єфіменко В. Тактика і методи роботи працівників спеціального підрозділу ОУН(Б) // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. - № 2/4 (13/15). — К., 2000. — С. 504-514.; *Веденсєв Д., Єгоров В.* Меч і тризуб. Нотатки до історії Служби безпеки Організації українських націоналістів // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. — № 1/2 (6/7). — К., 1998. — С. 365-389.; 2/4 (13/15). — К., 2000. — С. 504-514.; *Веденсєв Д.* Зародження спеціальних служб руху українських націоналістів (1920-1930 рр.) // Пам'ять століть. — 2001. — № 4. — С. 109-116; *Веденсєв Д.В., Єгоров В.П.* До питання про історіографію Служби безпеки Організації українських націоналістів // Держава і право: Щорічник наукових праць молодих вчених. Випуск 2. / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України та ін. — К., 1999. — С. 69-78.; *Веденсєв Д.В.* Контррозвідувальне забезпечення в Українській повстанській армії // Сторінки воєнної історії України: Збірник наукових праць. Вип. 4. - К.: Інститут історії України НАН України, 2000. — С. 166-170.

⁵ ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 118, арк. 1-53.

⁶ Порівняйте: *Билєнчук П.Д.* Современная криминалистика. — К., 1989. — 30 с.; Специализированный курс криминалистики: учебник. — К., 1987. — 384 с.; *Роцин А.И., Билєнчук П.Д., Омельченко Г.Е.* Книга криминалиста. Практическое пособие. в К., 1995. в 413 с.

⁷ *Патриляк І.К.* Військові плани ОУН(Б) у таємній інструкції Революційного проводу (травень 1941 р.) // Укр. іст. журнал. — 2000. — № 2. — С. 127-137; *Патриляк І.* Завдання оунівської пропаганди на час війни у світлі інструкції Революційного проводу (травень 1941 року) // Молода нація. — 2001. — № 2. — С. 129-152.

⁸ *Льюшин І., Пшенніков О.* Діяльність оперативно-чекістських груп НКВД у західних областях України (вересень-жовтень 1939 р.) // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. — 2000 — № 2/4 (13/15). в С. 425-426.

⁹ ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 233, арк. 68.

¹⁰ Там же, арк. 53.

¹¹ *Стецько Я.* 30 червня 1941 року. Проголошення відновлення державності України. — Торонто — Лондон, 1967. —

С. 132.

- 12 ЦДАВО, ф. 3833, оп. 3, спр. 7, арк. 6.
- 13 Там же, оп. 1, спр. 233, арк. 71 зв.
- 14 Там же, арк. 24.
- 15 Там же, спр. 229, арк. 6-7.
- 16 Там же, арк. 9, 12.
- 17 Там же, арк. 9.
- 18 Там же, арк. 13.
- 19 ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 230, арк. 1.
- 20 Там же.
- 21 Есбиські звіти із поданням всієї структури німецьких органів безпеки див. ЦДАВО, ф. 3833, оп. 2, спр. 118, арк. 56-58 зі зворотами.
- 22 ЦДАВО, ф. 3967, оп. 1, спр. 26, арк. 15-16.
- 23 Там же, ф. 3833, оп. 1, спр. 233, арк. 1.
- 24 Там же, спр. 230, арк. 4.
- 25 Там же, спр. 229, арк. 42,43.
- 26 Там же, арк. 17.
- 27 Там же.
- 28 Там же, спр. 230, арк. 11-14.
- 29 Там же, ф. 3836, оп.1, спр. 2, арк. 105.
- 30 Там же, спр. 1, арк. 12.
- 31 Там же, арк. 29.
- 32 Там же, ф. 3833, оп. 1, спр. 229, арк. 19-20.
- 33 Там же, арк. 21.
- 34 Там же, спр. 233, арк. 77.
- 35 На зберіганні у ЦДАВО знаходиться окрема справа у якій зібрані десятки есбиських інструкцій у котрих до найменших деталей розписано структуру радянських каральних органів. (Див. ф. 3833, оп. 1, спр. 238).
- 36 ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 229, арк. 39.
- 37 Там же.
- 38 Там же, ф. 3967, оп. 1, спр. 41, арк. 1.
- 39 Там же, ф. 3833, спр. 238, арк. 23.
- 40 Там же, спр. 229, арк. 40.
- 41 Там же, спр. 233, арк. 27.
- 42 Там же, спр. 233, арк. 27.

Матеріали та документи служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр.

- 43 Там же.
44 Там же, арк. 44 б.
45 Там же, арк. 44 в.
46 Там же, арк. 44 в - 44 г.
47 Там же, арк. 44 з.
48 Там же, арк. 44 и.
49 Там же, ф. 4620, оп. 3, спр. 379, арк. 32-33.
50 Детальніше про ставлення підпілля до майбутньої війни Заходу проти СРСР див. В'ятрович В. Позиція ОУН щодо конфлікту між Заходом та радянським блоком. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск до 60-річчя УПА. - Дрогобич, 2002. — С. 201-210.
51 ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 231, арк. 3-10.
52 Там же, арк. 11-15.
53 **Андерсон Б.** Уявлені спільноти. міркування щодо походження й поширення націоналізму. Друге перероблене видання. К.: Критика, 2001. — С. 180.

Документ № 1

Боротьба й діяльність ОУН під час війни
Інструкція Служби Безпеки
(травень 1941 року)

Організація Служби безпеки

ВСТУП

Є певний порядок в революційному будівництві держави, від якого не вільно відступити, якщо хочеться будувати державу реально, а не фікціями. Порядок цей починається від зорганізування окремого від загальної збройної сили органу безпеки, що вже з першими днями революції й рівнобіжно до воєнних дій проти ворога, перейме на себе організацію ладу й безпеки. Щойно з тим моментом усі акти правно-державного порядку, зарядження [розпорядження, директиви] революційного уряду, можуть набрати реальної сили, бо є орган, що зможе силою змусити непокірливих визнати ті розпорядження та їм без решти підчинитися. Цього не може зробити збройна сила, що є зайнята на фронті безпосередньої боротьби з ворогом. Можемо покликатись хоч би на досвід нашої найновішої історії, щоб знайти підтвердження наших заповідей [тезисів]. Є загально відомою річчю, що недопильнування організації власних, незалежних від армії та її чинностей, органів безпеки, не дозволило зорганізувати як слід запілля [тил], яке майже перманентно загрожувало фронтові від заду, примушувало українське головне командування постійно огля-

датися на зади та не дозволило йому сконцентрувати всієї своєї уваги й усіх сил проти ворога на зовнішніх фронтах. Нині можемо сміло сказати, що недооцінювання цього "внутрішнього фронту" було також одною з причин наших невдач у визвольних змаганнях. Можемо нині поставити одверто запитання, де була противага для більшовицької "Чека"?

Нині, спираючись на досвід минулого, знаємо, що будова держави мусить зачатися від забезпечення революційного ладу й порядку з нутра, бо не саме усунення й знищення ворога є ціллю національної революції — але будова власної держави.

Є ще й інший момент, що висуває організування власного революційного органу безпеки, як капітальну проблему в ставленні національної революції взагалі, а саме наше дійсне політичне положення на тлі тих важких змін, що їх несе сучасна війна. Ясне, що ми, як революційна сила, що від двадцяти років веде перманентну й безпосередню боротьбу з північним наїзником, не будемо могли мовчки приглядатися до цієї боротьби, але не чекаючи "чия візьме", мусимо кинути в активну боротьбу проти Москви цілу силу нашого революційного руху з його зорганізованим активом на чолі.

Як це зробити?

Ми стоїмо на становищі, що при нинішніх швидкостях, з якими проходять воєнні дії, ми, як революційна сила, зможемо відіграти незначну роль. Тому організація власної збройної сили у відношенні до можливості й конечності вжиття її на фронті зовнішньої боротьби буде спізнена. Тим актуальнішою стає зате організація внутрішнього фронту шляхом закріплення ладу й порядку на звільненій території,

власними силами й самостійно хоч рівнобіжно з задержанням ладу й порядку, який переводитиме своїм апаратом на наших землях союзник. Війна має свої межності й ми не можемо від них ухилитися. Вимоги, ставлені до нас союзником, будуть односторонні, бо таке є відношення існуючих реальних сил. І це відношення можна змінити в свою користь тільки шляхом самостійного організування ладу й порядку. Союзник мусить побачити і признати наш організаційний хист і зрозуміти ці наглядні користі, які він з нашої діяльності може мати. Це є реальне ставлення справи й тільки при такому ставленні справи зможемо уняти керму державного будівництва в свої руки та надати йому темпу, що відповідатиме історії нашого революційного руху та його виразника ОУН.

Попри засадниче роз'яснення справи не можемо також забувати на практично-революційні наслідки такого ставлення. Практика наших визвольних змагань навчила нас, що в добу революції визволяються не тільки революційно-творчі сили нації, але й анархічно-руйнуючі. І саме революційні органи безпеки мають забезпечити, щоби "влада не лежала на вулиці" й щоби не міг її взяти в руки перший ліпший авантюрист чи політичний отаманчик. Не підлягає сумніву, що ті, що зможуть запевнити лад і порядок ("революційний"), вспіють запевнити за собою владу. І тому нашим шляхом до влади й порядку має бути організування ладу на українських землях, а не так як у різних збанкрутованих груп, "творення" урядів, "розділювання" ресортів [відомств] і писання паперових маніфестів до "українського народу". Ми хочемо на правду служити революції, а не їхати на її плечах.

*

У понижчій інструкції обмежимося тільки до вступного організаційного періоду організації органів безпеки на рідних землях. Цим органом безпеки є для нас "Народна Міліція", коротко "Міліція", організована на основах самоохорони. Інструкція має подати, як братися до організації міліції від її низових органів (село, колгосп, завод) аж до областей, організацію праці та вступну спеціалізацію по різним ділам праці. Так зорганізовану міліцію уважаємо тимчасовим й одиноким органом державної безпеки.

Дальша організація міліції, її ступеневе перетворювання на зрізничкові [різноманітні] органи державної безпеки та вишкіл апарату йтиме рівнобіжно до розбудови всіх інших державних органів, згідно з виготовленим пляном.

Розділ I КОРОТКИЙ ОГЛЯД ОРГАНІЗАЦІЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ В ССРСР

Апарат служби безпеки в ССРСР є поділений на два народні комісаріати:

1. Народний Комісаріат Внутрішніх Справ (скорочено НКВС, по-московськи НКВД), якому підлягають Головні управління:

- Політично-економічне;
- Робітничо-селянської міліції (РСМ);
- Залізнодорожне;
- Охорони промислових об'єктів;
- Конвойних Військ;

Внутрішніх Військ;
Граничних Військ.

2. Народний Комісаріят Державної Безпеки (скорочено НКДБ, по-московськи НКГБ), створений щойно в лютому 1941 р. йому підлягають справи розвідки, поборювання контрреволюції й саботажів, загальна контролі правдивості державного апарату ССРСР. Йому підлягають т. зв. "Особіє Отделенія" і "Спецотделенія" при різних установах, інституціях, фабриках та у військових командах у ССРСР.

Апарат безпеки є в ССРСР надзвичайно сильно розбудований і є найповажнішою опорою большевицької влади на Україні. Зокрема НКВС, що має свій правильно розбудований апарат аж до районів, (політично-економічне й міліція) є нашим найгрізнішим противником і тому мусить він бути впершу чергу зліквідований. При тому однак мусимо пам'ятати, що апарат НКВС не кінчиться на умундурованих його представниках по районах, але сягає через "помічну сільську міліцію" і сексотів (тайних співробітників), у найдаліші клітини громадського життя. Крім цього, весь господарчий апарат та органи самоврядування, шкільництво і врешті партія пересякли наскрізь впливами НКВС.

Очевидно, монстроподібність цього совітського апарату безпеки є в першій мірі спричинена необмеженою владою НКВС і монстр цей напевно впаде враз з упадком совітської влади на Україні й багато "енкаведистів" стане якраз найкращим елементом в нищенні цього НКВД, як головної підпори совітської влади в Україні.

При цьому мусимо пам'ятати, що існують чинни-

ки, які як головна підпора сили НКВД та совітської влади в Україні, мусять бути, при творенні нового революційного ладу в Україні, унешкідливлені. Такими чинниками є:

1. М о с к а л і, надслані на українські землі для закріплення влади Москви в Україні.
2. Ж и д и, так індивідуально, як і національна група.
3. Ч у ж и н ц і, переважно різні азіяти, якими колонізує Москва Україну з наміром створення в Україні національної шахівниці.
4. П о л я к и на західньо-українських землях, що не зреклися мрії про відбудову Великої Польщі, якраз коштом українських земель, хоч би Польща мала бути червона.

Цілий апарат безпеки Червоної Москви мусить бути зліквідований революційним порядком і без решти, а його місце має зайняти "Народня міліція". Очевидно, це не означає, що всі, що носять мундир НКВС, або мають до нього якесь відношення, мусять бути фізично знищені. Буде напевно так, що частина з тих, що є нині в НКВС, прилучаться до революції та стануть її добрими борцями. Якраз позитивом революції є, що вона прилегає до себе співзвучні елементи, які до цього часу, силою обставин, були в таборі ворога. Очевидно, мова тут про українців. Революція мусить ударити в систему, а не в громадян.

Існує ще т. зв. проблема фахівців. Зокрема в опортуністів всякої масти, що для моди примазуються до націоналізму і то революційного, існуватиме тенденція, заховати [зберегти] ту чи іншу ділянку совітського апарату безпеки (якийсь "відділ

рух" чи "кримінальний"). Це є недопустиме. Ліквідація совітського апарату безпеки мусить бути повна і без решти відбутися революційним порядком. В Українській Державі створимо свій апарат безпеки, по власним потребам. Наскільки давні функціонери НКВС зможуть перейти до нового апарату безпеки - "Народної міліції", це залежатиме від їхньої постави супроти революції та дальшого ходу подій. В кожному разі, націоналіста-революціонера в мундирі енкаведиста так само радо будемо бачити в своїх рядах, як кожного іншого націоналіста-революціонера.

Розділ II ОРГАНІЗАЦІЯ МІЛІЦІЇ В СЕЛІ

З моментом опущення села (місцевості, колгоспу, фабрики) більшовицькими військами, належить негайно приступити до організації Народної міліції. До Народної міліції належить покликати всіх мужчин від 18 до 50 року життя, що є здібні носити зброю. Комендантом Міліції належить назначити знаного націоналіста, що своєю інтелігентністю та енергією буде надаватися на це становище.

Комендант Народної міліції в селі назначить:
заступника коменданта;
коменданта окремого відділу;
начальника канцелярії.

Всі члени Міліції носять на лівому рамені жовто-блакитні опаски, а як таких неможна дістати, то білі опаски з написами "Народня міліція".

Комендант зарядить збірку [розпорядиться про зібрання] всіх громадян даного села й членів Міліції

та подасть до відома проголошення незалежності Української Держави, при чому повідомить, що ОУН перебирає владу на ЗУЗ і творить свій виконавчий орган - Українську народну міліцію, яка з нинішнім днем перебирає в селі (місцевості, колгоспі, фабриці) всю владу іменем Національної Української Держави і що з тим моментом перестають діяти всі дотеперішні уряди й установи. В усіх справах, що відносяться до безпеки, адміністрації, господарства, треба звертатися аж до дальших його заряджень [розпоряджень] од команди Народної міліції.

Рівночасно видасть він перші застереження поліційного характеру, а саме:

1. Аж до дальшого зарядження не вільно нікому без дозволу віддалюватися зо села (місцевості, колгоспу, фабрики).

2. На терені села (місцевості, колгоспу, фабрики) вільно свобідно ходити тільки від сходу до заходу сонця (тут подати години, які залежать від пори року).

3. Не вільно, без дозволу команди Народної міліції вивозити зо села (місцевості, колгоспу, фабрики) нічого, зокрема харчових продуктів.

4. Всю зброю належить зложити на команді Народної міліції до 24 годин (тут подати точний термін).

5. Всі мешканці села (місцевості, колгоспу, фабрики), що прибули тут по 17 вересні 1939 року мають 24 годин зголоситися на команді Народної міліції. (Зокрема, для шести Західньо-українських областей має це оголошення виглядати так: хто по 17 вересня 1939 року прибув тут з-за Збруча; для Чернівецької й Аккерманської областей: хто по 1 червня 1940 року прибув туди зо Східньої України).

6. Всі жиди (євреї) мають негайно зголоситися

на команду Народної міліції (подати термін).

7. Всі громадяни села (місцевості, колгоспу, фабрики) є зобов'язані зголосити на команді Народної міліції захованих червоноармійців, енкаведистів, жидів (євреїв), сексотів, одним словом усіх, що не належать до громадян села і прийшли тут у наслідок окупації українських земель Червоною Москвою, як і громадян, що були донощиками НКВС.

8. негайно зголосити на команді Народної міліції все державне майно, зокрема військові й харчові припаси.

9. Хто є в посіданні [володіє] державних документів і архівів, зокрема архівів НКВС, або хто знає, де такі документи чи архіви є, має негайно зголосити це на команді народної міліції.

10. Невиконання тих заряджень потягає за собою примінення супроти винуватців революційних репресій аж до кари розстрілу включно, зокрема невиконання точок 4 і 7.

Є це перші зарядження, які належить видати негайно, ще заки приступиться до дальшої організації Міліції і які треба подати до відома громадян села (місцевості, колгоспу, фабрики) при помочі оголошень, заповідження в церкві, чи взагалі в який-небудь інший загальноживаний спосіб.

По виданню вступних заряджень належить:

1. Приступити до наладження правильного життя в селі (місцевості, колгоспі, фабриці), не забороняючи, а, навіть, даючи почин громадянам до самоорганізації на всіх ділянках життя в дусі засад українського націоналізму по напрямних Організації Українських Націоналістів (ОУН).

а) наладнати адміністрацію села (місцевості, колгоспу, фабрики);

б) змінити систему науки в школах, а то й вчителів, якщо вони є ворожі ідеї українського націоналізму;

в) перебрати кооперативу й всі установи господарського й торговельно-промислового життя, що досі становили державне совітське майно й передати тимчасово назначений, або вибраній управі на засаді власности народу.

2. Післати зв'язкових до сусідніх місцевостей і до місцевости районової.

3. Обсадити й перейняти в уживання всі засоби лучби [зв'язку] (пошта телефон) і комунікації (залізничний двірець [вокзал]) на терені села (місцевості, колгоспу, фабрики) і евентуально [можливо] поза ним.

4. Приступи до подальшої організації Міліції.

5. Зоганізувати охорону села й її алярмову службу [службу для подання загальної тривоги].

6. Видати дальші зарядження, що регулювали б відносини громадян і нових українських державних органів, зокрема міліції, до вмаршеровуючої армії союзника та його органів.

До 1. Приступлення до скорого налагодження й упорядкування всіх ділянок життя даного села (місцевості, колгоспу, фабрики) уможливить:

а) скоре опанування цілості,

б) дасть вияв нашого державно-творчого будівництва,

б) запровадить лад, порядок й охорону,

г) не дасть можливості грабежей і безпланового нищення,

Г) відбере можливість всім, різної масти приплентачам, як і чужим нам чинникам "творити уряди", "боронити народ".

Перебирання всіх господарчих і торгівельно-

промислових станиць [закладів] охоронить їх від знищення й уможливить рівне користування ними всім громадянам даної місцевості (села, колгоспу, фабрики).

До 2. Вислання зв'язкових є необхідним з двох причин: 1. Командант Народної міліції, до якого належить тепер вся влада і що відповідає за долю села (місцевості, колгоспу, фабрики) мусить зорієнтуватися, що діється в сусідніх селах (місцевостях, колгоспах, фабриках), де ще є ворог, а де його вже немає. 2. Командант Народної міліції мусить повідомити сусідні села (місцевості, колгоспи, фабрики і райони), як виглядає ситуація в нього і як у других. Це дасть йому також змогу зорієнтуватися, як далі повести працю, які дальші зарядження видати, як допомогти сусідам, чи як евентуально дістати поміч від сусідів, де і як роздобути зброю, як найкраще ужити окремих відділ. Врешті, командант Народної міліції не може ждати на накази з Райкоманди, але мусить про ті накази сам зголосити.

До 3. Обсадження і перебрання до вжитку всіх засобів лучби, як пошти, поштової агенції, телефону чи телеграфу, радіостанції, є річчю надзвичайно важною. Лучба та, її добре функціонування це перша заповідь успіху в перебиранні влади, бо відбирає ворогові можливість порозуміння та віддає ті засоби на наші услуги. При цьому треба пам'ятати, що треба обсадити й приватні телефони, дальше телефони по урядах, у громадському будинку, на лісництві, у дворі, колгоспі, тракторній станції, в будинках залізнодорожних, тощо.

Окрему увагу треба приділити обсаді комуніка-

ційних пунктів, а це на залізниці: залізничних станцій, зворотниць [регулюючих напрям руху стрілок], сигналів, мостів, магазинів, тощо. На шосах - мостів і перехресть. Очевидно, обсаджувати тільки найважливіші пункти і то відповідно до потреби, не надмірною кількістю стійок [постів], бо може нестати людей.

До 4. Дальша організація Народної міліції має виглядати так:

1. Узброєння. Передовсім треба подбати про узброєння Народної міліції. Зброю можна роздобути в різний спосіб, найпростіше — роззброюючи відділи червоноармійців, далі — розшукуючи її по військових магазинах, при дорогах, куди переходило військо, в місцевостях де відбувались бої, тощо.

2. Окремий відділ. Дальшою чинністю команданта є виділити з-поміж членів Народної міліції "Окремий відділ Народної міліції села..." командант Міліції творить цей відділ тоді, коли не твориться відразу військової нашої сили й тоді окремий відділ становить її зав'язок. Відділ цей має бути зложений з найбільш бойових людей села (місцевості, колгоспу, фабрики), по можливості військових. Командантом відділу треба назначити людину енергійну, що знає військове діло й вмє командувати. Відділ цей не буде виконувати звичайних варт, а буде призначений для активної оборони села й належить до Райкоманди Народної міліції. На жадання райкоманданта Народної міліції має бути відділ готовий до відходу до району або туди, куди його вишле райкомандант Народної міліції. Відділ має бути зорганізований і узброєний на військовий лад. Сила його має бути одна чота [взвод] 40-50 люда.

Для відділу, що має бути скошарований [зібраний до казарми, коша] у одному місці (читальня, проборство [садиба пароха], двір, школа) треба придбати відповідну кількість ручної та машинової [автоматичної] зброї (легкі кулемети, автомати, гвинтівки), коні для кінних післанців відповідну кількість возів чи навіть авт, щоби можна було швидко перекинути відділ на бажане місце. Частина відділу можна замінити на відділ кінний чи наколесників [велосипедистів]. До перших завдань відділу буде належати очищення села й найближчої околиці від більшовицьких мародерів й ліквідація відділів НКВС. Це завдання треба робити, по можливості, в порозумінні з військовою командою і тільки в терені, де не оперують військові відділи союзника, щоби уникнути непорозумінь. Коли ж війська союзника ще немає - виконувати ці завдання самостійно.

3. Станиця Народної міліції. Решту людей, що остали по виділенню окремого відділу поділить командант на:

станицю Народної міліції в .....
членів-добровольців Народної міліції.

До станиці народної міліції призначить командант Народної міліції в першу чергу людей здорових й відважних. Число їх повинне бути 15-20 людей, в залежності від потреби. Станиця Народної міліції творить постійний кістяк Народної міліції в селі (місті, колгоспі, фабриці). До обов'язків станиці належить удержання постійного поготівля, служба в самому селі, служба стежна, переведження арештів, ревізій, стереження арештованих. Очевидно, що як довго перебуває в селі окремий відділ, може командант користуватися в службі частинно людьми з цього відділу. Безпосереднім командантом станиці

є заступник команданта Народної міліції села.

На приміщення станиці треба вибрати будинок, по можливості, центрально положений (громадський дім, проборство, школа) з добрим доступом з рештою села. Станиця повинна мати, по можливості, телефон, обов'язково кінних гінців або на колесників.

На будинку, де міститься станиця, має бути уміщений жовто-синій прапор і виразний, великий напис: "Команда народної міліції в ....."

Міліціонери станиці повинні бути, принаймні в початковій стадії організації, приміщені всі разом або в найближчому сусідстві станиці. Службу відбувають у трьох чергах: служба стежна або вартова, поготівля, відпочинок. Станиця повинна мати достаточну кількість зброї і, по можливості, легкий кулемет, який обслуговує кожночасно поготівля. Міліціонери станиці повинні харчуватися, по можливості, разом.

Для міліціонера станиці й окремого відділу треба подбати за однострої [обмундирування]. Можуть це бути однострої Червоної армії чи органів НКВС з опаскою на лівому рамені й написом "Народня міліція".

4. Члени-добровольці Народної міліції. Всі інші громадяни покликані до Народної міліції є членами-добровольцями Народної міліції. Вони можуть займатися своєю звичайною роботою, мусять тільки виконувати призначені їм вартові служби під наглядом міліціонерів станиці. Служба ця є для всіх покликаних до Народної міліції обов'язкова й ніхто не може від неї ухилитися. Час служби устійнює [визначає, встановлює] командант Народної міліції. Члени-добровольці носять опаску з написом "На-

родня міліція" і зброю тільки під час служби.

5. Канцелярія Народної міліції. Для налагодження всіх формальних справ, зв'язаних з виконанням влади, організує командант Народної міліції канцелярію Народної міліції. На шефа канцелярії Народної міліції назначує відповідну на цей пост людину (учитель, священник, дяк, учителька). До канцелярії належать:

- а) ведення реєстру міліціонерів,
- б) ведення щоденника служби й устійнювання, в порозумінні з командантом станиці Народної міліції, службової черги,
- в) виставлювання легітимації міліціонерам, далі - уділювання посвідок, перепусток, тощо,
- г) реєстрація зброї, що є в посіданні революціонерів і міліції для службових цілей,
- Г) реєстрація конфіскованої і знайденої зброї,
- д) реєстрація державного й військового майна (включно з колгоспним),
- е) реєстрація державних харчових припасів, майна і харчових припасів у колгоспі,
- є) тимчасовий приділ живого інвентаря колгоспу і радгоспу, якщо він мав би бути розв'язаний (принаймні на З[ахідних] У[країнських] З[емлях]).

(До 6,7 і 8. Народня міліція виконує це тоді, коли немає наразі управи бувшого державного совітського майна).

Для ведення повижчих і подібних справ приділяються до канцелярії, в міру потреби, відповідні сили.

Канцелярія Народної міліції повинна бути в тім самім будинку, що станиця, або близько нього.

6. Вишкіл Міліції. Командант Міліції мусить зорганізувати вишкіл міліціонерів. Вишкіл повинен обняти муштру, науку про зброю, гостре стріляння,

бойові вправи, внутрішню службу.

До 5. Зорганізування охорони села (місцевості, колгоспу, фабрики) належить до одного з перших обов'язків команданта Народної міліції. Хвилиний спокій, який би евентуально запанував по переході бойової бурі, не може звільнити команданта від цього обов'язку.

Охорона має йти у двох напрямках, а саме перед нечаяним наскоком диверсійних банд і перед грабіннями і крадіжками. Для першого випадку служить окремий відділ, а для другого станиця і стійки з членів-добровольців Народної міліції.

Дуже важливою справою є зорганізування алярмової служби села. Для цієї цілі має командант установити на відповідних місцях перед селом обсерваторів та устійнити умовлені знаки.

Командант Народної міліції видасть накази відносно алярму, що обійматимуть: алярмовий сигнал, місце алярмової збірки, напрям евентуального відступу за село на випадок наскоку ворога на село, місце збірки за селом і т.д.

Зокрема зорганізовує командант Народної міліції протилетунську [повітряну] алярмову службу, ставлячи на відповідному місці алярмову стійку та надаючи їй до відома умовлені сигнали. Алярмова служба може бути ліквідована тільки щойно за порозумінням з військовою владою.

До 6. По опануванню ситуації в селі (місцевості, колгоспі, фабриці) і по закінченню першої стадії організації Народної міліції, належить видати зарядження, що регулюватиме контакт села зі світом і саме життя в селі.

1. Поліційне зарядження. Передовсім треба по-

дати до відома, що не вільно опускати села без перепусток, і що такі перепустки може виставляти канцелярія Народної міліції. Організування яких-небудь "народних" чи "партійних" комітетів (що, зокрема, на Західньоукраїнських Землях матиме місце) є недопустиме. Поліційну годину треба пересунути так, щоби не гальмувала вона нормальних господарчих чинностей села. Відносно культурно-освітнього життя, далі навчання в школі, зокрема, відносно пропагандивної діяльності ОУН треба, по змозі, заждати на директиви з району, евентуально навіть з області. Не є це справи аж такі важні, щоби для них можна було занедбати організацію реальних сил, ладу й порядку. Надто загонистих [активних] агітаторів, зокрема тих, що зверталися б проти ідеології та програми ОУН, належить ліквідувати революційним порядком.

2. Санітарне зарядження. Треба видати зарядження про додержання чистоти, очищення криниць з водою до пиття та означення їх написом: "вода до пиття". Зарядження відносно ізоляції пошесно хворих (тиф, червінка). На випадок, коли б якась пошесна недуга була поширена в селі (місцевості, колгоспі, фабриці) поголовно, треба б зарядити ізоляцію цього села і нікого поза село не випускати.)

3. Протипожежні зарядження, про організацію пожежної сторожі, пожежного поготівля і т.д.

4. Дорогові зарядження, про направу тимчасову й остаточну доріг і мостів на терені села.

Звичайно, справи ці належатимуть вже до вищих чинників й тому належить обмежитися тут тільки до найконечніших заряджень, очікуючи в тих справах вказівок і наказів з району.

До 7. До обов'язків команданта Народної міліції належатиме:

Повідомити загал, що вмащеровують війська, які б'ють відвічного нашого ворога. Тому слід заховати спокій і в міру потреби та спромоги давати поміч.

Розділ III НАРОДНЯ МІЛІЦІЯ ПО КОЛГОСПАМ І РАДГОСПАМ

У східних землях України за Збручем, особливо в районах, де переведено майже повну колективізацію, далі по колективах, що обіймають значну кількість населення, треба буде часто організовувати найнижчі клітини Народної міліції не по межах села чи місцевості, але по поодиноких колективах. Це буде особливо вказане там, де наслідком колективізації межі сіл стали дуже пливкими.

При організуванні Народної міліції в колективі, що числить кілька сот душ, треба керуватися тими самими засадами, що при організуванні Народної міліції в селі (місцевості), як це подано в розділі ч. 2. Колектив уважається тоді просто окремою адміністративною одиницею підлеглою безпосередньо районіві.

Попри це, однак, мусить командант народної міліції в колективі відразу взятися до господарської організації колективу, щоби не втратити живого й мертвого інвентаря колективу, що в наслідок може довести до повної руїни колективу, а далі до голоду на значних просторах краю. Тому першим обов'язком команданта Народної міліції колективу буде забезпечити майно колективу перед розграбуван-

ням та запевнити тяглість праці у колективі. Командант мусить переконати чи навіть змусити членів колективу переконатися, що таке ставлення до справи лежить в їх живому інтересі. Очевидно, що передчасний поділ колективу між його членами є рівнозначний з його розграбуванням і тому цей поділ треба буде за всяку ціну відложити.

Командант Народної міліції видасть тому основне зарядження, що наслідком революції колектив переходить в цілості, враз із землею, господарським урядженням, живим і мертвим інвентарем на повну та виключну власність працюючих членів колективу. Працюючим членам колективу вважаються всі, що постійно працювали в колективі. Від членства в колективі є відсунені:

1. Всі чужинці, що прибули на колектив для пильнування експлуатації сколективізованих селян;
2. Жиди, zatrudнені на колективі, як різні нагоничі більшовицької влади;
3. Всі представники більшовицької влади, сексоти та інші приналежні до НКВС, НКДБ, прокуратури, кореспонденти більшовицьких газет, тощо.

Всі не-члени колективу мусять бути інтерновані і замкнені під сторожею.

Дальші зарядження команданта Народної міліції мають настановити нову управу колективом з наложеннями на неї обов'язку привернути в колективі нормальний хід роботи, щоб забезпечити перед можливими прогулами.

По нав'язанні контакту з районом має командант Народної міліції придержуватися директив і наказів одержаних з району.

Розділ IV
НАРОДНЯ МІЛІЦІЯ ПО БІЛЬШИМ
ПРОМИСЛОВИМ ЗАВЕДЕННЯМ [ЗАКЛАДАМ]

По більшим промисловим заведенням, що лежать подальше від місцевостей обнятих Народною міліцією, мають бути створені з робітників даного заводу окремі станиці Народної міліції, підлеглі безпосередньо вищій команді Народної міліції району. У більших містах — Народній міліції міста.

Організація Народної міліції по того роду заводах має йти згідно з засадами представленими в розділі ч. 2. Головну вагу має однак положити командант Народної міліції на забезпечення заводу перед можливим саботажем зо сторони ворожих Українській Національній Револуції елементів. Для того має командант:

1. Проголосити, що завод переходить до власности Української Держави й остає аж до дальших рішень Українського Національного Уряду під зарядом робітників заводу. Робітники заводу, для яких завод є варстатом [місцем] праці, відповідають солідарно за цілість майна заводу.

2. Назначити з-поміж національно свідомого адміністраційного, технічного й робітничого персоналу нову дирекцію заводу. Нова дирекція заводу має негайно приспішити усунення спричинених воєнними діями шкоду і зачати випускати продукцію.

3. Доставити, на випадок потреби, міліцію — силами сусідніх станиць (сіл району).

4. Зарядити інтернування та віддання під сторожу ворожих націоналістичній револуції та непевних [ненадійних] елементів. Зокрема, мусять бути інтерновані всі жиди та співробітники НКВС та НКДБ.

5. Видати заборону зборів та прилюдних імпрез.

6. Нав'язати негайно контакти з вищою командою Народної міліції (район, місто) і зажадати дальших інструкцій відносно охорони заводу та повороту до випуску нормальної продукції.

Самостійні станиці Народної міліції потрібно організувати не тільки по більшим промисловим заводам, але й окремим транспортним осередкам з персоналу, який там є zatrudжений. Входять тут під увагу передусім великі залізничні станції, морські й річні порти.

Також у більших електростанціях, як, приміром, Дніпрогес, мусять бути негайно організовані з персоналу станції відділи Народної міліції. Організація її має йти по засадам, як подано вище.

*

Цим вичерпуємо загальні інструкції, як організувати найнижчий, основний ступінь Народної міліції, який прив'язуємо до села, більшої місцевості, більшого колективу, більшого промислового, енергетичного заводу, більших транспортних осередків, як залізничних станцій і портів. Безпосередньою вищою владою для так організованих станиць Народної міліції є районні команди Народної міліції. Для розмежування полоси діяння станиць Народної міліції є важні межі існуючих сіл, місцевостей, колективів, заводів, залізничних станцій, портів. Також положення в існуючих межах даного району чи більшого міста станиці Народної міліції, перерішує її приналежність до того району (більшого міста) і тим самим службову залежність від команди Народної міліції району чи міста.

Розділ V ОРГАНІЗАЦІЯ НАРОДНОЇ МІЛІЦІЇ В РАЙОНІ

Командант Народної міліції в районі має перед собою два завдання, а саме, організація Народної міліції в районній місцевості по засадах, як в розділі ч. 2 і організацію команди районової Народної міліції. Організація мусить йти розбіжно і тому місить командант Народної міліції призначити окремого команданта Народної міліції для районової місцевості, задержуючи за собою організацію команди Народної міліції району.

КОМАНДА НАРОДНОЇ МІЛІЦІЇ РАЙОНУ

В районі маємо звичайно більшу кількість сіл (по 20 і більше), даліше окремі адміністративні одиниці, як колективи, заводи тощо.

В засаді команду Народної міліції району організується в районній місцевості. Як місце осідку команди обирається будинок НКВС або Робітничо-селянської міліції.

Організування зачинається, як представлено в розділі ч. 2. По висланні до сіл району (окремих адміністративних одиниць району) гінців з наказом прислати негайно до диспозиції команди Народної міліції району окреслену кількість міліціонерів з окремого відділу Народної міліції з яких створюють собі команданти району відповідно сильний окремий відділ Народної міліції, як запас і по обсаджених всіх важливих об'єктів можна щойно приступити до подальшої організації. До об'єктів, які мусять бути обсажені належать:

1. будинки НКВС, РСМ, в'язниць;
2. будинок міського управління та інші держав-

ні будинки;

3. військові об'єкти й магазини;
4. пошта, телефон і телеграф;
5. залізнична станція, залізничні магазини, мости в межах районної місцевості;
6. державний банк та евентуально інші каси;
7. райспоживспілка та всі пункти продажі, магазини з господарським добром;
8. електростанції, евентуально станції трансформаторів;
9. друкарні, редакції часописів;
10. всі засоби комунікації, в першу чергу авто і мотоцикли;
11. всі головні виходи з місцевості.

По переведенні цього командант Народної міліції має:

1. Назначити команданта районної місцевості, що перебирає на себе всі обов'язки, зв'язані з безпекою і порядком в районній місцевості. (Організація, як в розділі ч. 2).

2. Визначити свого заступника, команданта окремого відділу Народної міліції району, шефа канцелярії, що негайно мають приступити до організації своїх ресортів [відомств]. З тим моментом командант Народної міліції району займається виключно своїм районом.

3. Вислати гінців-зв'язкових до сусідніх районів.

4. Вислати зв'язкового до Обласної команди Народної міліції з повідомленням про стан організації в районі і по накази.

5. Вислати частину (чоту чи сотню) з окремого відділу Народної міліції до диспозиції Обласної команди народної міліції.

6. Вислати підводи чи авто за зброєю до Обласної команди Народної міліції, а як це неможливе, зажадати доставки потрібної зброї в Обласні команди.

7. Видати доручення для направи телефонних проводів та наладження телефонічного та телеграфічного зв'язку.

Повище вичеслені точки подають в загальному вправі, що їх належить урегулювати вступними наказами, в першій стадії організації Народної міліції району. Дальша організація має обняти:

А. Організацію окремого відділу Народної міліції району та відділення з нього частини до диспозиції Обласної команди Народної міліції.

Б. Організацію канцелярії й апарату районної команди Народної міліції.

В. Опрацювання директив, інструкції та дальшого організаційного плану Народної міліції районі.

Г. Видання заряджень, регулюючих відношення Народної міліції і населення до армії і органів союзника.

До А. Сама районна місцевість, зложена, в значній мірі, з чужонаціонального елемента, не буде могли виставити достатнього контингенту Народної міліції. Тому дуже часто буде командант змушений зачинати організацію районної команди Народної міліції з якоїсь іншої, певної бази, наприклад із сусіднього, національно свідомого села. Очевидно й це буде замало для повного опанування району. Тому мусить командант негайно подбати, щоб поодинокі станиці району вислали до його диспозиції окремі відділи Народної міліції. Частину людей з тих відділів віддасть командант, як це буде треба, до диспозиції команданта станиці Народної міліції ра-

йонові місцевості. З головної частини присланих окремих відділів створить командант Окремий відділ Народної міліції району. Відділ цей має силу одного військового куреня [батальйону] (800-900 людей). Організаційно він має ділитися на три сотні стрілецькі, 1 сотню кулеметну, відділ кінний (50-100 людей). Командантом окремого відділу, як також сотень і чот повинні бути старшини. Також і міліціонери з окремого відділу, по можливості, повинні бути люди військові. Тому командант мусить своєчасно притягнути до Народної міліції старшин, підстаршин і бійців Червоної армії - українців. Узброєння відділу має відповідати узброєнню війська. Умундування грає меншу роль, обов'язково мусить бути лише згадана жовто-синя або біла міліційна опаска на лівому рамені. Командант окремого відділу приступить негайно до перешколення [військового навчання] відділу та створення з нього правдивої бойової одиниці. Згодом, в міру спроможності, треба подбати про однородне умундування відділу. Опаски, однак, мусять стояти, як відзнака приналежності до Народної міліції аж доки не прийдуть інші розпорядження Головної команди народної міліції.

Відносно розташування та ужиття окремого відділу, аж до відповідного наказу обласного команданта Народної міліції, рішає районний командант Народної міліції, якому командант окремого відділу безпосередньо підлягає.

Відділ належить тримати, по можливості, разом так, щоб в разі потреби можна було його мати під рукою. Не значить це, однак, щоб держати відділ без заняття. Весь час відділ мусить бути виповнений службою й вишколом. Вихідні мусять бути обмеже-

ні до мінімуму.

Відносно озброєння відділу, то можна його роздобути роззброюючи відступаючі відділи Червоної армії або збираючи порозкидану Червоною армією зброю. Всю лишню зброю належить відставляти до обласної команди.

Також прохарчування та приміщення такого чисельного відділу треба як слід підготувати. Моменти ці можуть примусити районного команданта Народної міліції розділити окремих відділ. Тоді треба це робити доцільно, так щоби зібрання відділу разом не тривало ані довго, ані не було трудне.

Звичайно, на зорганізуванні окремого відділу кінчається праця районного команданта над ним, бо з того моменту він переходить до диспозиції Обласної команди Народної міліції.

До Б. Організація канцелярії та апарату районної команди Народної міліції. Канцелярію організує і веде назначений районним командантом шеф канцелярії, він мусить вчасно подбати про папір, матеріал до писання, машини до писання, печатки. Печатки мають бути дві:

1. довга з текстом:

Народня міліція

Районова команда в ....

вимір 21/2 x 10 см.

2. округла, величина дотеперішньої округлої печатки НКВС (як на паспортах). В середині має бути Володимирівський Тризуб без вінка, довкруги текст:

Народня міліція, Районова команда в ....

Канцелярія повинна мати наступні відділи:

1. Секретаріят, веде головний реєстр Народної

міліції району, всі входячі й виходячі письма районної команди, редагує на доручення районного команданта Народної міліції накази та інструкції станицям району, виготовляє відозви й повідомлення до населення. Секретаріят має подбати про поздовжні печатки для станиць Народної міліції, лучбу й комунікацію районної команди зо станицями.

2. Відділ паспортний, видає перепустки, особливі документи, паспорти. Важними вважатиметься перестампельовані друки й бланки більшовицькі. Дотеперішні печатки НКВС є неважні.

3. Відділ слідчий веде слідства у справах кримінальних і політичних, про що звітує Обласній команді Народної міліції. Видає накази арештування і звільнення за підписом районного команданта Народної міліції. Веде картотеку.

4. Табір інтернованих, призначений для жидів, асоціальних елементів та полонених.

Секретаріят укладає головний реєстр району, в якому кожна станиця району матиме свою течку. В головному реєстрі мають бути дані відносно числа членів Народної міліції в поодиноких станицях з особистими даними, стан озброєння і вивінування [устаткування, обладнання] станиць, кількості бережених ними об'єктів, сили окремого відділу, що остався у розпорядженні станиці, кількості військово-вишколених членів міліції, кількості бувших старшин, підстаршин, скільки й які військові спеціальності є серед членів Народної міліції станиці, лучбу й комунікації районної команди зо станицями.

До В. Районовий командант Народної міліції мусить негайно взяти організацію народної міліції району в свої руки. В першу чергу мусить зв'язатися з усіма станицями свого району, перевірити особисто,

або через свого заступника стан організації Народної міліції, озброєння і вивінування її, тощо. Вислід [результат] цієї перевірки стане основою для видання інструкцій та наказів.

Організаційна праця районного команданта має йти в напрямі усунування й уодностайнення апарату Народної міліції в районі. Він мусить зорієнтуватися, чи сила станиці є відповідна, зарядити евентуальне скріплення важніших станиць, в разі потреби, змінити командантів станиць. Те саме відноситься до озброєння і вивінування станиць, що буде нерівномірне. Ясно, що станиці будуть старатися задержати для себе як найбільше зброї та майна й саме обов'язком районного команданта буде ці нерівномірності виправити. Зокрема такі речі, як авта й мотоцикли є для станиці лишні і треба буде їх стягнути до району чи навіть відправити до областей.

Організаційні праці районного команданта можна зібрати в наступних точках:

1. перевести контролю станиць та перевірити:
  - а) хто є командантом станиці, яке його минуле;
  - б) скільки людей здібних до повнення служби в народній міліції є в даній місцевості, колгоспі, заводі;
  - в) скільки є членів Народної міліції загально, скільки постійно на станиці, скільки в окремому відділі;
  - г) який вишкіл людей (старшини, підстаршини, військові спеціалісти, невишколені військово);
  - Г) яке є озброєння Народної міліції (пістолі, кріси [гвинтівки], легкі кулемети, важкі кулемети, інша зброя);
  - д) які середники [засоби] лучби стоять до диспозиції станиці (пошта в місті, окремий телефонічний апарат, телефонічна централь);

е) які засоби транспорту має станиця (кінні запряги, грузові авта, особові авта, мотоцикли);

є) яку службу повнить станиця, скільки стійок висилає, який є стан безпеки в місцевості;

ж) санітарні умови місцевості;

з) стан протиповітряної алярмової служби й охорони.

(Ствержені [виявлені] хиби має командант району на місці справляти).

2. На основі переведеної контролі має видати районний командант перші організаційні накази для станиць:

а) загально: права та обов'язки членів Народної міліції, службовий порядок звітування до районної команди, зв'язок із районною командою, переведення арештованих до районної в'язниці, відношення до інтернованих і т. д.;

б) спеціально до кожної станиці: потвердження команданта станиці і його заступника, визначення сили сталої осади [залогі] станиці й окремого відділу, визначення окремих об'єктів до стереження, призначення окремої полоси стеження і т. д.

Рівночасно має районний командант видати накази про створення потрібних нових станиць Народної міліції, евентуально зарядить ліквідацію лишніх.

3. На основі провірення теренових і комунікаційних умовин району створити підрайони. До підрайону входить кілька станиць Народної міліції, що підлягають одному з командантів станиці, назначеному на підрайонового команданта Народної міліції. Це матиме ту добру сторону, що районна команда не муситиме безпосередньо пильнувати 20-25 станиць, а тільки 5-6 підрайонів.

4. Виготовити першу інструкцію для вишколу

Народної міліції. Інструкція має обняти:

- а) муштру,
- б) науку про зброю,
- в) школу стріляння,
- г) бойовий вишкіл,
- Г) вартову службу.

5. Виготовити печатки для районової команди й команд станиць народної міліції.

6. Виготовити виказки [посвідчення] для членів Народної міліції, що повнять постійну службу в районній команді та станицях, в окремих відділах станиць, оперативному відділі району. Члени Народної міліції, що мають виказки з районової команди мають право постійно носити зброю. Інші члени дістають на час служби виказку, яку повертають по службі. Не мають вони права поза службою носити або посідати зброю. Їхня зброя є постійно на станиці Народної міліції.

8. Стягнути зо станиць всю лишню зброю і вивінування до району.

9. Видати зарядження відносно стягнення контингентів на удержання окремих відділів станиць й окремого відділу району. Очевидно, що ці зарядження слід видавати тільки в тому випадку, коли не можна буде запевнити вдержання цих відділів із запасів залишених Червоною армією.

*

Важливою річчю при тому всьому є, щоб сила Народної міліції району відповідала якраз дійсній потребі й усіх лишніх людей треба відслати нараз до праці. Для орієнтації подаємо наступні цифри:

- станція - 15-20 людей,
- окремий відділ - 30-50- людей,

окремий відділ району - 800-900 людей.

Кількість людей по канцеляріях - в міру потреби.

Районовий командант повинен пам'ятати, що як довго нема з гори окремих доручень, що твориться українська армія, так довго буде Народна міліція самотнім представником української національної революційної збройної сили. Тому далі директиви відносно організації Народної міліції повинні цей момент узгляднювати в рівній мірі, як і момент безпеки та ладу.

По налагодженні організації Народної міліції в районі має районний командант приступити до систематичної організації ладу й безпеки в районі. Тут належить:

1. Переведення списків усіх [бувших] працівників НКВС, НКДБ, прокуратури, сексотів, членів КП(б)У, тощо.

2. Переведення списків тих громадян, що визначилися в переслідуванні й гоненні українства. В першу чергу йде тут про неукраїнців, отже жидів, москалів, поляків.

3. Переведення інтернування неукраїнців, які під першу й другу точку підпадають.

4. Переведення реєстрації арештованих і вивезених більшовиками з даними, коли й куди їх вивезено. Списки ті відслати до обласної команди.

5. Визначення народного суду, що судитиме проступки, поповненні вже по уступленні більшовиків.

6. Проголошення зарядження, що за грабіж зброєю в руках каратиметься розстрілом на місці. За грабежі звичайні віддаватиметься під народний суд, якого присуд є невідкличний.

До Г. Видання відповідних заряджень, що регу-

лювали б відношення Народної міліції до населення, до армії та органів союзника є справою першої ваги. В загальному справи ці порушені в розділі ч. 2.

Всі ці зарядження мають бути виконані по глибокій заставі [виважено] і що не менш важне, по порозумінні з відповідними органами союзника. Союзник мусить бачити в них свою вигоду і тим самим їх признавати.

Хоч конечності війни є тяжкі, то мимо всього того роду зарядження не можуть занадто обтяжувати населення.

Районовий командант не може з того роду зарядженнями йти надто далеко й входити в дрібниці, бо ці справи належатимуть до обласної команди Народної міліції.

*

На тому звичайно закінчується самостійна організаційна праця районного команданта Народної міліції. Дальша організаційна перебудова повинна піти в рамках наказів та інструкцій Обласної команди. Тому правильний зв'язок районної команди Народної міліції з областю є необхідним. Такий зв'язок може запевнити тільки телефон і тому про це мусить подбати районний командант, не питаючи ініціативи згори.

Якщо йде про час, потрібний для організації району, то мусить вона бути в загальному закінчена до одного тижня від обняття команди районним командантом.

ЗАГАЛЬНІ ЗАБОРОНИ

1. Поліційну годину установлюється на (подати час). Поза поліційними годинами можна виходити

на місто (село) тільки членам міліції, іншим за окремим дозволом, виданим командою Народної міліції.

2. Забороняється устроювання прилюдних зборів, віч, сходин, театральних і кінових вистав і взагалі всіх прилюдних імпрез.

3. Забороняється організувати які-небудь комітети, політичні партії, делегації, тощо.

4. Спиноюється науку у всіх школах аж до відкликання [тобто, до відміни даного наказу].

5. Шкільні будинки належить поставити в розпорядження команди Народної міліції. Забороняється друкування будь-яких часописів, летючок, брошур, книжок. Рух друкарень належить одразу спинити і повідомити про це команду Народної міліції.

6. Порушення котрого-небудь з повищих наказів потягає за собою приноврвлення репресій згідно з революційним порядком.

Розділ VI ОРГАНІЗАЦІЯ НАРОДНОЇ МІЛІЦІЇ В ОБЛАСТІ

Організація Народної міліції має перед собою три завдання:

1. Організацію Народної міліції в обласному місті, подібно, як це представлено в розділі ч. 2.

2. Організацію команди Народної міліції міста, подібно, як це представлено в розділі ч. 5.

3. Організацію обласної команди Народної міліції.

*

Вже в організації Народної міліції в обласному місті стрінемо поважні труднощі.

А. Обласні міста, це у своїй перевазі великі міста з поверх 100.000 населення.

На 23 обласні міста є:

з населенням поверх 500.000 - 3 міста

100.000 - 9 міст

50.000 - 7 міст

нижче 50.000 - 4 міста.

Всі чотири останні на З[ахідних] У[країнських] З[емлях].

Крім цього є ще вісім необласних міст з населенням поверх 100.000. Всі в Центральній промисловій окрузі Донбас - Кривий Ріг.

Б. Великі міста України мають характер переважно чужинецький з великою перевагою жидівсько-московського елемента.

В. В обласних містах є сконцентрована велика кількість різних державних, партійних і військових установ, для яких обсади треба буде значної кількості людей. При скомплікованості життя в нинішній Україні буде обсада ця необхідна, якщо життя громадян має йти менш-більш нормальним шляхом і з їх поборенням ситуація в обласному місті буде вповні опанована.

1. ОРГАНІЗАЦІЯ НАРОДНОЇ МІЛІЦІ В ОБЛАСНОМУ МІСТІ

Обласний командант Народної міліції зачне свою діяльність від згуртування біля себе хоч би й малого гурта людей, найкраще робітників, бійців Червоної армії і міліціонерів-українців, людей стяг-

нених з провінції. При їх помочі обсадить власне централю [головне управління в місті] НКВС і НКДБ та одну з друкарень, найкраще друкарню обласного щоденника. Якщо в місті є вже союзні війська, зголоситися негайно до військової команди з повідомленням, що перебирає організацію Народної міліції в місті та області в цілі збереження ладу й порядку й просить військову команду піти йому на зустріч, визначаючи евентуально зв'язкового старшину. Наступним завданням команданта буде приєднання до міліції всіх українців обласного міста здібних носити зброю. В тій цілі видрукує командант відозву до населення, в якій буде подано до відома, що:

1. союзні війська прийшли в Україну прогнати наїзника.

2. в місті утворюється Народна міліція для забезпечення ладу й порядку. Всі українці від 18 до 50 років без огляду на професію мають обов'язково зголоситися до служби в Народній міліції. Зголошення приймається (подати льокаль [приміщення]).

3. Відозва має бути закінчена візванням [закликом] до задержання ладу й порядку. Зокрема маєтись візвати робітництво до оборони промислових об'єктів. Відозва має бути видрукувана за порозумінням з відповідною військовою командою.

Рівночасно з відозвою повинен командант розіслати частину своїх міліціонерів між їх знайомих, щоб їх негайно притягнути до міліції.

В міру напливання добровольців належить їх реєструвати, видавати їм зброю й опаски та займати ними ті державні та прилюдні будинки, яких ще не обсадило військо.

З черги має командант зорганізувати охорону

промислових заводів на місці. Тут не належить надто перебирати і притягувати до охорони зайняте на даному заводі робітництво.

Перший мобілізаційний етап організації Народної міліції повинен бути закінчений протягом двох днів. У випадку браку зброї вживати до служби міліціонерів і без зброї, тільки з опасками.

Рівночасно з мобілізацією Народної міліції має йти організація команди Народної міліції міста. Організацію її має доручити обласний командант команданту міста Народної міліції. Тут немає ніякого правила, хто має ним бути. Остаточо рішає інтуїція обласного команданта. Рівночасно, однак, мусить обласний командант кермувати організацією Народної міліції в обласному місті, бо це найважливіший пункт цілої області й від успіхів у місті залежатиме доля Народної міліції в цілій області.

Обсада всіх важливих точок в місті обіймає:

1. Централя [Головне управління] НКВС і НКДБ.
2. Відділення Р[обітничо]-С[елянської] М[іліції] (НКВС) і НКВС (комісаріат), тюрма.
3. Обласні комісаріати і окремі відділення [НКВС], державні уряди [установи].
4. Льокалі [приміщення] КП(б)У і Комсомолу.
5. Державні господарчі установи, як банки, кооперативні центральні й магазини, продажні пункти [пункти продажу].
6. Об'єкти громадського користування, електривня [електростанція], газівня [газозаправна станція], водопроводи.
7. Середники руху й транспорту, як трамваєва централя [трамвайне депо], залізничні станції і магазини, автобуси.

8. Пошта, телеграф, телефонна централь [телефонний комутатор], радіовисильня [радіостанція].

9. Мости й тунелі.

10. Летунські [авіаційні] майдани, якщо не обсажені військом.

11. Військові об'єкти і магазини [склади], якщо не обсажені військом.

12. Промислові заводи.

Всі пункти продажу (склепи [магазини], магазини) далі банки й каси належить опечатати та поставити коло них варту. Щойно по zorganizуванні кожного апарату можна продовжити торгівлю.

По переведенні обсади загальних пунктів переводиться організацію відділів Народної міліції. Місто поділиться на райони (відділення комісаріятів) згідно з дотепер існуючим поділом, визначиться командантів районів і приділиться їм відділи Народної міліції в залежності від потреби 100-150 людей. Командант району в місті не організує окремої канцелярії з відділами, як це має місце при районних командах на провінції, а тільки обмежується до zorganizування служби безпеки в своєму районі. Він визначає собі свого заступника, що веде канцелярію для внутрішньої служби і десятників (участкових), яким приділює або кілька вулиць, або окремі більші об'єкти, як залізничну станцію, промисловий завод, тощо. Служба міліціонера триває, в залежності від кількості міліціонерів, аж до 16 годин на добу, а то 8 годин на стійці й 8 годин у поготівлі. На осідок районної команди обирається приміщення б[увшого] відділення РСМ.

2. КОМАНДА МІСТА НАРОДНОЇ МІЛІЦІЇ

Команда міста Народної міліції творить з части-

ни міліціонерів постійний запас команди Народної міліції міста в силі 1 сотні (150-200 людей) "Окремий відділ". Окремого відділу не вживається до вартової служби. Відділ має бути зложений, по можливості, з бійців або принаймні людей обізнаних із зброєю. На команданта треба визначити людину військово, по можливості старшину армії, свідомого українського націоналіста. Відділ треба помістити разом "скошарувати" і негайно зачати його вишкіл. По можливості, треба відділ умундурувати. Бюро команди Народної міліції міста повинно поміститися в льокалі Міського управління Робітничо-Селянської Міліції. На будинку має висіти український державний прапор і вивіска з тризубом і написом:

Команда Народної міліції міста ....

Бюро повинне мати наступні відділи:

1. Секретаріят, що веде внутрішні справи команди, приймає і видає письма, редагує відозви, накази, інструкції, виконує посвідки, виказки і т.д.
2. Господарський — веде господарку Народної міліції міста.
3. Паспортовий — видає перепустки й паспорти населенню.
4. Слідчий — веде слідство у справах кримінальних і політичних.
5. В'язниця й табір інтернованих.
6. Мешканевий — проводить ревізію і приділ мешкань та льокалів на бюро.
7. Санітарний — видає санітарні приписи для міста та стежить за їх виконанням.
8. Руху - кермує вуличним рухом.

Командант Народної міліції міста в порозумінні з військовою командою міста видасть зарядження відносно поліційної години, руху в місті, подорожу-

вання. В перших днях організування Народної міліції муситься взагалі спинити рух подорожний, згодом можна дозволити подорожувати тільки за окремим дозволом паспортного відділу команди Народної міліції міста.

До служби в Народній міліції по обласних містах, як взагалі по великих містах, треба притягнути українців давніх міліціонерів, зокрема старшин, що є в тій ділянці добрими фахівцями й можуть віддати великі послуги в державному будівництві. Не треба боятися віддавати справу державного будівництва українцям міліціонерам, навіть відповідальні становища, очевидно поза справами політичними.

*

По заведенні ладу й порядку в місті, по переведенні чистки між енкаведистами, москалями, жидами й іншими можна приступити до організування правильного життя в місті. Тому як найскорше в місті, як і в селі [треба] допустити й підперти ініціативу громадян до творення адміністрації (міське управління) і перебирання всіх ділянок життя народу в місті. Це на той випадок, коли на даному терені (місті, фабричних заводах) не діє ОУН з цілим своїм апаратом. Аж до дальших заряджень вищої влади обласного управління, відносних народних комісаріятів остають важними дотеперішня організаційна схема й компетенції міського управління.

До завдань міського управління належить в першу чергу налагодження апровізації міста. До міського управління треба буде притягнути українців, фахівців і зробити їх відповідальними перед головою за господарку міста.

Дальша праця міського команданта Народної міліції має йти в напрямі скріплення ладу та безпеки в місті й школення міліціонерів. Директиви та інструкції в тій справі повинен він діставати від обласної команди.

3. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛАСНОЇ КОМАНДИ НАРОДНОЇ МІЛІЦІЇ

До організації Обласної команди Народної міліції може взятися командант щойно по опануванні ситуації в обласному місті, хоч формально Обласна команда Народної міліції зачне свою діяльність рівночасно з організаційними працями в місті.

Обласний командант не може забути на певні формальні моменти, які однак є наскільки важні, що від них залежить темпи дальшої організації Народної міліції і її позиція в області. Таким основним моментом є "початки урядування", що має виявлятися наступно:

1. на місце свого урядування вибрати будинок обласного РСМ, на будинку вивісити прапор і вмістити напис:

"Обласна команда Народної міліції в...."

2. Зголоситися особисто в команданта міста союзнаї армії й повідомити його про зорганізування Народної міліції, де є її бюро та устійнити [узгоди-ти] з ним форму співпраці.

3. Назначити свого заступника й команданта Народної міліції міста та повідомити про це військову команду.

4. Зорганізувати негайно кур'єрську чоту [взвод] на автах і мотоциклах, для повнення кур'єрської служби в області й негайно вислати кур'єрів для зв'язку з районами області. Особливу

увагу звернути на зв'язок і еventуальну допомогу при організуванні Народної міліції по більших містах (важне для областей Центральної промислової округи), нав'язати лучбу зо столицею.

5. Виготовити відповідні печатки для Обласної команди, команд міст і районів та розіслати їх кур'єрами по області.

6. Перейняти друкарні та друкування відозв і розпорядків.

7. Реквізувати для свого розпорядження автопарк, щоб згодом, в міру потреби, розділити його по іншим урядам. В жадному разі не допустити, щоб приватні особи, чи навіть державні, або господарські інституції розпоряджалися засобами комунікації.

8. Перешкодити в корені всякій політичній ініціативі в роді закладання різних народних комітетів, політичних партій, зокрема перешкодити діяльності експозитур різних емігрантських угруповань. В першому періоді організування Української Держави є одинокою допустимою екзекутивною [виконавчою владою] ОУН Народна міліція. Щойно по опануванні ситуації Народна міліція може допустити до відновлення державного, самоуправного та господарського апарату. Очевидно, що цей переходний період не сміє тривати довго, залежно від положення.

9. Здушити в зародку всяку спробу чужинецького елемента в Україні, проявити себе як-небудь організовано. Є це час національної революції і тому не сміє бути ніякої толерантності супроти давнього займанця. Особливо небезпечною може бути білогвардійщина. Відношення до національних меншин урегулює згодом законодавчим шляхом

Українська Держава. Як це останнє завдання провести, муситиме оцінити, в залежності від положення обласний комендант.

Подані повище точки відносяться до формального створення Обласної команди. По такому формальному закріпленні своєї позиції в області, має обласний командант взятися до організації області. Зачне її від зорганізування Окремого відділу Народної міліції в силі одного куреня [батальйону]. Його вишкіл, здисциплінування і узброєння передасть обласний командант командантові Окремого відділу. Рівночасно організує Обласну команду з наступними відділами:

1. Персональний — веде персональні справи членів Народної міліції, провіряє їх політичне минуле і т. д.
2. Організаційний — з підвідділами:
  - а) мобілізаційний;
  - б) вишкільний;
  - в) узброєння і вивінування.
3. Політичний — відповідає давньому управлінню НКВС — політична поліція. Творить окремий апарат Тайної Державної Поліції.
4. Порядковий — організує лад і порядок в області при помочі апарату Народної міліції по містах і селах (колгоспах, фабриках). Тому відділові підлягають безпосередньо районіві команданти й міські команданти Народної міліції, що є властивими органами порядку Народної міліції.
5. Оперативний — організує і диспонує розложенням та ужиттям оперативних відділів Народної міліції.
6. Охорони — організує окремі відділи для охорони промислових об'єктів, залізниць, тощо.

7. Реєстраційний - веде дактильоскопічне та фотографічне бюро та реєстраційні листки злочинців (картотека).

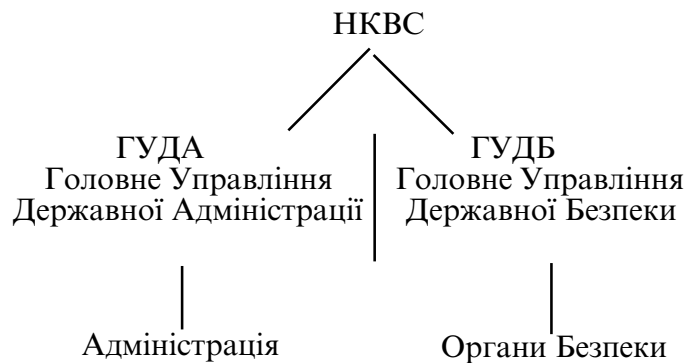
8. Секретаріят — з підвідділами:

а) протокольний — приймає письма й веде їхній реєстр;

б) господарсько-фінансовий — веде касу й господарські справи Обласної команди;

в) пропаганди - проводить цензуру часописів, веде пропаганду за вступлення до Народної міліції.

Повища схема є задумана як основна, на якій має розбудовуватися апарат державної безпеки. Для орієнтації подаємо, що план організації Народного Комісаріату Внутрішніх Справ має наступну схему:

Дальша праця обласного команданта має йти в напрямку закріплення ладу й порядку в області, вишколювання Народної міліції та установляння її організаційної гнучкості. Дальша організаційна перестройка, згідно накресленої схеми, буде вже йти за інструкціями та наказами Українського Національ-

ного Уряду.

КІНЦЕВІ ЗАВВАГИ

Подана інструкція має тільки характер напрямних, по яких повинна йти організація Народної міліції. Очевидно, що в залежності від місцевих умовин треба буде робити більші, або менші відхилення від поданих напрямних. Однак кожний, що буде поставлений на відповідальному пості, має пам'ятати на такі основні принципи:

1. Народня міліція має бути організованою формою націоналістично-революційних сил України.

2. Народня міліція має бути одною з перших форм організації націоналістично-революційних сил керованих Проводом Організації Українських Націоналістів.

3. Народня міліція має в корені душити спроби виявлення асоціальних чужо-національних (московських і польських) і протинаціоналістичних сил в Україні.

4. Народня міліція буде мусити найправдоподібніше в початках перейняти на себе організування української збройної сили (для того "окремі відділи").

5. До Народної міліції треба притягати всіх фахівців, що можуть бути корисними для справи. Треба пам'ятати, що на Світській Україні всі активні і вартісні елементи в більшій або меншій мірі є т. зв. "комуністами" і тому таке чи інше відношення їх до КП(б)У чи державних органів при доборі людей не є вирішальне. Важливою є натомість їх постава під час революції.

6. Москалі й поляки є виключені від служби в Народній міліції. Постава й праця Народної міліції

мусять бути такі, щоб армія та органи союзника бачили й власну користь в існуванні Народної міліції.

7. Обласний командант має, вести організацію Народної міліції так, щоб кожної хвилини міг допомогти людьми й матеріалами сусіднім областям.

*

Народня міліція мусить дбати за повну охорону й безпеку українського народу його дібр і державного майна. Мусить виконувати свої обов'язки якнайкраще й бездоганно та, як треба, безоглядно. Мусить одначе здобути собі повне довір'я народу; стати його охоронником і чинником ладу й порядку.

Інструкція Народної міліції уложена в засаді лише на одну евентуальність, а саме, коли не діють від першого дня апарати ОУН, або хоча б його частини, як, наприклад, військові формування. Тоді Народня міліція має на перші дні перебрати цілість життя, щоб при її помочі, завівши початковий стан ладу, ОУН могла перебирати цілість державного життя. В усіх інших евентуальностях Народна міліція організується й веде свою працю лише в рамках завдань Народної міліції - цебто охорона й безпека народу й виключно цій праці присвячується.

*(Копія. Машинопис. Без археографічної обробки.
ЦДАВО, ф. 3833, оп. 2, спр. 233, арк. 52-71).*

Документ № 2

Звіт Управління Державної Безпеки (УДБ)*

УДБ

Тайне

Безпеку ведено в напрямках:

1. Внутрішньо-організаційний,
2. Внутрішньо-політичний,
3. Протимосковсько-більшовицький,
4. Протипольський (польське підпілля) і інших чужонаціональних чинників:
  - а) Поляки,
  - б) Маляри,
  - в) Румуни,
  - г) інші.
5. Кримінальний відділ.

При кожній області існує референт безпеки (за-конспіровано), котрий відповідає за цілість справ безпеки. До помочі творить провідне звено. Зі звена відділює найкращих двох та дає їм:

- а) одному міліцію обласну і всі їй підчинені міліції;
- б) другому вишкільну ділянку.

Сам проводить безпеку внутрішньо-організаційну і внутрішньо-політичну та розвідку проти чужонаціональних чинників, окрім поляків. Обласна міліція проводить протипольську, проти-

---

* УДБ було створено у Львові при Українському Державному Правлінні після проголошення незалежності 30 червня 1941 року.

більшовицьку та кримінальну ділянку, стараючись при допомозі міліції та союзницьких чинників ці всі справи ліквідувати.

Вишкільний референт має завдання зібрати бібліотеку, певну кількість вишкільного матеріалу, підшукати на терені областей фахівців у ділянці Безпеки та перевірити їх і даючи їм певні завдання в міліції чи поза нею - використовувати їх у вишкільному ділі. Переводити вишколи міліції та людей, які мали б працювати чи працюють в Безпеці.

Іншим поодиноким людям у провідному звені надає певні до помочі завдання, як:

а) опіка польськими і НКВД-истськими архівами, котрі дуже часто мають величезну, внутрішньо-організаційного характеру вагу, проглядання тих архівів та використання всіх, передовсім внутрішньо-організаційних матеріалів;

б) спеціальна розвідка внутрішньо-політичного характеру;

в) розвідка проти чужонаціональних чинників;

г) протипольська розвідка;

Г) протимосковсько-більшовицька розвідка.

При області, передусім для справи внутрішньо-організаційного характеру, є покликаний організаційний суд у складі: провідника області, референта безпеки і ще одного з обласної Екзекутиви, найкраще правника.

Референт безпеки при області, в міру потреби, розпоряджає ліквідуючим чинником (боївка).

При Екзекутивах округ, повітів і міст референти Безпеки, при допомозі провідних звен, ведуть боротьбу у всіх напрямках, як при області. Вишкільним ділом не займаються, а все з тієї ділянки (матеріали, людей) доставляють в області.

Звітування

Референти Безпеки при осередках самі, при допомозі спеціально відібраних людей, проводять ділянку внутрішньо-організаційну, внутрішньо-політичну, проти чужонаціональних чинників та вишкільну. Допомоги є:

- а) бойовий референт з боївкою для спеціальних завдань;
- б) референт для архівів, він рівночасно є заступником для справ внутрішньо-організаційного характеру.

Всі інші ділянки (протипольська, протимосковсько-більшовицька) обсаджуються добираними людьми у створених для цього спеціальних звенах.

Тому, що в областях та в осідку осередків подекуди ще сама Організація має деякі браки - такі браки існують також і в Безпеці. В мірі потреби, вводиться певні зміни чи пересунення. Спеціальна увага звернена на відділи:

- а) внутрішньо-організаційний,
- б) внутрішньо-політичний (Мельниківці).

Робота ведеться під кутом:

- а) забезпечення якнайбільш здорового розвитку Організації;
- б) закріплення державницького життя на всіх ділянках.

1. Внутрішньо-організаційний

Багато сенсаційного матеріалу дають архіви. Є випадки, що люди, будучи на услугах НКВД (підписання заяви, а навіть доноси) є зараз в Організації й займають в ній деякі пости. В однім випадку навіть пост окружного. Ведення й виучування та-

ких справ вимагають спеціального такту і обережності. Можливості виникнення несподіванок внутрішньо-організаційного характеру та те, що дехто відійшов до мельниківщини уповільнює ведення тих справ.

Щоби господарка [тут — "справи"] ведена людьми була найбільш корисною для Організації — референти Безпеки стараються людей пізнати та свої завваги [зауваження] кожночасно чи коли зайде до цього потреба передати своєму зверхникові.

2. Внутрішньо-політичний

а) Мельниківці:

Сконцентрувалися у Львові та в таких пунктах, як Перемишль, Мостиська, Турка, Коломия, Рогатин. Найбільш виявляються своєю пропагандою, котра дійсно, до певної міри, завойовуюча. Найбільше поширюють летючки та останню "Сурму". Не мають змоги друкуватися у Львові - друкують летючки й "Сурму" в Рогатині. Проче друкують на цикльостаті в себе — Львів на Біляка, 27 (давній більшовицький Консулят). Окрім цього, усною пропагандою стараються представити себе в якнайкращому світлі. Безличність і брехня не мають меж. Самі кажуть, що в пропаганді мусимо брехати. Останньо в усній пропаганді: 1) усмішують [висміюють] проголошення Самостійності; 2) тенденційно і фальшиво висвітлюють справу конфлікту, взгядно [насправді] усунення їх з Організації. Стараються зачепитися й закріпитися в двох напрямках: 1) міліція; 2) українська допомогова акція.

Характерний їхній вислів: "там де немає Г[еста]п[а], там нас ще не пізнають. Там де приходить

Г[естап]о, там доперва ми зачинаємо існувати".

"Бак"* , Організаційний референт мельниківської К[райової] Е[кзекутиви] на ЗУЗ до "Максима" сказав: "в Самостійній Україні ми (мельниківці) не існуватимемо".

Тішаться з того стану, що зараз є, бо це дає їм можливість "розвитку". Ціла біда в тім, що навіть при тих догідних умовинах їхній "розвиток" є страшно мізерний. Так і бачать, що їхнє животіння не довге, хотіли б його продовжити на те щоб лише нажитися.

Закріпленням мельниківців на відтинку міліції спеціально опікується Чучкевич та чинники, що його протегують. Наставляють своїх, чи собі схильних людей на провідні пости міліції обласних та більших міст. Тому, що міліції в цілости (виїмки Перемишль, Рогатин, Мостиська), були опановані нашими - наших людей зсувають на нижчі пости (Львів, Дрогобич). Закулісовою роботою приготавляють Грунт для Губернаторства, коли все було зайняте розбудовою і закріпленням державного життя України - вони (мельниківці) дають ініціативу в творенні Української Допомогової Акції під протекторатом Андрея Шептицького**, захопили у проводі три місця, втім пост місто-голови. Тому, що станиця Української Допомогової Акції поступово перетворюється в Український Допомоговий Комітет, пан Кубійович*** та інші мельниківці пильно дбають

---

* "Бак"-Бойчук Теофіл — один з керівників ОУН(М), організатор мельниківських похідних груп.

** Андрей Шептицький — митрополит, глава Української греко-католицької церкви.

*** Володимир Кубійович — професор, голова Українського центрального комітету.

про те, щоб там зачепитися, а навіть закріпитися.

УДБ мають на увазі ці пляни мельниківців - не допустити до жодних, хоч і малих, уступок мельниківцям.

У мельниківців нашими людьми маємо опановані - пропагандивний відділ, сектори — робочий, студентський та жіночий. Даємо їм людей на Схід, створили їм розвідку та невдовзі створимо їм Безпеку. Розбудовуємося в них, даючи їм наших людей до всіх ділянок праці, можливо також на провідні місця.

Зараз мельниківці існують тільки у Львові, а в стані розбудови у пунктах Перемишль, Мостиська, Турка, Коломия, Рогатин (тільки позачіплювалися). І там є передусім тільки їхня пропаганда. Останніми днями сильніше тримаються тільки в Перемишлі й Мостиськах, а ослабли в Турці й Рогатині. Робували осісти в Луцьку і Рівнім, але зараз успіхів жадних.

На Схід ідуть зі Львова двома шляхами: Рівне і Тернопіль. Ті шляхи, як і всі переходи з Губернаторства є бережені. Тоді, коли тут на ЗУЗ гуляє Чучкевич, на СУЗ (в Житомирі) Сулятницький. Багато людей арештовано чи завернено назад на ЗУЗ завдячуючи йому. У Львові з їхнього активу перебувають Сенік, Сціборський, Гайвас, Бойдуник, Рогач, Оршан, Єндик, Теліга, Мицик Роман, Бак, Кобзар, Малий, в Мостиськах — Шупяний, Теліщук, в Коломиї - Білик, Йейко, Синенький*.

б) Інші:

Інші політичні угруповання покищо себе не проявляють, бо мельниківців взяли монополію на веден-

---

* Провідні члени ОУН(М), організатори та учасники мельниківських похідних груп.

ня всього, що є опортуністичне. Тут і там родяться "гувернанти", котрі є дуже часто мельниківцями або рука-в-рук йдуть з ними. Скрипник і інші в своїй теперішній роботі схильні послуговуватися старими методами.

3. Протимосковсько-більшовицький

Окрім ліквідації поодиноких людей, а то й гуртів НКВД-истів, комсомольців, інших людців, що закріплювали московську владу на Українських землях - не натраплено на жадних організованих груп комуністів-українців. Немає ніяких познач, що така організована група українців-комуністів діє. Певним, натомість є, що діють НКВД-истські чинники різних національностей у співпраці з польським підпіллям. Дуже мало зроблено в ліквідації енкаведистських залишків у Станіславівській та частинно в Дрогобицькій областях, де перебувають мадяри. Взагалі на всіх теренах ЗУЗ не зліквідовано всіх НКВД-івських і з НКВД співпрацюючих чинників з причин від нас незалежних. Ліквідація, без огляду на перепони, продовжується.

4. Протипольський (польське підпілля) і інших чужонаціональних чинників

а) Поляки:

З проголошенням Самостійности - на поляків упав переполох і пригноблення. Віддихнули з часом проголошення Генерального Губернаторства. Тішаться, що Губернаторство польське. Польське підпілля досить сильно поширене і законспіроване. "Ненавідзець гайдамакуф" — вміє кожен поляк і це його зближує, а то й з'єднує з польським підпіллям. Про "Польску од можа до можа" думає не лише

польський підпільник, але й пересічний поляк. "Єще вистарчи стричкуф, ажеби повивешаць вшисткіх забуйцуф Перацкего і інних Івануф" - це слова летючки польського підпілля. Видається, що НКВД знищило поважну частину польської інтелігенції.

На терені ЗУЗ діє — Польська Організація Військова для оборони "Кресуф Всодніх", а також енкаведистсько-польське підпілля (НКВД видало і порозкидало цілий ряд летючок, зазиваючи польське населення до боротьби з Німеччиною).

Польські підпільні чинники в Станиславівській і частинно Дрогобицькій областях були дбайливо хоронені Мадярами. Винищено їх було дуже мало. На всіх землях ЗУЗ ліквідація польського підпілля була заслаба.

Передусім польське жіноцтво і польська інтелігенція дбають пильно про те, щоби відповідні німецькі чинники собі можливо найбільш прихильно настроювати, коли ті у поляків находять зброю (Милятин Новий).

Границі з Румунією, Мадярщини і Губернаторства - обставлені. Весь польський елемент проходить через границі належне провірюваний.

Польське населення розпоряджається великими кадрами фахової інтелігенції. У Генеральне Губернаторство випихають своїх людей на всі пости. Знання німецької мови та фаховість в тім їм багато улегшує.

б) Мадяри:

По втечі московсько-большевицьких військ всадилися в Станиславівській і частинно Дрогобицькій областях. Відзначаються тим, що грабували і спеціально били поляків і жидів. У карпатських селах (Жаб'є) агітували між населенням, щоби підписували заяви за прилучення їх до Мадярщини, бо їм там

буде добре.

Польське підпілля на тих теренах у великій мірі завдячує їм своє існування. Бо вони до іншонаціональних чинників відносяться повздержливо.

В багатьох випадках рятували арештованих поляків, грозячи Українській міліції розстрілом. Українське населення ставилося до них повздержливо, а то й з погордою. Страху перед мадярами та їхніми арештуваннями, що будуть розстрілювати, ніхто не мав.

в) Румуни:

До українських національних чинників на території Чернівецької області та поза нею - ставляться вороже. Були випадки, що стріляли українських націоналістів.

5. Кримінальний відділ

Усі справи вела тільки Українська Народня Міліція. У випадках лише, коли справа торкалася членів Організації — займалася цим Безпека. Справи розслідувала і з місця карала.

Вишколи

На всесторонньо вишкільнім курсі студентів у Львові відбуто чотири години викладу. Виклад передусім інформуючий, загально про безпеку й її завдання та про співпрацю кожного націоналіста з нею. Зараз, від дня 11 до 17 серпня включно, проводиться шестиденний курс Безпеки для міліції ОУН. По областях вишколи передбачені і в найближчих місяцях. Підбирається і провіряється людей до ведення таких вишколів.

Дальшу працю подається після виробленого плану. Виховати і вишколити відповідно дібрані кадри провідного елемента Безпеки - це перше і найважли-

О.Є.Лисенко, І.К.Патриляк

віше [завдання]. Друге завдання - це використати всіх людей, що для УДБ можуть щось зробити і їх належно вести.

Постій 12./VIII. 1941 р.

ві - вий

*(Копія. Машинопис. Без археографічної обробки.
ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 233, арк. 23-26).*

Документ № 3

Інструкція Службі Безпеки ОУН (серпень
1942 року)

Слава Україні!

Героям Слава!

СУСПІЛЬНА БЕЗПЕКА

Розвій розвідки

Всі відомості які стараємося довідатися про ворога мають одну ціль: знання про уміщення ворога, склад його сил, його зміцнення, заміри, пляни, моральний стан, господарські, політичні і технічно-промислові взаємини, повинні бути предметом неустанних бадань [досліджень] і обсервацій. Здобути їх може тільки нова і добре зорганізована розвідка, вона має слухати, стежити і з усього витягати висновки.

Поділ Безпеки

Загально безпеку ділимо на: 1. офензивну [наступальну] "Розвідку"; 2. дефензивну [оборонну] "контррозвідку".

Залежно від часу Безпеку ділимо на: в часі миру і в часі війни.

Залежно від простору ділимо на: глибоку і плитку.

ОФЕНЗИВА — є це штука [мистецтво] здобуття і достарчування [постачання] відомостей про противника, є це невидима, скрита, підступна армія, яка має наслухувати, стежити і з усього витягає вис-

новки. Між іншим вказує нам джерела відомостей, які стараємося здобути. Вони мають одну ціль, а саме: розпізнатися в ділянках військовій, політичній, економічній, технічно-промисловій та загальній. Розвідка старається пізнати все слабе місце ворога, щоби пізніше ударити.

ДЕФЕНЗИВА — є це підступна боротьба офензиви з чужою офензивою. Вона застосовує хитрі, підступні способи, за поміччю яких проводиться охорона військових, політичних, економічних таємниць. Дефензива має, з одної сторони, пізнати організацію, ціль і методи чужої розвідки, а, з другої сторони, утруднити і унешкідливити виконання її завдань і спаралізувати її діяльність, при контролі власних розвідчиків.

Тактика дефензиви (або оборони)

Вимагає таких даних:

1. Дуже густої сітки свого апарату з найглибше запущеним корінням;
2. Дуже справного апарату;
3. Доброго знання противника;
4. Опертя на загально-теоретичнім вишколі своїх співробітників.

Дефензива послуговується такими способами здобування відомостей: зір, слух, перепроведження докладних ревізій під час арештування, допити. Дефензива має бути наче таким ланцюгом, як: слух-зір-дотик-чуття. Така метода праці, опертя на тих засадах, є первісною і дуже простою, до кожного висліду [висновку] потребує надзвичайно великого вкладу енергії. Ступінь тактики дефензиви, який переходить частково до офензиви є об-

сервація місць, людей, льокалів і т.п. При дефензивній тактиці оборона заздалегідь прирікає себе на неуспіх, бо лише обороняє себе, випускає з рук багато, непотрібно розставляє сили, замість того, щоб ті сили зібрати і ударити на противника.

Залежно від предмету офензиву і дефензиву ділимо на такі точки:

1. Військову: сухопутню, морську і повітряну.
2. Політичну.
3. Економічну.
4. Технічно-промислово.
5. Загальну.

Завданнями військової розвідки під час війни є зібрати потрібні відомості від ворога, чи то посунутися в його напрямі, чи також оборонятися перед його наступом. Відомості дістаємо через спеціально зорганізовану розвідку, яка дістає інформацію через:

1. Допити і слідства полонених.
2. Дослідження паперів і документів здобутих на ворогові.
3. Розвідка артилерії, яка має обсервувати в терені. Відділи, які визначають становище противника на підставі відгуку, блиску та відомості через повітряну обсервацію.
4. Поштова контролю.
5. Дослідження чужої преси, ворожої, як і нейтральної.

Завданнями морської фльоти є здобути відомості про чужу маринарку [флот], то є кораблі торгівельні, військові, порти; окрім того — відношення командного корпусу до простих вояків.

Розвідка і політика

Політику у малих державах проводить розвідка, тому свою дипломатію наставляють під кутом політичної розвідки, коли у великих державах дипломати розвідкою не займаються. Військовими розвідчиками переважно є старшини, військові аташе, політичними розвідчиками є пресові аташе, політичні журналісти, вчені, студенти, туристи, лікувальники і т.п.

Завдання економічної розвідки

1. Бадання стану торгівлі, відношення до заграничної торгівлі, їх здібності торгівельні і кредитові.
2. Розбивання акцій евентуальної бльокади торгівлі.
3. Пізнання стану запасів харчових середників [засобів].

4. Розбивання акцій у напрямі нищення запасів, харчових засівів, затруювання худоби, свиней, що в консеквенції [в сумі] дає труднощі у виживленні і голод.

Розвідчика економічного є тяжко зловити, звичайно коли підозрюємо когось в економічному шпіонажі застосовуємо сталий нагляд, стежимо за зв'язками, видатками та банківськими операціями.

Завдання технічно-промислової розвідки

1. Бадання фабрик зброї, амуніції, варстатів воєнного промислу.
2. Дослідження винаходів, відкриттів і технічних удосконалень.
3. Дослідження комунікаційних уряджень, спо-

собів їх будови, справності залізниць, телефону, телеграфу, доріг кабельових і радіостанцій.

4. Розвивання акцій в напрямку дезорганізування промислу, палення і нищення фабрик і варстатів воєнного промислу.

Як зорганізована розвідка

"Апарат розвідки". Люди в розвідчому апараті діляться на:

1. Чолові — цебто наслані, що працюють індивідуально в цілях розвідчих; передовсім вкладають їм до знання якусь спеціальну справу, а коли ходить про людей пересічних то тоді бадають умовини праці на терені противника. Зв'язкові, які час до часу передають інструкції і забирають матеріали, в'яжуть порвані зв'язки. Живий зв'язок дуже тяжко вдержати.

2. Резиденти — це розвідчики зі сталими осідками, вони працюють в той спосіб в даному терені, що заснують сітку індивідуально. В сітці працюють люди випробувані до певної міри вишколені. Які індивідуально не можуть багато дати зі себе, їх випробується і вони засадничо не мають зв'язку з сіткою. Резиденти, які кермують сіткою мають поділений терен на кусні і в тих межах провадять роботу — розвідку при помочі своїх сіток. Сітка завсігди користується цілим рядом інформаторів, цебто людей, що мають дуже обмежений зв'язок, дуже часто не знають, навіть, що вони працюють у розвідці.

Властиві методи праці

Багато розвідчих централей стало на тому стано-

вищі [дійшло висновку про те], що розвідчик мусить бути сильно школений. Вишколений розвідчик з малим трудом принесе багато більше матеріалу, ніж не вишколений. Невишколені розвідчики наражають себе, при тому дуже сильно. Наприклад, ворожа контррозвідка ніколи не знайде жадних записок у вишколеного розвідчика. Натомість, невишколений розвідчик, якісь вістки чи спостереження записує пером чи шифром, чи симпатичним чорнилом. Розумні і тямущі розвідчики рідко проявляються, вони ніколи нічого не записують, бо багато знають термінів і відомостей про ворога та його розвідку, а зібрана інформація тільки доповнення того чого він навчився.

Основою розвідчика є завдання, яке зводиться до трьох моментів:

1. Вишукати де знаходиться найцінніші документи.
2. Здобути їх, залишаючись невикритим.
3. Оставити противника непоінформованим відносно того, що його пляни вже нам відомі.

Пізнання середовища

Дуже часто стірається розвідчик з працею, що називається горячковою [терміновою]. Горячкові збирання розвідчих матеріалів звичайно позанчаються тим, що даний розвідчий осередок поставлений на то, щоби доставити у свої руки якнай докладніше і найбільше матеріалів; тому припізнені матеріали не мають ніякого значення, або дуже мало. Навпаки для тих, що працюють для пізнання середовища, навіть старий матеріал має свою вартість. Такі розвідчики з початку займаються такими благими справами, як збирання адрес підозрілих: де мешкають, чи задово-

лені і як живуть, як можна дістати білет, чи можна їхати поїздом, де є ресторани і готелі.

Практика показала, що жінки не дуже придатні до розвідки.

Добір людей.

При доборі людей дуже важливою квестією [важливим питанням] є жінки. Мужчини це мовчазні, витривалі, консервативні, бракує їм звичайно підступу. Жінки мають власне всі прикмети підступу, атракційність [показовість] і це ставить жінку, як таку, що створює атмосферу для правдивого розвідчика. Натомість злі прикмети жінки-розвідчика це балакучість, ефектовність [схильність до створення зовнішніх ефектів], любить дуже часто залюблюватися, мало витривалі і невитривалі. Розвідчик у зустрічі з людиною від якої хоче щось довідатися, мусить йому менше сказати, а більше від нього витягнути. При доборі людей для розвідки треба брати до уваги інтелігенцію з походження. Це краще конспірує і такі люди не звертають на себе уваги контррозвідки. При праці видно найкраще фальшованість артистки, співачки і т. д. Звернути увагу ще на причини праці даної людини, головню звернути увагу на тих людей, що працюють ідейно з посвятою. Такі люди не будуть крутити, брехати, ні не будуть працювати на дві сторони. Розвідчик мусить бути правдомовний. На людей, що працюють за гроші, треба вважати [треба бути обережним], щоб їх не здеморалізувати, не можна щадити грошей, але не можна й смітити ними. Коли розвідчик буде мати мало грошей, буде шукати їх в противника, працюючи на дві сторони. коли забагато, то його настав-

ляє на вищу життєву ступу.

Позірні [фіктивні] заняття

Такі люди мусять мати працю з добрим заробітком, бо розвідчик гроші дістає від нас. Схоче їх використати, а використовуючи може звернути на себе увагу чужої розвідки. Резиденти мусять мати при своїй роботі дуже велику свободу рухів, тому дається їм таке заняття щоби не зв'язувало їх з одним місцем. В нормальний час такі розвідчики займаються торгівлею, торговельними поїздками, працюють як агенти різних фірм. Розвідчик мусить мати забезпечення перед ворожою контррозвідкою.

Осередок розвідчий у сітці мусить бути сталий, але на стільки, щоб можна було перекинути його без шкоди на інше місце. Осередок розвідки творить резидент з кількох довірених людей. Об'єктом для такого осередку є: гуртівня, фабрика, ресторан, кабарет і т.п. На те щоб можна було непомітно сконтактуватися. Такий резидент повинен мати:

1. Людей, що помагають йому вдержати зв'язок.

2. Людей зо сітки, які проводять роботу на даному терені, ті повинні мати інформаторів.

Резидент повинен мати групу людей, які можуть когось завербувати до праці.

Пересилання матеріалів

Пересилається через радіо, одначе те пересилання вісток є дуже обмежене. Пересилання матеріалів дипломатичними і взагалі живим зв'язком (кур'єрами) переповідаючи усно чи записками чи корес-

понденцією. Висилання поштових голубів, димовими знаками, сигналізаціями.

Провокатори

Провокатор - це осібняк, який здібностями та часто працею, вдирається на провідні становища, спонукає організацію або її поодиноких членів до бойових виступів, або взагалі до діяльностей, а здобувши собі таким чином довір'я організації і членів, провокує дуже часто шумні, але невдало виступи, де поліції легко переловити, а невігідних її членів унешкідливити.

Провокатори є звичайно конфіденти [таємні співробітники]. Провокатори і конфіденти є це підступні "товариші" кожної організації, до якої за всяку ціну вони стараються вдертися, а тоді вони таку організацію доводять до внутрішнього розкладу і упадку. Відома російська терористична організація "Народної волі" завалилася наслідком провокації. Ще до світової війни виявилось, що керманичем терористичної російської соціалістичної організації революціонерів був конфідент і провокатор Азеф. Також до бойової організації Пілсудського почали просякати конфіденти і провокатори, що було причиною того, що Пілсудський зупинив у конгресівці [на території Царства Польського] "бойову" діяльність організації та почав організувати в Галичині кадри польської армії*. По упадку Царату, коли стали відомими архіви царської "Охранки", вийшли

---

* Йдеться про призупинення діяльності Ю.Пілсудського на території Російської імперії у т. зв. Царстві Польському, або "Конгресовій Польщі" (уламку Польщі, який відійшов до Росії після Віденського конгресу 1814-1815 рр.). З 1907 року Пілсудський почав активно працювати на території Польщі, яка входила до складу Австро-Угорської імперії.

на денне світло жахливі речі про поширення конфіденства і провокаторства серед російських підпільних організацій. Виявилось, що головою Комуністичної фракції послів російської "Думи" був конфідент і провокатор робітник Роман Калининський. На домагання поліції він загострював зміст думських промов, які писав і надсилав йому з-за кордону Ленін. Виявилось, що на одному з'їзді революційної організації соціалістів-революціонерів на загальне число кільканадцяти відпоручників [делегатів] з різних місцевостей не було ні одного, що не був би конфідентом "Охранки".

Розуміється, що один про другого не знав, котрий з них є конфідентом. Конфіденти і провокатори є і будуть всюди де лише існували або існують тайні організації. У кожне підпілля входять конфіденти і провокатори, які деморалізують і приводять його до упадку, тимто пояснюються такі чистки і реорганізації, які проводять в собі підпільні організації.

Провокатори з нутра організації

Провокаторів з нутра організації вербується шантажем і це найважливіший засіб при вербуванні. Залякати такого чоловіка і його родину, пригнобити його морально, доказуючи, що він такий наївний, дався так легко обманути себе якимсь націоналістам і т.д. Ось цілі до якої прямує поліція, в першій хвилині старається заломити духа такого чоловіка, уживаючи при тому різні штуки, підступи і погрози не лише йому, але й дорогим йому особам. Коли це досягнуто і то в перших хвилинах все далше йде вже легко. При шантажі якогось чоловіка, треба вміти належно використати належно зібрані

матеріали проти нього. Коли не дається зломити чоловіка переконаннями і погрозами, тоді стосується биття і тортури. Коли ліквідується якусь велику організацію, тоді арештується явно, в противному випадку - тихцем. Кожному арештованому дається змога вийти на світ незаметно, якщо лише даний чоловік скаже їм все, що знає і годиться співпрацювати з ними. Тому не арештують явно, а кажуть чоловікові в якійсь справі особисто прийти, наприклад, на пошту, до сільради чи якогось іншого уряду де на нього вже чекає поліцист. Значить, чого він там пішов, хто з ним і про що говорив, ніхто окрім нього і поліциста не знає. Коли якийсь чоловік уже сидить у тюрмі і згодився співпрацювати з ними, видавши перед тим всіх і вся, тоді дають йому змогу вийти на світ, у формі втечі десь при сторожі брами, чи припиляти ґрати і утекти, чи зі шпиталю. При такій втечі дуже часто сипиться погоня поліцистів за таким утікачем, так, щоби сторонній міг би присягнути, що бачив, що якийсь в'язень утік. Звичайно провокаторів підбирають з тих людей в яких в родині були всипані або родина є замішана. Підбирають людей інтелігентів таких, що займають високі пости, як кур'єри, військові розвідчики і т.д., бо ті люди можуть їм багато сказати і зробити. Добирають таких людей до яких мають зібраний обтяжуючий матеріал з арештувань інших людей, тоді такого чоловіка з зібраним матеріалом можуть скоріше зловити.

Другі типи провокаторів — це такі, що по якомусь довшому часі свого побуту у в'язниці, годяться до них йти на службу, а здобувши довір'я якоюсь великою всипкою, тоді випускають їх на світ, щоби одначе їх законспірувати, уладжують їм різного роду втечі. Втечі є більш правдиві, коли даний чоловік

уживає зброї. Втечі з тюрем, з авт під час переїзду, з поїзду, власне втечі тих людей, що знаходяться в руках поліції є дуже сумнівні й підозрілі.

Підготовка провокатора

Перше, що провокатор має зробити то є: видати свого зверхника і то обласного чи крайового. На інших не дуже то ласі. Стрічі на найближчий час, коли має стрічу зі своїм зверхником, а цей високопоставлений, то випускають його на стрічу на те, щоби він їм поміг зловити свого зверхника. Якщо це їм удасться і при цьому допоміг їм даний провокатор, то цим актом стараються заломити нового схопленого. Чоловік, що годиться співпрацювати з ним вибирає собі терен який йому до вподоби, чи ЗУЗ чи СУЗ, чи навіть заграницею.

На еміграцію висилають також провокаторів і шпигунів, які залишаються настало, обсервують життя осередку де собі вибрали працю. В нутрі її (еміграції) відношення, зв'язки з матірними землями - відношення організації, де знаходиться організація і навпаки. Ці люди провокатори, чи таки розвідники, мають про все донести до сторони на яку працюють.

Тактика поліції супроти підпілля

В нас думають, що йде лише про те, щоби довести тайну організацію до упадку, щоби прямо стерти її з лиця землі. Тим часом є воно інакше. Коли центра тайної організації знаходиться поза межами держави та організація зараз не впаде, коли конфіденти відкриють кілька чи, навіть, багато звен в

краю, а влада виарештує її членів, заходами заграничного центру можуть постати нові звена організації в яких поліція не буде мати вже своїх конфідентів. Тому поліція дуже часто ліквідує краєві звена, а декілька звен лишається на деякий час на розплодок, щоби не стратити зв'язку з організацією та мати через конфідентів контролю над її діяльністю. Контрольована конфідентами і провокаторами організація, для поліції не є грізною. Для прикладу наведемо тактику царської "Охранки" по 1907 р. супроти революційних організацій в Росії.

В Росії в 1907 р. існувало дуже багато революційних організацій, які себе взаємно поборювали.

"Охранка" змагала до того, щоби вирости в окрему силу в державі, тому вона негайно наповнювала революційну організацію, бо коли б її не стало, вона мусила би тратити свої великі впливи і значення. Коли якась організація занадто виростала, то "Охранка" проводила лише частинно ліквідацію діяльності, а це в очах оточуючих тільки підвищувало її значення. Вона не доводила до повного упадку якоїсь революційної організації, щоби тим самим не скріплювати сили і значіння іншої організації. В часи коли соціалістична [йдеться про есерів] партія в Росії була великою силою "Охранка" помагала в діяльності більшовицької партії, щоби таким чином дати соціалістичній партії грізного суперника. На основі документів, знайдених у архівах, стверджено понад усякий сумнів, що царська "Охранка" своїми конфідентами і провокаторами в багатьох випадках керувала революційною роботою, улаштовувала політичні атентати [замахи] і навіть руками революційної організації зводила криваві порахунки з невігідними собі державними достойниками.

Як глибоко сягали акції "Охранки" доказує історичний факт, що в бойовому підвідділові російських революціонерів, який організував атентат на царя Миколу II, помагав високий достойник Ради Міністрів, а на чолі того відділу стояв агент "Охранки", який діяв під контролею президента Ради Міністрів Столипін.

Тактика царської "Охранки" навчає нас, що поліція тільки частинно ліквідує підпільні організації, бо їх існування є дуже часто в її інтересах.

Дуже часто в інтересах поліції є витягнути на верх активні сили недержавної нації, щоби таким чином задушити їх у догідній для себе порі. Мистцями у провокуванні таких виступів є більшовики, а навчилися того на власній шкурі від царської "Охранки". Царські "Охранники", як Лопухін, Герасимов, були першими теоретиками і практиками-виконавцями провокацій. Їх дитиною є славнозвісний Азеф. Щоби позбутися активного українського елемента, більшовики самі організували на Великій Україні повстання проти себе і в цей спосіб викривали собі ворожі бунтівні елементи та їх симпатиків і унешкідливлювали все те, що у звичайних умовах не далось б викрити. Бунт, саботаж, акт терору є дуже часто в інтересах пануючої нації і дуже часто влаштовують їх тайні органи поліції.

Характеристика шпигунів

Кожний розвідчик перед виходом в терен, вибирає собі відповідне алібі: видумує собі якесь ремесло в яким визнається, в першій мірі таке, щоби міг вільно пересуватися, без перешкод і збирати відомості з політичного і військового життя. Треба

пам'ятати, що шпигун щоб не кинути на себе підозріння, буде працювати у даному ремеслі та під подібним назвищем. Шпигун уникає провінційних міст, мало промислових, спокійних, в яких кожен чужий звертає на себе увагу. Вибирає натомість більші міста фабричні, торгівельні, при чім шукає мешкання відповідного для стрічі з конфідентами, де неможна підслухати, підглядати. Виходить з помешкання в день, щоби не зробити підозріння, шпигун, крім того, студіює пресу, а також слідкує за розвитком політичних подій. Студіює військові і фахові видання, щоби могли зорієнтуватися в політичній ситуації, бажаннях і цілях партії чи організації, наміри і настрої в армії, наміри і настрої армії, а навіть в ситуації економічній, потрібні дати записує. Шпигун ніколи не вступає до протидержавних партій, а деколи використовує їх дуже обережно, бо такі протидержавні організації є сліджені поліцією і їхніми прислужниками. Серед шпигунів стрічаються одиниці з неограниченою здібністю, з хистом викликати довіру серед високопоставлених осіб.

Розвідчиком є той хто: а) тайно, або під фіктивним прикриттям, збирає в терені оперативні відомості в тій цілі, щоби їх доставити противній стороні; б) дає або приготує пляни, рисунки, фотографії, які є у пов'язані з військом чи управлінням; в) дає мапи, моделі зброї, амуніції, також всякі відомості; г) збирає дані про мобілізацію армії і воєнні маринарки; ґ) збирає дані про організацію та військову працю, озброєння, обладнання, стан військових матеріалів, фортифікації мостів та стратегічних пунктів. Правдивий розвідчик є фахівцем, який звик практикувати своє ремесло з розважністю і спокоєм.

Вишкіл розвідчиків

Насамперед застосовується теоретичний вишкіл, послуговується підручниками, практично-офензивного змісту. Застосовується практичний вишкіл пробних розвідок. Пробний розвідчик працює над станом людей, збирає назвиська людей, подає стан магазинів, запам'ятовує числа авт [номерні знаки автомобілів], роверів [велосипедів], виробляє себе над пізнанням людей (психологія). Шпигунів інструктується без перерви, щоб даний шпигун практикував свій фах із замилюванням, як спорт, щоб міг дійти до перфекції (вправності) коли перейшов перший ступінь.

КРИМІНАЛІСТИКА

Класифікація кримінальних злочинів

1. До першої категорії злочину належить: морд [мордування], вбивство, рабункові напади [пограбування], саботажі, замаху, напади, згонення плоду [аборт]. Тут береться під увагу воєнний і повоєнний стан, де число злочинів і рабунків збільшується. В рабунках беруть участь старі вправні злочинці, часто без зброї. Друга група грабіжників є переважно молоді люди. Професійних злочинців виготовляється при помочі конфідентів. На місці грабунку треба поїхати, розглянути, що забрали, коли стріляли познаходити луску [гільзи], засягнути вісток від інформаторів чи звичайних людей.

До другої категорії злочинів належать крадіж. Комісаріят для поборювання крадіжів ділиться на

дві частини: на комісаріят, що займається тяжкими кражами і другий - звичайний комісаріят.

2. Крадежі. Діляться на важкі й звичайні. До важких належить вломи касові [пограбування банків і кас зі зломом], касіярі [злочинці, що грабують каси - "ведмежатники"] це елемент, що складається з механіків та слюсарів. Кожний касіяр має свою методу праці і тому завжди фотографується розпорені каси і точно їх описується. Вони беруть виключно гроші і дорогоцінності. Касіярі надзвичайно відважно працюють у двійку чи трійку. Боротьба з ними проводиться переважно при помочі потенційних способів запобіганню грабункам.

Вломники [зломщики]: мешканеві [квартирні] — доконують [здійснюють] влому [проникнення зі зломом] (є завжди кількох спільників). Звичайно надавець ["наводчик"], це той, що надає де можна вломати [здійснити проникнення зі зломом]. Вломник — це той хто доконує влому. "Шмірок" сторожить під час влому.

Кишеньковці: найбільш поширена група, складається з жидів дорослих і підлітків з вулиці, є між ними чоловіки і жінки. Місця злочинів: ярмарки, трамваї, станції, поїзди, відпусти [релігійні паломництва, прощі].

Дуже часто жиди працюють ошустами [ошуканцями, аферистами]. Боротьба з киненьковцями можлива різна: обробляються поїзди, станції і т.п. і обсервується [спостерігається]. Коли спостережить ся такого злочинця, арештується.

Злодії є ще: стрихарі [грабують хати, проникаючи до них через стріхи], склепові [грабують крамниці], мандрівні.

3. Третя категорія злочинців це обманці. Перша група обманців — це фальшувальники грошей, складаються з малярів, графіків, які гарно малюють або фотографують банкноти. Коли появиться в обліку фальшивий гріш, треба устійнити де цей гріш появился і який це гріш. Фальшиві гроші впускаються на ярмарках, відпустах і т.п. Коли гроші появляються на ярмарках, ярмарок обставляється розвідчиками, переодягненими за селян, які торгують. Коли устійниться такого злочинця повідомляється команданта - комісаріят - централю.

Друга група обманців: це фальшівник документів, особистих довідок, паспортів, метрик і т.п.

До іншої категорії обманників належить: картярі, шулери, офертярі [злочинці, які ошукують на товарі], брилянтери [скупники крадених брильєнтів] і проступники девізові [валютні міняйли].

4. Злочини особові: знасилування - це проступок при якому треба поступати обережно і перевірити чи дійсно зайшов випадок знасилування. При цьому мусить збадати лікар чи є синяки, задряпини і т.п. Лікарське бадання мусить ствердити чи жертва знасилування боронилась.

Ізганьблення: це полеві [статеві] зносини з жінками, при чому, при чому жінка займає невідповідну поставу - позу на взір звірячий зі заду.

Торгівля жінками: гранична сторожа [прикордонники] повинна переводити контролю дівчат, що їдуть за границю, а саме: чого, по що і до кого їдуть та хто з ними їде.

Уживання наркотиків: кокаїну, морфію, етер [ефір], опіум, гашиш. Дістають їх через пачкарів [кур'єри з нелегальним товаром], або підроблення рецепту.

Гомосексуалізм карний, коли цей другий побирає гроші. Полеві взаємини карні поміж рідними і кривнями.

Видання і кольпортажа [розповсюдження] порнографічних книжок, проституція є карними. З метою поборювання поширення венеричних недуг, провадиться реєстрація і нагляд за вуличними дівчатами — проститутками. Поліція поборює крику проституцію і охороняє легальну. Для поборювання крикої (вільної) проституції висилається розвідників на обсервації льокалів чи публічних домів, де заобсервовано проститутток незареєстрованих. Їх поліція арештовує і віддає лікарському баданню і реєстрації. З проститутками любить забавлятися так званий злочинний елемент. Тому між ними треба мати інформаторів, які допомагали б дати інформації про нових прибулих проститутток.

Група пасерів [скупники краденого та нелегальні кур'єри]: коли б не було пасерів не було б злодіїв. Головний контингент пасерів це перекупники і пачкарі. Є пасери фінансисти, що переховують викрадений товар і пасери, що передержують вкрадені речі. До останньої категорії належать торгівці валютами (чорна біржа) та тайні гуральні.

Комісаріят гончо-інвілігаційний [слідчий] і розпізнавчий

До комісаріату гончо-інвілігаційного належить головно виловлювати всіх тих, яких виказує інвілігаційний денник [щоденник]. Дальша обсервація кишеньковців, тайної проституції, їзда поїздами в цілі охорони поїзда, де повнять превентивну службу.

Комісаріят гончої служби збирає точні матеріали

про всіх злочинців, що втекли з в'язниці, проводять їх всіх в каротеках. До нього належить також шукання за пропавшими особами, розпізнання незначних трупів. Розпізнавча служба обіймає опис особи і фотографування проступників. Кожна категорія злочинців дістає свій особний альбом. Знімки [фотографії] виконуються переважно в трьох відбитках, в трьох поставах: профіль, анфас і з покритою головою. Проводять картотеку задержаних. Коли хто-небудь мав яку справу з поліцією чи був нею задержаний, входить вже в цю картотеку.

При розпізнавчій службі треба поставити людей найбільше довірених. До розпізнавчого комісаріату належить видавати опінію [думку] про людей. Канцелярія провадить стислу евіденцію [облік] всіх справ, що виходять чи приходять. Кожна справа дістає своє число і т.д.

Превентивні засоби боротьби

Превентивна боротьба поліції з проступниками полягає на облавах, співпраці з конфідентами, співпраці з суспільством за посередництвом преси, а саме поучається людей як мають берегтися перед злочинцями. Повідомляють власників кас, що діє така, а така шайка касярів і т.п.

При бандитизмі, заряджується для населення даного повіту, де появляються банди, постійні варти. Вартівники мають обсервувати дороги і контролювати та придержувати підозрілих прохожих ночью. Варта відповідає за напади. Ходить про те щоб втягнути населення до боротьби з бандитизмом. В цій цілі заряджується облави. Вони будуть різні. Облави по кав'ярнях, торговицях, станціях і т.д. Про

облаву начальник поліції нікого не повідомляє, навіть саму поліцію. Сам начальник визначає облаву даного терену, або місце в зазначений день, каже зібратися поліції і коли входить подає місце і вказівки облави. Облави на торговицях відбуваються в цей спосіб, що поліція замикає виходи і тільки одним виходом випускає людей. Підозрілих задержує і перевіряє. Подібно робляться облави на станції, в кав'ярнях і т.д. Коли поліція довідається, що якийсь бандит укривається в мешканнях, тоді робить ревізію. У великих мешканнях, де він може переховуватися, обставляють дім стійками [чатами]. Всіх присутніх у мешканні лічитиметься і коли придержано бандита, треба провести особисту ревізію. У випадку облав чи ревізій треба поступати дуже обережно, щоби успішно проводити боротьбу зі злочинцями треба пізнати:

а) залюднення терену; б) народність мешканців; в) релігію; г) культурний стан; ґ) джерела заробітків; д) звичаї; е) характер і навички мешканців; є) уживання алкоголю та наркотиків і загальний добробут та життєвий стан мешканців; ж) докладне знання злочинності елементу; з) евіденція періодичних злочинців та підозрілих; і) безпосередній контакт зі злочинцями; к) запровадження арешту для злочинців і підозрілих, де подається до якої категорії належить арештований, яку злочинну працю здійснює, яких метод використовує при тій праці, точний опис його особи, характерні риси, убрання.

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗПІЗНАВЧОЇ СЛУЖБИ

Першим і головним завданням розпізнавчої служби є, устійнити тотожність проступника. Є

кілька відділів розпізнавчої служби:

1. Дактильоскопічний відділ, який бере від більш небезпечних злочинців відбитки пальців і долонь. Немає такої жодної людини, щоби мала такі самі відбитки пальців, що друга і ті відтиски впродовж літ не змінюються. Є чотири головних роди відтисків пальців, а вісімнадцять підродів. На внутрішній стороні пальців знаходяться у верхній верстві шкіри лінії так звані папілярні лінії, що творять цілком означені узори. Узори папілярні лінії, що їх має кожна людина від уродження, аж до смерті, і аж до розкладу трупа. Папілярні лінії не можна усунути без зранення глибше положеної підставної версти шкіри.

2. Фотографічний відділ. Знімка зі злочинців робиться з: переду, з заду, профіль і покриттям голови. Держиться її десять літ на комісаріяті. Світлина є помічним засобом при висліджуванні злочинної діяльності - це безсумнівно доказовий матеріал.

3. Опис особи. До опису особи належить величина, постава, форма голови, обличчя, колір, чоло прости чи похиле і т.д., волосся, очі, ніс, зуби, ноги, хід, мова і спеціальні ознаки. Слід усталити такі персональні дані особи: ім'я, прізвище, день, місяць, рік народження, місцевість (округ, повіт, держава), фаховість, останнє місце замешкання, релігія, народність, стан (вільний, жонатий, розведений) прізвище жінки, батька, матері і їхнє замешкання, ім'я і прізвище особи, яка знає даного злочинця. Коли ж цього мало, тоді беремо з уряду метрикальний витяг і здійснюємо порівняння. Крім цього, до картотеки входить кожна особа, яка коли-небудь була на поліції чи мала адміністративну кару. Взагалі до картотеки входять люди, що мали що-небудь до діла з поліцією. Інша картотека є для злочинців, де

подається рід злочинців, якими методами поступає даний злочинець, які мав уже злочини. Розпізнавча служба приїздить на місце проступку з фотографічним апаратом і апаратом до відтискання слідів і пальців. При вбивстві робить знімку трупа, окремо голови, відтинає по 10 сантиметрів кожної матерії з гардеробу, дрібні речі забирають зі собою. Треба точно подати опис трупа (зріст, вік і т.п.). Служба розпізнавча співпрацює з службою гончою.

Служба гонча

Служба гонча має два відділи:

1. Приймає зголошення [проводить допити] всіх злочинців, що були зловлені на яких-небудь теренах, а уряд на терені якого зловлять пошукованого злочинця, зголошує в інформативнім деннику. В такому деннику подається, опис осіб, які пошуковуються, ім'я і прізвище, дата народження, хто і за що його шукає і т.п. справи. Якщо пошукованого зловили, тоді подача в деннику відкликається. Гонча поліція контролює дома, станції, трамваї, обсервуючи чи не приїхав пошукуваний. Кожний розвідчик має свою службову книжку, де вписує свою справу, яку має прослідкувати і нотує, як він її виконав і чи виконав. Начальник поліції відбуває з таким розвідчиком так звану відправу. На цій відправі вписує до його книжки завдання, яке розвідчик має виконати. Другого дня звітує перед начальником, подаючи йому звітову книгу до перегляду.

Вступне слідство

Коли стався злочин, тоді треба устійнити, хто, де,

коли, чим, як, чому, зробив те, що сталося? Місцевість — з неї робиться шкіц [ескіз], подається дату, чим dokonано і в який спосіб. Коли відповіджено на ті питання, приїздимо на місце злочину. Тут випитуємо пошкодованого, стверджуємо тотожність рабунку, перевіряємо шкоду, усійнюємо чи вживано зброї, якщо стріляли — шукамо за лусками [гільзами], засягаємо інформацій про вигляд, як говорили, яка мова. Устійнивши, повідомляємо про це патрулі. Опісля розвідчикам подається опис справників злочину і вони при помочі своїх інформаторів, установлюють прізвище бандитів, а коли устійнили приступають до їх ліквідації. Інформаторам платимо за їх віддану працю грішми, або тримаємо їх з боязні, знаючи про їх менші проступки. Жидів за інформаторів брати не треба, бо засадничо жиди ніколи чесно не працюють.

Переслухи [допити]

Завданням переслухання є устійнити хто і як виконав даний злочин. У випадку грабунку чи морду, приміняється таку методу, що не пишеться на папері, а кількох розвідчиків кажуть чи склоняють говорити все, що знає. Так з ним говорить годину чи дві не даючи йому прийти до себе. Коли говорить правду - треба писати на машинці, коли крутить - треба ужити технічних засобів і примусити до правдивих зізнань. Протокол підписують дві особи: безпека і обжалуваний. Переслухується кілька разів для порівняння. В першому переслуханні не говорить про те, що нам ходить. Нехай обжалуваний говорить сам. Всі дані, що їх виявив сей час треба використати, а полонених спільників негайно ареш-

тувати і перевести ревізію.

Коли все устійниться, тоді зводиться обжалуваного і пошкодованого.

В тій цілі береться кількох людей із злочинцем ставляться всіх у один ряд. Припроваджується пошкодованого і він приглядається не показуючи на підозрілого, а осібно говорить, що перший чи другий в ряді. Тоді підписується протокол впізнання, підписує його той хто впізнавав, подаючи всі дані - чому, як, по чім упізнав. Впізнання потрібна, коли злочинця не маємо, а треба його устійнити.

При переслухання бандитів б'ється доти, доки не признаються і не видадуть своїх спільників. З ошуканцями треба працювати дуже обережно, впливати на них більше психічно і стараючись збирати більш доказовий матеріал.

Найбільший процент вбивників є серед поляків, вбивники на сьогоднішньому тлі се переважно москалі. Злодії у великому проценті це жиди і українці. При поборюванні злочинів рішає скорість слідства при чому треба звертати увагу на дрібнички.

Судова медицина

Судова медицина це є наука примінення до потреб і вимог судівництва. Коли маємо справу з трупом, мусимо устійнити тотожність і в першу чергу треба подати:

1. Висота тіла міряється мірою м'якою, або твердою з дощини (лікарі міряють поодинокі частини тіла).

2. Якщо труп не є ще знищений атмосферними впливами і оточенням, то тим легше означити його вік. У дітей та новородків означається вік за ступе-

нем окостеніння та розвой деяких внутрішніх органів, розвой полових залоз, зубів і т.д.

3. Означення полу, якщо труп не знищений, ще не трудно очеркнути на підставі полових залоз. Гермафродитизм: це людина подібна до мужчини, а має одні і другі органи. Фемінізм: це зовнішній вигляд жінки, а в дійсності мужчина. Віргінізм: навпаки до фемінізму.

а) Пол можна означити по будові гортані, де в мужчини є "адамове яблуко" в жінки його немає.

б) Будова сідниці.

в) У мужчини сильніший кістяк.

г) Опис особи і її ознаки.

При цьому треба звернути увагу на голову, очі, ніс, бороду, близну [шрам], татуювання. Близни не можна знищити ніяким способом, тільки можна змінити при допомозі операції.

Татуювання

Знищити татуювання є неможливо, можна лише витатуйоване місце випалити квасом [кислотою], або вирізати, однак на цьому місці останеться близна.

Узублення

Які зуби вставлені визначають спеці дантисти, які є до допомозі судових і слідчих органів.

Хиби устрою вроджені і хворобливі

Вроджені - це синдактилія (зрослі пальці), скривлення носа, бородавки.

Штучні в поранення або близна.

Смерть — це стале заперестання дихання і обігу крові, яке спричинило заперестання всіх життєвих чинностей [функцій]. Зміни, які протягом доби приводять до дерев'яніння є певною смертю. В протилежному разі це може бути летарг [летаргійний сон]. При ньому остудження тіла припиняється, температура усталюється і задержує в тілі обіг крові.

Внутрі тіла є температура стала. При відділах судової медицини мусять бути ледівні [морги]. На розклад тіла діє: теплота, швидкість скручення білків накриття, величина тіла. Більші тіла скорше стигнуть як малі.

Є випадки, коли температура трупа доходить до 40 степенів [градусів]. Це спричинюється деякими хворобами, а головню заразними. Найскоріше вистигають частини тіла накриті і ті, що на них є подерта шкіра. Труп по трьох годинах є зимнішим, як його окруження з причини випаровування.

Блідість — плями посмертні, які появляються по шістьох годинах, можна змінити. Синяки спричинені насильством до смерті, синяки по смерті ніколи не виступають. Якщо синяк поставлений за життя він під натиском пальця не зійде. Натомість посмертну пляму можна усунути, натискаючи її пальцем і то тоді, коли труп не лежить довше, як шість годин.

Посмертне скорє [закостеніння]

Всі трупи по смерті штивніють [втрачають еластичність], цебто повстає скорє і то від трьох до семи годин по смерті, є однак випадки де таке скорє постає моментально, головню по всіх заразних хворобах. Скорє іде з гори в долину. Вперше голова, лице, шия і т.д.

Висихання

Найскорше в організмі висихає рогівка (око), далі висихають ті частини тіла, що не мають на шкірного покриття, потім відкриті частини, як ноги й руки, опісля решти частин тіла.

На гниття тіла впливає: повітря, вогкість, тепло, ушкодження шкіри, через яку дістаються розкладові бактерії до нутра. Розкладові бактерії є безкисневі, цебто ті, що для своєї роботи не потребують кисню і повітря. Гнилий труп по забарвленню є темно-зелений.

Гігантизм трупа — цебто побільшення трупа, яке виникає внаслідок виділення газу, який розпирає труп.

Запах гнилий — сірководня. Переображення трупів: підлягають йому ті трупи, які мають добру товщеву [жирову] тканину. З того товщу витворюється олійний квас.

Муміфікація — є тоді, коли труп знаходиться в продуваному місці, наприклад, на пісках, в стані замерзлим і т.п.

Час смерті: від трьох до шести годин, важко його устійнити тому, що позначки смерті не є ще добре розвинені. По 10 годинах можна устійнити час смерті. Смерть пізнається також по зламанні кісті. Коли кістка була зламана за життя і то ще перед добою, то під мікроскопом видно кров в місці зламання.

Час повстання кров'яної плями: свіжа кров легко розпускається у воді, чим старша кров тим важче розпускається, хиба в окисленій воді. Дуже важко коли в крові є частина тіла, волосся і т.п.

При трупі треба дуже уважно оглянути його положення і оточення. Потрібно устійнити чи є пукнення жолудка [розрив шлунку], пукнення печінки, звихнення, стряснення мозку, рани задані острим знаряддям, тяті, рубані, важким знаряддям, колені, чи є отвір колення.

При стріляних ранах є також: влет, канал і виліт. При чому, дірка є більша від вилету. Чи рана вогнепальною зброєю зроблена з близька чи здалеку визначається за одимленням і порохом на тілі та одежі.

Самогубство: коли рана зроблена за життя, то мусить бути запальний слід [опік на тілі].

Симуляція — це удавання якоїсь хвороби, якої вдійсності нема.

Агравация — це мала рана чи біль, а величезний крик.

Смерть нагальна наступає при падінні з височини, переїханні автом, відрізання ший, гаракірі [харакірі]. Рани можуть бути: рубані, колоті, стріляні і здушені. При душенні є сліди душення де є підшкірні впливи крові. При душенні очі і всі слизові оболонки підходять кров'ю.

Повішання може бути: в поставі стоячій без опертя, в поставі лежачій, стоячій з опертям і піввисячій.

Задушення — це заткання дихальних шляхів. Перша фаза 14-16 секунд, друга фаза несподіваного віддиху - 27-60 секунд; третя фаза глибоких віддихів від 60 до 180 секунд. Четверта фаза - мертва. Цілий цей процес триває від чотирьох до шести хвилин.

Сонячний удар є це перегіття мозку.

Голодова смерть наступає: без води та їжі через 7 днів; з водою і без їди можна вдержатися до 40 днів. У дітей без води і їди смерть наступає протягом 4 днів.

ДОХОДЖЕННЯ І СЛІДСТВО

Слідство — це докладне розглядання справи даного чоловіка, а доходження - це переслухання свідків до даної справи.

Роди арештування

Відповідно до роду слідства чи переслухань застосовується різні роди арештувань

Арештування можуть бути:

1. Принагідні.
2. Наглі [несподівані].
3. Плянові.

Відповідно до тих трьох родів арештувань проводиться справу.

Принагідне арештування - це таке при якому чоловікові немає жодних закидів, натомість він своєю поведінкою спричинює konieczність арештування його і допиту. При чому мусимо ствердити: звідки походить, чи має документи, до кого, де, в якій мірі знайомий, що його в'яже з тими людьми, що їх подає. Коли при цих допитах все співпадає, то відпускається його. В протилежному разі, перевіряємо телефоном до місцевості, яку арештований показав і виявляємо наскільки подана інформація відповідає дійсності. Чоловік, якого переслухуємо не слід знати про, що ходить. Наглі арештування переводяться на гарячому вчинку, з місця списуються покази: хто, що і кому заподіяв. Поліцист, що придержав, як правило, слідство не проводить. Опісля передають такого чоловіка слідчим органам разом з рапортом.

Про тих осіб, що на них скаржиться постражда-

лий, розвідуємо, що вони за одні, але не самі безпосередньо, але через третіх людей, найкраще через інформаторів. Не вільно переслухувати тих людей, що мають бути свідками для того чоловіка, бо скоро зорієнтується і справа піде зле. Зловленого на гарячому вчинку треба сильно ізолювати, щоби ні з ким не міг porozумітися. Такий чоловік не сміє опинитися перед кримінальними злочинцями. Одинокю правильною методою таких ізоляцій є одиночні камери. Коли спільні келії, то слід осіб тримати старих, а осіб новаків. Коли є всипка [здача, зрада], то доцільно арештовувати нагло, при всипі такий чоловік не сміє знати за, що його арештували, питають перше тих, кого провадять цією справою. Всипаного стисло ізолювати. Треба провести дактильоскопію і фотографію.

Апарат Безпеки повинен визначатися холоднокрівністю і пляновим використанням роботи. Не сміє бути хаосу, горячки, бо тоді робиться багато дурниць і не зуміється витягнути з даної справи користей, що їх потрібно. Ніколи не можна арештувати чоловіка, про якого лише щось трошки знаємо. Насамперед мусимо зібрати про нього якнайбільше інформації і то від третіх осіб. При помочі тих інформаторів маємо собі виробити певний погляд на цю справу. Дальше збираємо відомості про цілість життя даного чоловіка. Знання про дану людину, знання його життя, дуже його спантеличить при слідстві. Не сміємо дати до пізнання, що ми щось знаємо про арештованого. Найгірше роблять, коли при слідстві проти арештованого вилазять з цілою справою. Що пізніше про це дізнається арештований або свідок, то краще нам довести справу до кін-

ця. Коли зрадімо йому тайну арештування - він до цієї справи себе підготує. Коли не підходимо до нього конкретно, не говоримо про що нам ходить, тоді він є розгублений. При слідстві мусимо пізнати його найслабшу сторону і там вдарити. В першу чергу стягаємо свідчення і вимагаємо щоби він оповідав якийсь епізод зі свого життя. При цьому нічого не пишемо, бо це буде насторожувати його проти нас. Слідство повинне скінчитися якнайскорше, невільно його продовжувати, щоб не дати арештованому роздумувати над справою. До кожної справи треба обов'язково пристосуватися, простудіювати її і відтворити собі образ подій на основі даних. При першому переслуховуванні не треба ставити запитань, а старатися спроводжувати арештованого до того аби сам розповідав, а самому лише слухати. Не можна кожного чоловіка застрашувати. Перше треба переслухати і те переслухання мусить проходити дуже чемно. Найкраще переслухати чоловіка, коли він не знає навіть, чого то поліція його переслухує. Що більше питань з нашого боку, то гірше для нас. Коли переслухуємо, треба пильно обсервувати його рухи, міміку, зворушення, нервування. Оповіданнями з різного часу його життя стараємося вияснити собі те, чого про нього не знаємо. Нехай оповідає або побіжно, або подрібно і тоді побачимо ті місця в яких він добре чується, оповідає докладно. Де він непевний — там крутить. Розбиваємо його життя на періоди, і то чим більше періодів тим краще. Є так, що той чоловік оповідаючи про своє життя в хронологічному порядку будує цілий хребет свого життя. Оминає він якраз ті справи, що нам потрібні. При цьому невільно нічого питати, тому потрібно знати дуже детально справу, по змозі, за-

тямити прізвища, що є в його околиці. Добре переслуховувати чоловіка якнайдовше, не переривати, щоб не перемучився і не знав, що вже сказав, а що ні.

Другий період слідства може бути вже із записами подій його життя про які оповів уже арештований. Коли менше знаємо справу, то мусимо говорити з ним самі, коли добре знаємо справу, може арештований сам її писати, але це вже в третій стадії переслухань. Мусимо добре пам'ятати все, що він минулого разу говорив і в цьому періоді переслухань, не заскакуємо його несподіваними запитаннями. Кажемо говорити все докладно і все записуємо. Тепер ділимо його життя на інші періоди, відповідно до того, як він говорив. Тут питаємо про найширший перебіг життя в цьому періоді, але він не має знати, що нас цікавить. Зібрані матеріали дуже часто перестудіюємо, добре було би щоб справу перестудіювало двоє людей. Другий слідчий, повинен переслухати в третьому періоді слідства, питаючи про те, що було вже говорено. Арештований тепер повинен детально розповісти ті періоди, які він раніше скорочував, має означувати точний час, а коли він не вміє означити часу, треба йому пригадувати, хоч би, наприклад, релігійними святами, національними. Ствердження такого часу має великий вплив на перебіг слідства. Також треба давати до пізнання все, що ми про нього знаємо, зазначаємо, що ми вже все знаємо, тому нехай говорить правду, бо в противному разі це не буде йому на користь. Противоріччями його слів заскакуємо його, але дуже обережно. Вони своїм розміром не сміють бути глибші, ніж суть справи. Заскоки можемо робити також неправдиві, щоб його втягнути в балачку і вивести з рівноваги, покликаючись на свідчення його

го товаришів. Перехресні питання також мають свій успіх, треба мати велику кількість питань, мусить бути плян тих питань і вже тоді він мусить відповідати коротко і ясно. При перехресних питаннях всі мусять бути докладно поінформовані про справу та плян дальших питань, щоби котрийсь не вихопився з питаннями, які ще не на часі.

В третій стадії переслухання слід дати до зрозуміння, що ми ті справи будемо перевіряти.

Тут повинні переслуханого різко чи лагідно тероризувати биттям, а навіть тортурами. Все це залежить від постави переслуханого. Третій період повинен на якийсь час закінчити слідство. Дальше настає доходження, переслухання свідків на яких постраждалих покликається.

Коли ходить про політичний проступників, тоді добре таких свідків переслухувати арештованими. Тоді такий свідок буде старатися себе боронити. Коли маємо справу майже зовсім висвітлену, викінчену, щойно тоді випускаємо свідків. Свідків треба дуже докладно перепитати про цей період про який нам ходить. Загалом свідками є люди зв'язані з тим чоловіком, а саме - рідня, сусіди, дівчина і т.п. Всіх їх питаємо під кутом справи тамтого, хоч і часами про інші справи. Щоби слідство було успішним поліція мусить мати вирішальний вплив при ліквідації справи. Коли забагато буде поблажливості зі сторони судових органів, тоді будуть злочини поширюватися і коли поліція побачить, що суд тримає справу поблажливо - знеохотиться. Мусить бути гармонія поліції із судовими властями. В цих випадках поліція мусить мати вирішальний вплив на вислід справи.

ТЮРЕМНИЦТВО

Тюремництво виступає в трьох родах:

1. Арешт.
2. Слідча в'язниця.
3. Карні табори.

1. Арешти служать до відбування кар адміністративного характеру. В арешті тримається в'язнів по кілька днів або до кількох місяців. Арешти [у значенні камери] є зв'язані при слідчих органах, це т. зв. поліцейні арешти. Це кімнати призначені для ізоляції арештованих під час вступного слідства до часу переведення до в'язниці, або виходу на світ. В арештах загального характеру ніколи не повинні сидіти люди, що мають більші провини. Їх треба відставляти до арештів поліцейно-слідчих. Організація арешту є дуже примітивна. Під організацією розуміється спосіб ізоляції в'язня. В арешті слідчої в'язниці повинно сидіти більше людей як по одному в одній кімнаті.

4. Слідча в'язниця. Кожна слідча в'язниця повинна мати, відповідно до характеру терену, більшу або меншу скількість поодинок [одиначних камер]. Крім того, загальні келії. Організація слідчої в'язниці під оглядом організаційним: у слідчій в'язниці є дуже багато злочинців, що мають короткотерміновий вимір кари, тому дуже часто приходять зі світа і виходять на світ різні відомості. Тому треба зовсім ізолювати малих проступників від кримінальних і то вироковців [тобто тих, які вже отримали вирок]. При переведенні в'язнів до слідчої в'язниці, в'язнична сторожа повинна загально знати про справу того чоловіка. При в'язниці повинен бути один чоловік довірений поліції.

В'язнична сторожа

Ізоляція не є лише на те щоб ізолювати в'язня від світу, але і світ від в'язня, а що найголовніше - в'язня в нутрі в'язниці, головню політичних. Від в'язничної сторожі вимагається тісної співпраці з органами слідчої поліції.

Складання донесення

На загалом приватні особи не є зобов'язані складати донесення, тільки у випадку цілком означених злочинів, як, наприклад, державна зрада. Тоді слід повідомити поліційного урядовця телефонічно або письмово (урядовець може виконати донесення у формі звіту). До звіту подати протоколові дослівні зізнання особи, що доносить (треба їх прочитати і казати підписати). Анонімне донесення - це донесення зроблене особою письмово без зазначення свого дійсного прізвища. Якесь карне донесення може впливати із страху перед відповідальністю донощика, щоб викликати діяння поліції проти інших, пімста, ненависть, велика фантазія, бажання стати цікавим (останнє трапляється у психічно хворих людей).

Круг осіб, що доносить: донесення із зовні, що його робить потерпівший, свідок справи, особи, що мають нагоду бачити (порт'єр, кельнер, покоївка, шофер). Ті особи можуть дати інформацію про злочин, злочинців. Агенти по найбільшій частині люди перед тим карані, вони перебувають у колах злочинців. Поліція вживає їх як шпигів за гроші.

Можуть доносити спільники злочину з причин

Матеріали та документи служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр.

жалю і зі страху перед наслідками скоєного. Злочинець сам може донести (з причин жалю). Донесення на підставі власного почину урядовця Безпеки, що сам бачив справу.

Перші кроки на місці злочину: після того коли довідуємося про якийсь злочин мусимо дати клич. Чим скорше будемо на місці злочину, том швидше наступить вияснення справи.

Постій, серпень 1942.

Героям слава!!!

*(Машинопис. Копія. Без археографічної обробки.
ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 229).*

Документ №4

Відозва-листівка підготована спеціалістами СБ
(листопад 1942 року)

Бережіть провокації!!!

До колоніальних метод визиску і руїни, в останньому часі німецькі імперіялісти, долучили методу провокації, як засіб фізичного знищення українських мас.

Тло, на якому гестапо управляє провокацію, на спілку з залишками Н.К.В.Д. є партизанка, якої одною з цілей є знищити як найбільше українського населення, чи то пхаючи його до передчасної борні з німцями. Чи то провокуючи при помочи агентів гестапо, на не обережне слово, яке в дальшому служить за причину до масових варварських мордів.

Способу провокації німці останьо сильно застосовують. Подають себе за парашутистів або за партизан, намовляють наше населення до виступів. Дуже часто тими типами являються совітські полонені. Агентурну роботу часто роблять різні спекулянти, жінки і мужчини. Вони ходять від хати до хати, просять їсти або спекулюють і заводять мови на різні теми. Стараються витягнути у господаря язика. Часом появляються вночі озброєні, зодягнені в совітські убрання для партизанки. Спровокований господар приймаючи їх за дійсних партизан огірчений німецькими утисками визскаже, якесь не обережне слово проти німців. Це слово стає причиною до оргій гестапо. За кілька днів після такої розмови, заїздить з тим же самим агентом, господаря забирає

і вимордовує цілі родини, а то і села. Всіх вимордовують жінок і мужчин, батьків і дітей. Господарку руйнують. Такі оргії відбувалися вже в Берестеччині, Кобринщині, Луччині, в Крем'яне, Дермань, Кортиліси, район Колки, Цумань, Смига, Клевань. Методи ці на наших землях пристосовані виключно до українців. Причина цього лежить у тому, що так німці як і москалі є самотніми ворогами українського народу і обом однаково залежить на знищенні українців. Вони спільно співпрацюють на тому відтинку. Москалі творять, а німці провокують партизанку якраз на українських землях.

У К Р А Ї Н Ц І !

Не дамо себе ворогам провокувати! Втім агентам гестапо і Н.К.В.Д. Застосовуймо всі оборонні середники, оборони і самооборони. Не заводьмо розмови на різні теми з незнайомими нам людьми. Для села тепер такі часи, якому грозить фізичне знищення. В обличчя смерті об'єднаймося в одну родину, в один спільний фронт боротьби сьогодні за наше життя за слушний час за самостійну Українську державу!

С л а в а У к р а ї н і — г е р о я м с л а в а !

Листопад 1942 р.

Красвий Провід ОУН

*(Незавірений оригінал. Машинопис. 2-й прим.
Без археографічної обробки. ЦДАВО. ф. 3833, оп.1, спр.
230, арк. 1).*

Документ № 5

Інформація теренового провідника СБ
у терені "Море" "Чубарика"
від 24 грудня 1943 року

Інформація до відома клітин СБ

Необхідно підперти моральний стан кадрів СБ (люди які займають поважні пости не мають поняття про національну мораль і етику). Кожен наш не такт большевики будуть пропагувати і це нам перешкодить як в заграничній політиці так і в нашому народі. Роботу свою робим серед найтяжчих обставин, але треба застановитися, як її робити. В ній не можна давати компетенції людям, які до такої роботи не надаються. Кожен повинен вміти знищити ворога і одночасно бути політиком і робити все згідно з нашою політичною постановкою. Зле виправлять добрим. СБ це орган, що бореться з політичними нашими ворогами і зорить за людьми які працюють, і потрібно щоб це дало твердий фундамент для дальшої роботи. Нема тепер ніяких станичних СБ, тільки станичний інформатор. Щоб люди не користувалися маркою СБ. Станичний СБ не має права робити жодних трусів, конфіскувати майно і взагалі втручатись до будь-якої ділянки життя, тільки має інформувати. Він є обсерватором про якого ніхто незнає. Це є людина тайна. Ніхто незнає, що він з нами працює.

Відносно підрайонів. В підрайонах немає жодного СБ, є тільки допоміжна поліція, яка є цен-

тром станичних інформаторів. Право покарання людей треба переглянути. карати невільно. Жодний підрайонний немає права карати людей карою смерти чи легшою карою. Справи передаються до району, а тяжчі з району до надрайону.

Район не має права арештовувати людей, які є стало в даному терені. Вони мають право нищити парашутиста, червоного партизана, сексота, але всі внутрішні справи мусять бути передані до надрайону. Станиця, підрайон - це інформаційна сітка.

Район є компетентний карати за злочинство (завдання збитків). Злочинство навіть в наших рядах, в станицях. За п'янство членів в станицях та підрайонах. Збирати матеріал та інформувати надрайони про життя в районі, осередках і нетактовну поведінку та п'янство наших людей. Збирати матеріали і подавати через надрайони до Польової Жандармерії про стрільців УПА. При кожній районській станиці мусить бути призначена людина з надрайону, щоб на місці міг рішати справи. Всякого роду справи політичні має розглядати тільки надрайон. (Тільки під час якоїсь акції ліквідують, про це рішає людина, яка прислана з надрайону). При надрайоні мусить бути створене правдиве СБ. поліційно-слідчий відділ і поліція.

СБ мусить мати нагляд за нашим життям і над людьми в наших рядах. Контроля надрайонів і районів. Зараз зробити очистку кадрів для СБ. перед арештованими не називатися псевдами, а тільки першими буквами.

Розвідча робота в терені. Постійність інформацій, тобто, коли подаєш якусь інформацію то доводиш до кінця. Дотримуєшся конспіраційних засад. Не подавати інформації з терену, яка є всім відома.

О.Є.Лисенко, І.К.Патриляк

Що важніше, подавати шифрами.

Подавати постійну інформацію про наших людей, які загинули або арештовані.

Дня 24.12.43 р.

Чубарик

*(Оригінал. Рукопис. Без археографічної обробки.
ЦДАВО, ф. 3967, оп. 1, спр. 26, арк. 15-16).*

Документ № 6

Інструкція для окружних референтів
Служби безпеки ОУН (грудень 1943 року)

СБ — ЗУЗ

Постій, 28 грудня 1943.

Техніка розвідки
і звітувань (доповнююча
інструкція)

До окружних СБ

В слід за дотеперішніми інструкціями в справі розвідки і звітування згідно з інструкцією з дня 28 грудня 1943 року в справі техніки розвідки і звітування подаю ось такі пояснення:

1. Група II. — Комунисти - вміщує інформації про нелегальні комуністичні організації, їх роботу, роботу поодиноких комуністів, комуністичну, пропаганду і т.п., теж арешти комуністів владою. Шифрів і кодів не вживати.

2. Група III. — Німці - вміщує інформацію про політику і господарку німецької окупаційної влади і в зв'язку з тим розпорядки, накази, акції, пляни пропаганди і т.д. цієї ж влади. Зокрема робота поліції, будова конфіденційних агентур, тюрми, лягери і т.д. на кінці - настрої німців. Шифрів і кодів не вживати.

3. Група IV — Поляки - вміщує інформацію про нелегальні організації, їх роботу, нелегальну роботу

поодиноких поляків і т.п. та нелегальне життя, відношення до українців і т.д. теж арешти поляків владою, а на кінці - настрої поляків. Кодів та шифрів не вживати.

4. Група V — Українці - вміщує інформацію про внутрішньо-українське життя. Порядок звітування такий - мельниківці, гетьманці, УНР*, паліївці**, УСРП***, УНАКОР**** і інші політичні угруповання, комітет, церква, українське суспільство і його настрої. В звітах про організації, що вважають себе нелегальними (приміром, мельниківці, або роблять якусь нелегальну роботу - вживати кодів, шифрів, псевд). У звітах про легальні організації (комітет, церква і т.д.) і легальну роботу шифрів і кодів не вживати.

5. Група VI — інші чужеземні справи - вміщує інформацію про всі інші народи (Румуни, Мадяри, Словаки, народи Сходу, Заходу, по таборах полонених і т.д.). У звітах про прихильні нам народи (випадки прихильності) - вживати шифрів і кодів. У інших випадках - не вживати.

6. Група VII — Кримінальні справи - шифрів і кодів не вживати.

---

* Прихильники еміграційного уряду УНР.

** Члени та прихильники партії Фронт національної єдності, очолюваної Дмитром Паліївим.

*** Українська Соціалістично-Радикальна партія — радикальна ліва партія, була заснована в 1926 році. Лідери УСРП - Л.Бачинський та І.Макух. Після 1939 року фактично перестала існувати.

**** Українська Народна Козацька Організація — створена в 1920 році в Німеччині колишнім наказним отаманом Вільного козацтва І.Полтавцем-Остряницею. Невеличкі групи УНАКОР діяли в 1920-х-30-х рр. на Волині. В 1942 році організація фактично припинила своє існування.

Примітка: при всіх групах у виїмкових випадках вживати шифри і коди. Безперечно, що наше пояснення не заторкує всіх проблем про які треба звітувати в поодиноких групах, тому тут обов'язково теж повсякчасні інструкції про звітування і техніку розвідки.

Про внутрішні справи - персоналії, арешти членів, вишкіл і т.д. — звітувати в окремих записах. Шифрів, кодів і псевд вживати абсолютно*.

*(Копія. Машинопис. Без археографічної обробки.
ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 233, арк. 1).*

---

* Далі текст обірваний, підписів немає.

Документ №7

Обіжник ОУН

для внутрішнього користування підготований
співробітниками СБ (травень 1944 року)

До боротьби з провокаторами, зрадниками,
і сексотами.

Історія ще не знає ані революційної організації, яку б влада проти якої направлена боротьба даної організації, не намагалась підточити з середини, і то примінюючи до того навіть найпідліші і найжорстокіші методи, і чим ця боротьба стає ширшою та завзятішою, влада уживає цих методів якнайбільше.

Наша визвольно-революційна боротьба проходить сьогодні в особливо складних і тяжких для нас умовах, в умовах глибокого революційного підпілля. Нам приходить організувати і підготувати народ до боротьби проти жорстоко-підлої поліційної системи імперіаліста Сталіна, який із страху перед переможним наступом нашої рев.[олюційної] ідеї кидає проти нас всі можливі таємні собі сили, не рахуючись з найбільшими видатками і жертвами. Ми маємо сьогодні до діла з добре вишколеним і випробуваним та до безмеж розбудованим [...] апаратом НКВД, апаратом спритних майстрів шпіонажу, інтриг і провокацій.

Не все і не завжди наше членство знає собі з цього справу і тому нам приходить зустрічатися з немилими і небезпечними нам фактами: то тут, то там приходить ствердити роботу ворожих провокаторів.

В нас подекуди іще існують погляди, що революційно-підпільну організацію можуть охоронити від провокаторів лише спеціальні органи чи клітини. Не завжди і не скрізь можуть бути члени організації під опікою таких органів. Тим більше таким чином зав'язуватимуть членству руки у рев. боротьбі і ми не будемо спроможні до наступу, бо все будемо в обороні. А в членів витвориться спеціальна психологія "оборонця" також небезпечно є віддати цілком в руки спец. органів охорони організації з оглядів консервативних, бо тоді в руках тих органів буде спочивати для усієї організації, а що вже говорити про те, коли дим в дані органи вдасться пролізти провокаторам, що не може бути виключене. Найкраще оборонитися організація від провокаторів тоді, коли будуть відповідно до того настановлені усі її члени, а також громадянство. Спеціальні органи чи клітини можуть бути тут лише допоміжним чинником і то не скрізь, бо не скрізь вони можуть діяти. Тому усе наше членство повинно старанно студіювати методи провокативної роботи ворогів і бути завжди чуйними до них. На це повинні звернути увагу усі наші провідники.

Розкрити провокатора не завжди вдасться. Тим більше, ще не всі вони діють на коротку мету, друга, що діють на довшу мету. Провокатори, що ми їх зачисляємо до першої категорії, стараються при першій ліпшій нагоді пошкодити організації чи то саботуючи організаційну роботу, чи то здобувши відповідні матеріали зраджують утечею до ворога і т.д. Ці провокатори є менше небезпечні, бо вони не завжди можуть завдати організації надто великих ударів, ну і їх легше викрити, тому, що вони помимо всього "грубо працюють". Натомість з провокаторами другої

категорії справа важка, а нараз і дуже утруднена. На таку роботу ворог посилає людей нерідко з незвичайною інтелігенцією і розумом та з відповідною підготовкою. Вони прекрасно знають нашу політлінію, нерідко подають добрі поради в роботі, часом такі люди здавалося б незаступимі в нашій організації. Вони власне своєю роботою і посвятою змагаються добитися провідних становищ і звідти різними способами шкодити роботі, або одноразово провалити організацію в такому масштабі, в якому їм вдалося її пізнати. Історія знає випадки. Де таким провокаторам вдалося пролізти аж до найвищих провідних становищ рев. організації. Наприклад в Росії членом ЦК РСДРП до 1917 року був провокатор Маліновський, якого аж в часі революції 1917 року вдалося розкрити, в Польщі навіть творцем і ідеологом КПП був провокатор Пілсудського Сохацький, в ОУН аж 1940 року сидів у проводі провокатор Я.Барановський. Провокатори першої і другої категорії мають ту спільну рису, що діють на шкоду даній організації і всетаки мусять мати зв'язок із керівними людьми своєї розвідки.

Важкою тут справою являється підбір кадрів. Кожний революціонер вже повинен в принципі мати, що коли бере когось на якусь роботу, мусить його докладно (до тонкостей) перевірити з боку політичної певности, беручи під увагу його попередню роботу аж до дитинства. Тим більше це важче, коли йде мова про людей, які нам мало знані. Треба знати, що ворог до цієї справи не раз підходить дуже практично і висилає до нас таких людей, якими ми в даний момент нуждаємося. Знаємо випадки, де до УПА зголошувався лікар і дуже старанно брався до роботи "по своїй професії", та через недбальство

або несвідомість орг. чинників, йому далось вибитися на поважне становище, де його і розкрито. В іншому місці до УПА зголосився "годинникар", щоб "поправляти командирам годинники", розраховуючи на те, що при такій роботі вдасться розвідатись багато таємниць.

Нераз такі провокатори творять в організації цілу розвідчу сіть із своїми зв'язками та пунктами. При цьому намагаються втягнути до цієї роботи невдоволений, мало свідомий, прихильний собі і запроданицький елемент.

Щоб пізнати провокатора, треба пильно приглядатися до роботи і поведінки усіх працівників організації. Якщо зауважено, що хтось свідомо саботує накази і розпорядження вищих чинників та вводить в організацію балаган і безпорядок, свідомо скривлює політичну лінію організації, веде шкідливу на агітацію, сіє деморалізацію і невдоволення серед членства і мас, підриває дисципліну і авторитет провідників чи командирів, цікавиться непотрібними в його роботі таємницями, свідомо розконспірує організаційні, [...], або громадські тайни, безпідставно застрашує членів і маси силою ворога, то тут є підстави підозрювати роботу провокатора. Знаємо наприклад випадок, де в КПЗУ (на Поліссі) один підпільник внаслідок провадженої ним розпусти став незаконним батьком тридцяти п'яти дітей, що робив за наказом польської поліції і можемо уявити собі про пізніший моральний стан цього терену та авторитет цієї організації. Проте у всіх випадках треба підходити не шаблонно, що тут конче мусить бути провокатор, - бо є такі типи людей, що по своїй вдачі будуть виробляти подібні речі. Отже треба вміти вичувати, а до того студіювати і знати

своїх людей. Також не слід уважати за провокатора або зрадника людини іншого політичного переконання або таку, що подає критичні зауваги до нашої роботи чи постанов, бо це може впливати із його доброї волі.

Обережному треба бути до людей, що були арештовані і звільнені ворожою владою. Це можуть бути зрадники, що зрадили ворогові таємниці, - з якої б причини не було, - і посланці до нас на дальшу, вже провокаторську роботу, при чому розповідають нам різні історії, що ніби то їм вдалося обманути ворога або втекти. Але тут знова не можна підходити шабльоном, треба вичувати, бо є ж випадки, що справді декому вдалося виплутатись від ворога або втекти. Знаємо також факти, де ворог спеціально звільняє арештованих на те, щоб сіяти серед членства і мас недовір'я, та арештовані не зрадили ані одної таємниці.

Спеціальну увагу треба звернути на людей, що вештаються без потреби по терені (знайомих і незнайомих). Часто зустрічається людей, що шукають не властивих теренах орг. зв'язку або бійці своїх частин, не без того, щоб між ними можуть бути агенти НКВД.

Попри те, що мусимо вміти пізнавати таких людей, щоб успішніше боротися з ними, мусимо велику увагу звернути на конспірацію наших таємниць кожного зокрема. Деякі члени (а що вже говорити про маси?) часто при певному піднесенні (з приводу якихось успіхів і т.д.) затрачають революційну чуйність і забувають навіть про елементарні прийоми збереження таємниць вдають пізнати різним людям організаційні таємниці, не конспірують зв'язків, місць свого перебування, творять гучні і

водночас непотрібні "канцелярії". З бригадою машиністок і секретарів шляються ("для паради") вдень з "фінками" чи "МП" і то там, де спеціально треба конспірувати. Тут то при найслабшій роботі ворожої розвідки дамо себе розкрити, це свідчить про слабе вироблення кадрів.

Ми пригляньмося, як бережуть своїх таємниць держави перед ворожими шпигунами як вони бережуть свої сили, магазини, пляни і т.д. Напр. державні документи ховають у вогнетривалих шафах і то ключі від такої одної шафи є в кількох людей (від внутр. і зовн. замків). Треба знати, що держава держить поліцію (мундуровану і немундуровану), а ми ж у підпіллі і тому мусимо встократ краще ніж держава берегти повірених нам таємниць. При тому не забувати, що провідники повинні своїх підвладних постійно контролювати - що хто коли робив та постійно приглядатися до їх заховування.

Щоб піднести чуйність кадрів та забезпечитись перед випадками зради, треба постійно виробляти політично кадри, виховувати їх, зробити їх ідейними, свідомими і чуйними революціонерами (які не застрашуються труднощів революційної боротьби, не підуть на підлі вчинки та не зламуються під тортурами). Наша ідея, наша програма мусить бути сильнішою від усіх підлих методів і заходів ворога, який поставив сьогодні на карту все, бо бачить, що наближається його кінець.

Слід тут згадати ще про один метод боротьби з ворожою розвідкою, а саме: примінення індивідуального терору до поодиноких енкаведистів або представників ворожої влади (треба знати, що в СРСР кожного службовця, а тим більше партійця зобов'язує до розв. служби НКВД). Це є один з

шкідливих методів нашої боротьби, де по-перше, що на місце знищеного прийде інший безумовно, ще жорстокіший по відношенні до кожного, хто чим будь зв'язаний з нашим рухом, а по-друге, нам власне залежить на тому, щоб цей хребет Сталіна зламати: ідейно-політично і морально. Цей індивідуальний терор як метод боротьби з ворогом став нам у цьому на [заваді].

Таким чином ми зводимо нашу революцію на властиві тори. Отже не забувати про конечність серед них нашої агітації, коли одна навіть здається нам, буде зайвою. Момент помсти мусить відпасти, зрештою треба пізнати більшовицьку діяльність, і індивідуальний терор доцільно примінювати лише в окремих випадках, коли маємо до діла з особами, що в їх руках спочивають наші більші тайни та особисті пляни щодо боротьби з ними.

Дуже важливою сьогодні справою є питання сексотів, яких в терені є чимало. Щоб прийти до розв'язки цього питання треба, перш за все, розглянути, що є причиною, що вони так масово водяться серед нашого громадянства та що це за елемент.

Коротше кажучи, тип таких людей зродила неволя нашого народу, бо гнобительським режимом залежало і дуже залежить на їх існуванні, і особливі умови повстання сексотів серед нашого громадянства заіснували власне сьогодні. Сьогодні не можна ставити всіх сексотів під одну мірку і до всіх їх не можна стосувати однакових кар. Найпліднішими з сексотів є ті, що вже по своїй вдачі любуються в донощицтві, вони будуть служити кожній владі без огляду яка і чия вона була б. З такими типами треба вести безоглядну боротьбу, очевидно ще втягуючи до цього як найширші

маси громадянства. У великій мірі люди, які не бачать нагляду нашої боротьби, а до того застрашені ворогом, часто йдуть на всякі пропозиції ворога, тим більше тоді, коли вже йде про збереження власного життя. Таке у деяких випадках наші члени самі своїм невідповідним проступленням заганяють людей до сексотської роботи. Треба знати, що безоглядний терор на сексотів є шкідливий, бо він у наслідках породжує ще більшу масу сексотів, тим більше, коли тут має місце збірна відповідальність. Сексотів (скільки б ми їх не нищили, то в більшовицькій дійсності вони будуть рости) ця дійсність відноситься не тільки до нас, а до всіх підбільшовицьких народів. Помимо все, найкращим методом боротьби з сексотством є відповідна масова політична робота (а відсутність її сьогодні є найповажнішою причиною масового прояву на сексотів), і до боротьби з сексотством треба втягнути все наше громадянство. Проте не бути такому легковірному, щоби уважати, що при відповідній масовій роботі не буде у нас ні одного сексота. Вони будуть, але в меншій мірі. Також треба пам'ятати, що при відповідній конспірації і чуйності наших кадрів та всього громадянства сексоти не будуть нам дуже небезпечні...

Отже треба приблизитись до нас і конспірувати нашої ідеї, нашої програми (а конспірувати треба те, що належить до таємниць). Вияснити масам шкідливість для них роботи сексотів, викликати до них презирство, ненависть і чуйність всього громадянства. Кожного - громадянина навчати зберігати особисті і громадські тайни. До боротьби з сексотами треба втягнути і об'єднати все населення, все громадянство. Коли наші кадри і маси будуть чуйні

О.Є.Лисенко, І.К.Патриляк

та свідомі нашої боротьби, нам не страшні будуть всі підлі методи і заходи ворога, щоб знищити нас, бо всякі підлі типи не будуть мати до нас доступу, а зрада і провокація буде викрита та ліквідована в зародку.

14.5.1944 р.

*(Незавірений оригінал. Машинопис. 2-й прим.
Без археографічної обробки. ЦДАВО, ф.3833, оп.1, спр. 230,
арк. 2-4).*

Документ №8

Відозва-листівка підготована спеціалістами СБ
(травень — червень 1944 року)

Бережись Агента Н.К.В.Д.

З перших же днів приходу совітів - "влади" селян робітників, український народ переживає страшне пекло - терору, насильства, грабіжа, палення господарств, вимордовування мирного населення, поголовної мобілізації воєнно-мобілізованих, вивозу на каторжни роботи в Донбас, вивозу родин на Сибір звірства і знущання.

Для цього "батько" "приятель укр. Народу" Сталін підслав із запілля і фронту своїх вірних собак Н.К.В.Д. і Н.К.Г.Б., партійців, "особие отдели" та ославлені партизанські банди які мають завдання здушити революційних рух укр. народу. Лютий кат народу Сталін вніс в Україну кров пожежі, стогін катувань боротьбу українського народу озвіріле Н.К.В.Д. намагається здушити, при помочі військової сили, агентури, підступу і провокації, нацькуванням одних проти других, підкупства, обіцянок, брехливі пропаганди, приставляючи борців революціонерів за добро свого народу як бандитів, "Українсько німецьких націоналістів, агентів і т.д."

Н.К.В.Д. немов павук снує свої сіті розкинувши в терені сильну агентурну сітку. Завданням ворожої агентури в терені є ведення брехливої пропаганди, настроювання мас проти О.У.Н. У.П.А., розвідування і нищення того елемента, який сприяє революційній боротьбі У.П.А., викривання

криївок і магазинів У.П.А., для цього ворог уживає цілого роду сексотів завербованих через Н.К.В.Д. по селах спец. розвідку [...] пропаганду проти У.П.А. і організацію, що У.П.А., проти С.С.С.Р. нічого не вдіє, що це тільки даремні жертви і що причини У.П.А. терпить цивільне населення, наводить цілий ряд неправдивих фактів про У.П.А., і про тих, що здалися добровільно і тепер працюють спокійно у більшовиків, застрашують силою У.А. [слід читати "Ч.А." - Червона армія] Н.К.В.Д.

2) Використовуючи релігійність українського народу, пускаючи в терен ряд мандрівних ченців і проповідників, які збирають населення і у проповідях ведуть ворожу пропаганду мовляв, що всяка влада є від Бога і тому її треба коритися, як волі Божій, що всі ті, які підіймають руку на Богом встановлену владу, діявали і тому нічого не осягнуть і мають згинути. Закликають жінок переконати своїх чоловіків, братів, синів, про даремність і гріх нашої боротьби, щоб нам треба лише молитися, а Бог сам, коли треба буде, вислухати наші молитви і скине ту владу, а тому не ховатися зі зброєю по лісах, але йти на працю і просити Бога поратунку. До пропаганди проти нас уживають також мандрівних Монашок і Священників, які з масами ведуть пропаганду проти нас.

3) Н.К.В.Д. створило із зрадників і запродавців українського народу по селах цілий рад істребительних батальйонів по боротьбі з бандітизмом, коротче - "стрибків". Ці запродавці з документами "Бивший бандит", з нібито на певний час, аж до цілковитого використання, правом гончих Сталінських собак наспілку з Н.К.В.Д. грабують населення, і провадять акції проти українських Революціонерів, стрибки під маркою нашого по ночах заїжджають у

села, квартируються у людей, ведуть з ними розмови вибирають харчі а потім всіх тих хто дався обманути арештовують.

4) Н.К.В.Д. стрибки чи спеціальне організовані групи бандитів, під маркою УПА грабують населення чим хочуть викликати ненависть населення до У.П.А. і розірвати той таємний зв'язок, який існує з У.П.А.

а) [Н.К.В.Д. користується] народом для слідкування за рухом відділів У.П.А. і організаційними людьми, за криївками і магазинами, настроями мас та людьми, які ховаються від мобілізації Н.К.В.Д. завербовує по селах цілий рад сексотів до цієї підлої юдиної роботи, Н.К.В.Д. використовує Бувших комуністів і [осіб] засліплених більшовицькою пропагандою ще за Польської окупації Західно Українських земель.

б) Комуністів комсомольців завербованих до агентурної роботи, часів першої окупації Західно Українських земель більшовиками (1939-1941 рр.)

в) Продажній елемент кар'єристи, спекулянти, проститутки і т.д.

г) Морально слабкий елемент що невидержує морально та фізично терору будучи арештований за революційну боротьбу.

д) Працівників адміністрації, голів, секретарів, сільрад, фінагентів, учителів, та тих яких залякують "передовою" на фронті чи каторжними роботами.

е) Священників та церковну адміністрацію.

Документ № 9

Наказ Комендантам СБ Військових
надрайонів 3/3* і 2/2**
та комендантам Військових районів
(травень 1944 року)

М.П. 26. 05. 1944.

Відпис

Наказ
Командантам СБ Військових надрайонів 3/3 і 2/2
та командантам Військових районів

Беручи до уваги нові обставини, що витворилися зараз при більшовицькій дійсності, вважаю необхідним докладно пояснити 3-тій пункт наказу від 10. 5. 44 р. про посилення боротьби з ворожою агентурою і звернути увагу на такі справи:

1. в цілому примініти працю і тактику до нових і твердих обставин, а саме:

а) всю працю і методи роботи СБ проводить тонко і скрито, конспіративно;

б) карати тільки людей, яким доказано вину. Колективна, збірна відповідальність не повинна мати місця. Наприклад, не вільно через одного члени родини карати цілу сім'ю;

2. право рішати про ліквідацію ворожого елемен-

---

* Військовий надрайон 3/3 ("Озеро") належав до Військової округи "Богун" УПА-Північ охоплював райони Рівненський, Тучинський, Олександрійський, Гоцанський, Клевецький.

** Військовий надрайон 2/2 ("Кліно") належав до Військової округи "Богун" УПА-Північ охоплював райони Межирічський та Корецький.

ту дається станицями Військового району і вищими. Пригадую ще раз, що скарати на смерть людину можуть лише після доказання вини на основі докладного і ґрунтового слідства. Для покарання смертю не члена [ОУН] треба, щоб був протокол слідства, постанова революційного суду, підписані командантом станиці, слідчим і одним членом справового звена [слідчої групи].

Справу ліквідації члена ОУН, чи взагалі покарання члена, рішає організаційний суд Військового надрайону на якому слідчий СБ виступає, як прокуратор з матеріалами й доказами вини підсудного;

3. підрайонові станиці СБ вважаються органами виконавчими, розвідки і контррозвідки і в кожному разі не можуть рішати про ліквідацію особи. Для кращого проведення й поставлення роботи, необхідно щоб районова станиця побувала деякий час в кожному підрайоні й проводила там слідчо-оперативну роботу, а підрайонова станиця може зайнятися після цього роботою виконавчого характеру;

4. не видавати на свою руку наказів виконання яких є зараз не важливе (приміром, не в стані ми зараз провести в життя наказів, про заборону не членам ОУН чи УПА ходити до міста чи праці в адміністрації, хоч ми свідомі того, що від них НКВД посередньо чи безпосередньо може черпати інформацію).

З нашої сторони треба використати цих людей для наших розвідчих цілей. Це не значить, що до таких людей треба придивлятися, бо серед них є поважні агенти НКВД. Ці обставини полегшать нам вислати нашу спецрозвідку в місто і це треба сто процентово використати;

5. сьогодні обставини заставляють нас застосовувати в себе всі засади конспірації. Працю треба

вести в ночі, шлятися в день в терені, в селі, зі зброєю або без зброї — забороняється. Держіться засади, що коли не можливо знищити всіх сексотів і агентів, то старатися вести роботу і заховуватися так, щоб вини не могли про нас нічого довідатися. Всякі зачіпки, засідки в селі на червоних покищо покинути;

6. всіх дезертирів з Червоної армії пропускати, не лакомитися на зброю;

7. стягати всіх радистів, радіостанції в найскоршому часі і вислати в гору;

8. стягнути до Військових надрайонів всі гроші, золото, дорогоцінності;

9. всі ворожі документи, папери, пошту, комплекти військової совітської одежі стягнути до Військових надрайонів;

10. уникати непорозумінь з діловою сіткою, а співпрацювати з нею;

11. провести вишкіл слідчих кадрів;

12. всі політичні інформації, здобуті при допитах, вислати в гору.

З оригіналом згідно:
Слава Україні! Героям слава!

(Іван)
(Осика)

*(Копія. Машинопис. Без археографічної обробки.
ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 229, арк. 17).*

Документ №10

Інструкція СБ для підпілля
(липень 1944 року)

Конспірація підпілля

(Короткі вказівки).

I. У відношенні до друзів.

1. Не розконспірувати, чи то в роботі, чи то в розмові, свого посту, якщо цього не вимагає справа. Не розконспірувати також попередньої своєї роботи.
2. Не розконспірувати свого місця походження і перебування.
3. Без потреби не знайомитися ближче з іншими підпіллями.
4. Звертати увагу на надмірну цікавість своїх друзів і тих, які зустрічаються в житті (робити висновки).
5. Держати в таємниці знані собі розмови, схопища, місця перебування інших друзів і т.п.
6. Якщо десь трапиться якась пригода, не розказувати про неї друзям, коли при тому розкривається нас самих і нашу роботу.
7. Конспірувати перед друзями своїх зверників.
8. Чужі, знані таємниці конспірувати, як свої власні (без огляду як вони нам попалися).
9. Конспірувати псевда — своє і своїх друзів.

Конспірувати клички.

10. Якщо вибираємося в подорож, або на побачення, це треба конспірувати перед посторонніми (люди, час, напрям, дорога, місце, ціль і т.п.).

11. В різних тернах користуватися різними псевдами.

12. При неконспіративній поведінці взаємно звертати увагу.

II. До підвладного.

13. Вимагати повищого з розділу "У відношенні до друзів".

14. Постійно вчити, як треба зберігати таємниці (при тому вважати, щоб самому придержуватися конспірації), при неконспіративній поведінці підвладного звертати йому увагу, при повторенні - карати (при тому треба брати під увагу те, в яких умовах це все доконується).

15. Для зустрічі з підвладними треба мати спеціальні підпункти, а не розконспіровувати перед ними свойого перебування.

16. Якщо не вимагає спец. потреба, не втаємничувати підвладних у справах інших людей або теренів (підпорядкованих собі).

17. Конспірувати свої псевда і клички, які є поза службовим відношенням до підвладного (прибрані та умовлені для інших теренів та людей).

18. Конспірувати свої плани праці на майбутнє, тим більше, коли це відноситься до цілості своєї роботи.

19. Не змушувати підвладного розказувати зверхникові спец. таємниці, про які зверхник мусить конче знати (спец. сховища, спец. домівки, спец. клички і т.д.).

20. У розмові чи спільному житті з підвладним

спостерігати, чи підвладний не має часом злих намірів. Вважати, щоб це не мало нічого спільного з недовір'ям.

21. Уміть конспірувати свої спостереження провокаторської роботи когось із своїх підвладних (але не конспірувати цього перед своїм зверхником).

22. Постійно контролювати стан збереження таємниць своїх підвладних (це, очевидно, при загальній контролі, хоч часом потрібно й спеціально). Щоб належно провести цей контроль і дати оцінку, необхідно приглянутися до дрібної роботи підвладних та до їх приватного життя. Контроль не сміє служити тільки для контролю, але для направи не нормального стану орг. конспірації, тому після контролю давати підвладним лекції конспірації, відповідаючи на завважені факти.

III. До зверхника.

23. Коли зверхник приїжджає на терен підвладного, останній в першу чергу повинен познайомити зверхника з умовами перебування і праці та вимогами конспірації до свого терену.

24. Представляючи зверхникові конспіративний стан свого терену, не крити нічого, але говорити правду. В тяжких ситуаціях (і навіть у нетяжких) звертатися до зверхника за порадою.

25. Не розкривати перед зверхником спец. сховищ, місць магазинів, спец. домівок, якщо цього не вимагає зверхник, або справа.

IV. Конспірація домівок (місць постою) і в домівках.

26. Домівку вважається не як ласку, але як гро-

мадський або національний обов'язок громадянина (мова йде не про наших симпатиків).

27. Домівку підбирати в людей певних, не п'яниць, не балакунів і т.п. Це передусім відноситься до підбирання спец. домівок та до підбирання домівок взагалі в часі підпілля.

28. Вважати, яких матимемо сусідів (бо не раз важко скритись перед сусідами). Дбати про добрі взаємовідношення всіх сусідів передовсім сусідів до господаря і навпаки. Розмовляти зі сусідами і виховувати (якщо не може цього робити підпільник, пожити цей обов'язок на господаря). Проте перед сусідами треба постійно конспіруватись, передусім треба конспірувати те, хто приходить, відходить та що робить.

29. Конспіруватися перед усякими "добрими" і "своїми" людьми, про яких впевняє господар (хіба, що іншого поступування вимагає справа).

30. Конспіруватися перед усякими свояками і знайомими господаря.

31. Якщо є хтось із родини господаря, перед яким треба критись (балакун, п'яниця і т.п.) і цей "щось" помічає, або може помітити, тоді не конспірувати перед ним своєї особи, але в домівці, де маємо перебувати, треба з ним поговорити, а як потрібно - застрашити.

32. Повчити господарів, як вони мають вести себе у відношенні до різних людей та в різних ситуаціях. Повчити треба також всіх дітей і стариків. Господарів, у яких маємо домівки, постійно треба виробляти політично.

33. Постійно вважати [пильнувати], чи домівка не є розконспірованою. Якщо так, то дослідити з якої причини, хто про неї знає. Якщо знають про неї

не певні ворожі люди, то у тій домівці не можна довше перебувати. Про це треба повідомити господаря. Це не значить, що до цього господаря не можна вже більше заходити, або з ним зустрічатися. (Вважати на засідки).

34. На всипаній домівці перебувати не можна. В першому і другому випадках (при розконспіруванні і "всипі") повчити господарів, як вони повинні себе вести коли б ними "заопікувався б" ворог.

35. Треба відрізняти домівки загальні від спеціальних. Загальні - це ті, на які даємо прохожих підпільників (вважати, щоб ці домівки також не були розконспіровані, їх повинно бути більше). Спеціальні - для людей, які постійно або час-до-часу перебувають. Цим говорити, що вони на цих домівках є першими, на це теж треба відповідно наставити господарів (на випадок провокації). Вважати, що це не перейшло в недовір'я до підпільників. Також треба мати запасні домівки для своїх зверхників.

36. Якщо потрібно домівку постачати харчами, треба це робити так, щоб перед ніким не розконспірувати домівки. Краще харчі приносити самому, або тому, хто домівку нам підшукав.

37. Якщо маємо криївку, необхідно перед усіми конспірувати техніку її маскуванню.

38. Коли маємо справу із всякими постоями, напри. у лісі не розконспірувати цього місця перед посторонніми людьми (організованими чи неорганізованими — все одно), а тим більше перед тими, що знаходяться поза межами даного терену і т.п.

39. Підходячи до домівки, вважати бо там може бути засідка. Тому на віддалі 50-100 м., а навіть і більше перед домівкою, в закритому місці треба задержатися і обсервувати, що діється довкола

домівки. Також треба переконатися, чи за нами часом хтось не слідить. Відходити з домівки треба так, щоб цього ніхто не закримітив.

40. З господарями треба домовитися на кличку, навіть тоді, коли вони нас добре знають. Також треба з господарями мати умовний знак оподалік хати, де ми зорієнтувалися б про ситуацію господаря, домівки, а то й села.

41. Під час перебування у домівці треба організувати спец. розвідку (але конспіративно), щоб не бути заскоченим.

42. В присутності господарів не слід розмовляти про справи, це не тому, що ми їм не довіряємо, а тому, що цього вимагає від нас обережність.

43. Лежачи спати (якщо це зверху, над землею) конче ставити варту. Коли відпочиває тільки двох, тоді один спить, другий вартує (ходження одинцем не практикувати). Цінні речі не держати при собі. А перед сном десь добре їх заховати (щоб пізніше можна було їх забрати). Це передосім відноситься до кур'єрів, тим більше тоді, коли вони є без зброї.

44. Якщо приходитья перебувати в домівці, у не своїх, часом у ворожих нам людей, треба вести себе так, щоб по нас ніхто нічого не міг спостерегти (переважно в містах). Тут важливо є вміти послугуватися підробленими документами. Кількістю домівок і станом конспірації міряємо політвироблення села і його провідників.

V. Підпільник у дорозі.

45. Підпільник повинен студіювати свій терен і не ходити тою самою дорогою завжди, але різними дорогами і стежками навкруги і т.д. Одною він

приходить, іншою вертається. Це особливо важне для кур'єрів.

46. Скрізь треба мати умовлені пункти з остерігавчими знаками, або хати, віддалені від міста чи села, де могли би розпитати про ситуацію в терені, у який направляємося.

47. Вважати на всякі перелази, мости, кущі, пусті хати, вали, роздоріжжя і т.п., де можуть бути засідки на нас. Передусім треба мати це на увазі в загорожених теренах.

48. Переходячи через село старатися іти туди, куди якнайменше ходять люди. Вважати і не дразнити собак вночі та голосно не тупотіти. Зброю держати готовою до стрілу.

49. Йдучи лісом, поміж будинками, полем і т.д., абсолютно мовчати. Все вважати, що нас може хтось підслухати.

50. Переходячи дорогою, травою, мокрим ґрунтом і т.д. (тим більше, коли підходимо до домівки, або якогось іншого постою) старатися не залишати за собою слідів.

51. Дорогою, коли переконаємося, що за нами хтось слідить, старатися спіймати його, щоб переконатися, хто це такий. В кожному випадку свій слід знищити.

52. Коли підпільник вибирається в дорогу, не втаємничує всіх, куди, коли і хто має їхати чи йти. Прибуваючи на означене місце не розказує тим, кому непотрібно про це знати, звідки прибув.

53. Підводами не під'їжджати на місце свого перебування або домівки, але завжди треба або не доїжджати, або переїжджати поза дане місце, при чому поступати так, щоб підводчик виніс враження, що підпільник пішов у протилежному напрямі.

Підводчик, якщо він взятий з дому, повинен мати умовлене з родиною і ще з кимсь "алібі".

54. Навчитися використовувати ворожі засоби транспорту і зв'язку.

55. Зв'язковий, коли приводить когось по зв'язку, не повинен його втаємничувати в зв'язкові пункти (якщо цього не вимагає справа).

VI. Переписка.

56. Писати якнайменше і тільки в необхідності.

57. Писати чітко, дрібними літерами і на тонкому папері.

58. Добре є змінювати характер свого письма.

59. У переписці підписуватися спец. псевдо, а не підписуватись загальною живимим. Не називати себе й адерсату по функції.

60. При написанні вважати, що даний лист може попасти ворогові в руки, тому треба писати так, щоб зрозумів тільки той, до кого надсилається письмо.

61. Вживати шифру і коду.

62. Умовитися, як датувати переписку, щоб законспірувати час писання і висилки даного листа.

63. Перевірювати, чи хтось третій не читає наших листів (робити висновки).

64. Конечно занотовувати (шифром) дату висилки і одержання листа. Лист треба доставляти на час (це рівно ж унеможливить розкривання листів).

65. Не використовувати для приватних справ орг. зв'язку тим більше, коли цим розконспірується зв'язок.

66. Після прочитання листа зробити відповідні висновки і листа знищити.

67. Контролювати службові переписи підвладних.

68. Листи як і всяку іншу пошту, висилати зв'язковою дорогою, а не принагідними людьми.

VII. В різних випадках.

69. Підпільник також повинен конспіруватися в орг. роботі перед своїми родичами, знайомими, свояками, нареченою і т.д.

70. З великою увагою треба відноситися до підбору і перевірки кадрів.

71. В парі з конспірацією підпільників і всього членства дуже вважати на громадську конспірацію.

72. Всякі архівні матеріали, зброю, продукти переховувати треба так, щоб вони не псувались і не попали в руки ворога.

73. Всякі тайні документи переховувати так, щоб вони не тільки не могли потрапити в руки ворога, але він навіть не повинен довідатися про їх зміст.

74. Не робити в блокнотах та ін. записниках записок, яких зміст міг би розкрити орг. тайни. Якщо конечно поробити записки, треба їх зашифрувати.

75. Підпільник повинен постійно пам'ятати, коли і де при ньому знаходяться записки, документи і т.п., щоб у випадку загрози можна було їх швидко заховати або знищити.

76. Всіх членів навчити зберігати орг. постанови.

77. Підпільник не сміє здатися в руки ворога.

78. Якщо хтось силою обставин попадеться в руки ворога (таких випадків у нас бути не може), не сміє розкрити ворогові ані одної орг. тайни. Рівно ж не підтверджувати деяких тайн, про які ворог знає.

Безсильними повинні бути всякі підлески-обіцянки, погрози, тортури, які ворог примінює на слідстві. Не розкрити ворогові таємниць навіть під загрозою смерті. Коли гине підпільник (член), то гине сам, а не тягне за собою своїх друзів, які повинні продовжувати рев. роботу, не валити організації. До цього треба підготувати морально весь кадр і населення. Кадр і населення треба постійно виробляти політ. і перевірювати.

79. Пам'ятати, що всякі правила конспірації перестають бути конспіративними, коли про них починають говорити. Тому тут в кожному випадку треба проявляти свою ініціативу. Тут треба використовувати свій досвід і інших.

80. Не забувати про конспірацію в легших умовах рев. боротьби. Не дати ворогові приспати чуйності кадрів і наших мас. Пам'ятати, що держава, хоч має до свої послуг поліцію, військо і т.п., але дуже зберігає свої таємниці перед ворожою розвідкою.

81. Пам'ятати, що уміння зберігати тайну - це одна з найважливіших вимог орг. дисципліни.

82. Прикриваючись фразою "конспірація" не закривати перед членством орг. постанов і настанов, які їм необхідно знати. Конспірувати і конспіруватися це не означає, що не можна з'являтися серед мас і не вести масово політичної роботи. Масову політроботу треба посилити і посилювати постійно, бо це є найкращий зв'язок нашої Організації з масами. Тоді буде й краща громадська конспірація.

83. Конспірація не сміє ставати перешкодою в розгортанні рев. роботи нашої Організації і народу. Конспірація повинна бути не для конспірації, але

Матеріали та документи служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр.

для роботи в роботі. Пам'ятати, що від конспірації до страху — лише один крок.

4 липня 1944.

*(Незавірений оригінал. Машинопис.
Без археографічної обробки. ЦДАВО, ф. 3833, оп.1, спр. 230,
арк. 11-14).*

Документ № 11

Інструкція для структур СБ
(серпень 1944 року)

Серпень, 1944 року

Строго довірно!!!*

Загальникова інструкція

У загальному понятті розвідка має за ціль здобути і достарчити загальні і спеціальні відомості про ворога. Щоб ближче очеркнути, що це є розвідка, то у відповіді скажемо, що розвідка є це таємна армія, яка надслухує і стежить за всіма ворожими рухами на зовні, як і в нутрі держави. В подробицях показує вона нам ті необхідні способи і середники при помочі яких відповідні розвідчі органи можуть одержати різного роду відомості про ворога. І кожний розвідчик буде старатися пізнати ґрунтовно ворога у відносинах військових, політичних, економічних і технічно-промислових. Кожний розвідчик повинен взяти собі за завдання зібрати всі відомості з різних джерел більш і менш вартісних, докладно їх перевірити та з цього робити позитивні висновки.

Треба нам знайти, що розвідка це не є ново видумана ділянка, але історія її сягає біблійних часів. Вже в часах старинних, великі імператори, вожді й цісарі послуговувалися нею, бо знали, що кожна виграна битва залежить від розвідочних даних про ворога, а щойно в дальшому від власної збройної сили. І в старинних часах не було такої можливості розвідувальної, як тепер. І коли котрийсь з імператорів

---

* Напис "Строго довірно" зроблено олівцем.

хотів знати про настрої сусідніх держав, то висилав своїх послів-емісарів, яким приділював старшин у формі особистих слуг, а в ґрунті речі, ці старшини мали розвідати про настрої і почування в даній державі. В парі з різними винаходами, як летунство, радіо й телеграфи, телефони, доходила розвідка свого удосконалення так, що в новіших часах у війнах при модерній зброї розвідка є на услугах крім кавалерії, летунства, радіотелеграфів на підслуханні телефонних розмов ворога. Надзвичайні успіхи дають розвідочні дані на час одержання. Вище подані методи в осягненні розвідочних даних в таких умовах, в яких ми зараз знаходимося нам тепер відпадає. Ми можемо послуговуватися лише ролями розвідчиків піших і кінних. Тут мусимо виказати свою вправність до того ступеня, щоб нас подивляли всі наші ворожі чинники, що ми в таких умовах і при нами здобутих технічних засобах виробили собі те, за що віками боремося -Українську Державу.

Тому апелюю до всіх військових розвідчиків виконувати розвідчі завдання серйозно та на час повідомляти своїх зверхників та командирів відділів, що стаціонують в наших теренах, щоби ці слушно їх використовували. Всі розвідчики, які є до цієї праці покликані, проводять розвідку не тільки на коротку віддаль, забезпечуючи тим перед ворожим заскоченням, оточенням чи іншою несподіванкою, але також проводять розвідку на дальшу мету. Слідять ворога не тільки біля себе, але на кожному клаптику своєї і ворожої землі. Військового розвідчика не тільки цікавить, чи військо НКВД є близько постою його відділу і чи приготовляють облаву на його відділ, а його мусить цікавити і він мусить розвідати військову силу ворога та моральний стан війська.

Військовий розвідчик використовує кожну нагоду, щоб збільшити своє знання про ворога і здобути найбільше документів ворога. Переслухує полонених різних національностей, усяких придержаних прохожих людей, стрільців. Вістки, які почув, виучує на пам'ять, записує та сортує, а звідомлення з документами та запискою відсилає своєму безпосередньому зверхнику. При переслуханні послуговується картою, а в звітах подає масштаб карти та рік її видання. В звітах не уживати слів: багато, мало, повно, близько, недалеко, а подавати (якщо не знає точно): від сто до сто десять, два кілометри на схід похибка двісті п'ятнадцять, або чотири кілометри на північ від села Незнане. Дуже часто звітується про копання окопів, уставлення артилерійських гармат та про транспортування війська, а не подається у звітах детально по якій стороні (північ, полудень [південь] і т.д.) ріки копається окоп та в якому напрямі; те саме діється і з іншими справами. Звертаю увагу, щоби наступні звіти були оформленні з вище наведеними заввагами.

Працю в тому напрямку посилити до максимуму. Щоби роздобути розвідочні дані не дивитися на зв'язки, а уживати всіх засобів, всіх середників до здобуття, при чому поширювати клич, що кожний свідомий українець-українка, якому на серці лежить добро справи народу є розвідчиком.

Слава Україні!

Аркас(-)

*(Копія. Машинопис. Без археографічної обробки.
ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 229, ар. 18).*

Документ №12

Обіжник для низових структур СБ
(жовтень 1944 року)

Строго довірно.

Обіжник ч. 1.

Усім низовим клітинам СБ до відома:

Після перевірки мною терену я зауважив, що усі низові провідники СБ з недбальства і т.п. причин не стоять на висоті свого завдання і тим самим далеко не виправдовують свого обов'язку, який на них під цю пору накладається з гори.

Щоб на будуче це все не повторювалося наказую:

- звіти писати після поданого взірця і в точно означений реченець [термін] вислати мені;
- присвятити спеціальну увагу на очищення терену від сексотів і провокаторів. Зanedбування в тій ділянці не має ніякого виправдання і тому всі винні будуть притягнені до відповідальності;
- взяти під увагу яку сильну працю проводить в тому терені ворог;
- очистку терену проводити все на чисто. Стягати протоколи, котрі нам дадуть користь в міру зібраних в них матеріалів. В протоколах не надто розписуватися про життєпис арештованого, а звернути увагу і точно описати коли зістав завербованим на донощика НКВД, яким способом, тактика НКВД відносно нас, про що наказували доносити, де мав доносити, з ким зв'язаний, що всипав і кого. Якщо поляк, то чи належить до польської

підпільної організації, як вона називається, її побудова, тактика відносно нас тепер за більшовиків. На підставі цих питань виготовляється якнайширші протоколи;

- наглядати над організаційним життям. Не допускати, щоб в ряди Української Народної Самооборони входили люди не організовані, прояви дезерції - ліквідувати;

- господарчі референти надуживають своїх прав і розтрачають організаційне добро. Про такі факти доносити мені, а не самому контролювати їх;

- наглядати над справністю жіночих зв'язків, над роботою жіночою сітки. (Не допустити до любовних афер);

- на здані господарчому речі перераховувати квитки з підписом господарчого. Подбати, щоб у всіх станціях були інформатори СБ. Знати точно про відносини в кожній станиці. Про скількість війська в терені і його озброєння, ціль з якою квартирує в даному терені;

- над боївками своїми взяти спеціальний нагляд. Щоб у них не було заприміченого до того часу безладдя і розгнужданості. Завести дисципліну, навчити про відповідні форми товариського співжиття. Подбати про їх ідеологічні та історичні поняття нашої боротьби.

Організація Українських Націоналістів має перед собою велику і святу ціль. СБ, як її охорона мусить на цьому становищі себе вповні виправдати. Усякі ворожі зазіхання не сміють нас заскочити, а навпаки, мають бути скорше нами розкриті і ліквідовані.

За виконання вищого є відповідальні усі повітові, районів СБ.

Повищої інструкції не поширювати у відписах

Матеріали та документи служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр.

[копіях], а відповідно роз'яснити всім співробітникам.

Постій 7 жовтня 1944 р.

(Гроза)

*(Копія. Машинопис. Без археографічної обробки.
ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 229, арк. 19).*

Документ № 13

Зразок протоколу для співробітників СБ

Зразок протоколювання   **Строго довірно!**

Протокол писаний дня ..... 1944 р. год. ....
З підсудного (полоненого, придержаного)

1. Ім'я і прізвище, дата і місце уродження, імена родичів, національність, стан, освіта, звання, відношення до військової служби.

2. Коли і в який спосіб попав? .....

3. Допити про військо: який отряд, полк, дивізія, корпус, бригада, армія? Командний склад. Прізвища начальників, їхня національність. Їхнє відношення до нашого руху. До руху більшовицького, біломосковського. Звідки військо прийшло? Куди направляється? Питати про частини фронтової та в далекому запіллі. Організаційна схема армії. Стан національний, озброєння. Вміти відрізнити червоноармійця від енкаведиста, залідорожника, погранотряди НКВД, спеціальні отряди НКГБ (Народний Комісаріят Государственной Безопасності). Про отряди НКО (Народний Комісаріят Оборони), венкомати.

4. Магазини: точне описання такого зі шкідом і в якому будинку (мурований, дерев'яний)? Яка охорона магазинів і її озброєння? Який зв'язок має охорона з сусідніми підвідділами? Коли відбувається зміна варти? Звідки, коли і чим доповнюють магазини? Куди, що, коли і в який спосіб відставляють? Хто і в якій силі конвоює?

5. Летовища: описати точно і подати шкіц летовища. Подати летовищі будовані раніше, зараз, пляновані на будуче. На якому ґрунті побудовано (пісок, чорнозем)? Чи ґрунт пресований, валований? Чи є якісь магазини на летовищі? Мешкання льотчиків і обслуги? Яка охорона летовища? Скільки і як узброєні? Коли зміна варті? Скільки літаків? Їхня якість? Які вправи відбуваються? Коли вилітають і прилітають?

6. Будови: що, де і коли побудоване, будується чи є в пляні будувати? (Залізниця, дороги, військові рамки, магазини, бараки, окопи, бункри, протилетунські рови). Коли будову розпочато, а коли планується закінчити? Хто провадив будову? Яких і звідки уживано робітників до цього? Якого матеріалу уживано до цього і звідки його спроваджують? Що говорено відносно будови серед армійців і населення? Збудовано відкрито чи скрито? До чого будова потрібна?

7. Адміністрація: райвиконкоми, райпарткоми, сільради.

8. Настрої: серед червоноармійців. Що говорять червоноармійці про свій командний склад та взагалі про СРСР, про наш рух, рух Аліянтів [західних союзників СРСР]? Що говорить командний склад між собою, з вояцтвом та населенням? Що говорить парторг. (партійні органи) на сходинах та мітингах? Розговори про українців західних земель, про українців східних земель, поляків і інших нацменів?

9. Політвихівництво серед червоноармійців: на яку військову частину припадає політрук? На які теми провадить гутірки між вояцтвом? Як часто дістають часописи до читання по відділам?

О.Є.Лисенко, І.К.Патриляк

---

10. Судівництво: в якій формі відбуваються військові суди над вояками?

Протокол закінчено дня ..... 1944.

Зізнавав..... Протоколював.....

*(Копія. Машинопис. Без археографічної обробки.
ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 229, арк. 21).*

Документ №14

Інструкція для співробітників СБ у справі
проведення допитів

1. СВИДЧЕННЯ ЖИВИХ ОСІБ [...]
...ЯКИМИ ПОВИННІ БУТИ ОСОБИСТІ ДО-
КАЗИ...

Яку мету має допит свідків, потерпілих, обвинувачуваних?

Завдання слідчого при допиті полягає в тому, щоб під час допиту дістати від допитуваного точне і правильне оповідання про події, факти й обставини, часто в їх [...] подробицях, які є предметом дослідження в справі.

2. СВИДОК-ОЧЕВИДЕЦЬ повинен під час допиту розповісти детально і так точно про те, що бачив і чув, щоб всі ті, які слухають, але не бачили даної події, факти й обставини, могли собі відтворити все так, якби вони були свідками цього.

Свідок не очевидець, який переповідає, точніше, висловлює якусь окрему обставину в справі, повинен викласти так докладно і ясно, щоб оповідання його могли пояснити, допомогти і зв'язати відомі вже, але не зв'язані, розрізнені в праві факти, обставини і події в єдине струнке ціле.

В чому складність праці слідчого, що проводить допит?

В чому складність праці свідка, що дає свідчення?

З яких складових елементів складається праця одного і другого?

Візьмемо свідка-очевидця, який щось бачив, щось чув, який повинен на допиті все розповісти.

Таким чином в нашому процесі беруть участь такі здібності свідка: здібність сприймати навколишнє, здібність запам'ятовувати сприйняте і здібність відтворювати. Свідок повинен мати здібність розуміти бачене і правильно його сприймати, правильно фіксувати в своїй пам'яті, правильно відтворити, правильно розповісти те, що у нього зафіксовано в пам'яті.

В чому складність того, хто допитує?

Слідчий повинен уміти правильно і відповідно до інтересів слідства організувати допит, як щодо підготовки потрібних для допиту матеріалів, що дістати і від допитуваного правильну, ясну і вичерпну відповідь, необхідну для розв'язання всіх тих обставин, з'ясування яких може дати свідчення даної особи.

Слідчий повинен непомітно для допитуваного примусити заговорити мовчазливого, скритого, прихильного до односкладових відповідей і ввести в обмежені рамки балакучого, говірливого свідка.

Слідчий повинен знайти відповідну мову для розмови з дитиною і з дорослим, з малописьменними й малорозвиненими свідками, мало- і висококультурними, освіченими експертами. Слідчий повинен уміти застосовувати бесіди, формулювання питань, самих висловів до постановки питань, до розумового розвитку кожного окремого свідка.

В умінні слідчого вести по різному розмову з тим чи іншим свідком, в умінні його накреслювати й відповідно формулювати запитання, непомітно обходити ті з них, на які свідок чомусь не хоче давати відповіді. Так само непомітно для свідка знову до цих питань повертатися, щоб все ж дістати на них відповіді...

(Документ зіпсований, не має початку та закінчення. Копія. Машинпис. Без дати. Без археографічної обробки. ЦДАВО, ф. 3833, оп.1, спр. 233, арк. 77).

Документ № 15

Інструкція для СБ про структуру та методи роботи радянських спецслужб і боротьбу з ними (жовтень 1944 року)

НКГБ і НКВД

1. До лютого 1941 року був один комісаріят, а роботу оперативну і слідчу вів т. зв. "Главное Управление Государственной безопасности" - відділ НКВД.

2. Від лютого 1941 р. створено новий комісаріят під назвою НКГБ (Народный Комиссариат Государственной Безопасности) — політична поліція.

Завдання НКГБ:

а) боротьба з усіма підпільними організаціями - розпрацьовує підпільні організації;

б) боротьба з політичними злочинами в Радянському Союзі;

в) боротьба із шпіонажею інших держав.

НКГБ керує агентурною роботою, арешти проводить НКВД. НКГБ - це бюрові робітники.

Вертикальна робота НКВД [має бути НКГБ]:

1. Москва - НКГБ ССРСР.

2. Київ — НКГБ УРСР.

3. В краях (Алтайський край) і областях є Управління - УНКГБ.

4. В округах (Сибір) і районах є Отдели НКГБ - РОНКГБ.

5. В більших містах є Городские Отделы НКГБ - ГорОНКГБ.

6. РОНКГБ має участки по селах - від 5 до 9 осіб.

Це залежить від того, кілько мають сили (працівників - участкових).

- Замітки: 1. Управління мають також мільйонові міста (Москва, Ленінград).
2. Республіканські комісаріяти ведуть роботу управлінь.

Централізація роботи є в Москві - республіканські комісаріяти не мають своїх власних компетенцій. Їх існування оправдовують методи боротьби (приміром, однородна революційна організація на Україні).

Горизонтальна будова НКГБ:

1. Москва — НКГБ ССРСР ділиться на т.зв. "Главное Управление". Приміром:
  - а) Главное Управление АХО [Административно-Хозяйственный отдел]
  - б) Главное Управление Оперативних справ
2. Київ — НКГБ УРСР має т. зв. Управление (приміром, Управление АХО і т.д).
3. Область має т. зв. Отделы:
  - а) господарський отдел;
  - б) оперативний отдел;
  - в) отдел по кадрам.
4. В районах є т. зв. Отделения, але тут вже "отделения по кадрам". В районі очолює і веде роботу НКГБ старший уповноважений, або оперативно уповноважений (в скороченні пишеться О/У). Окрім цих є т. зв. Помощники опер. уполномоченого та участкові (2, 3 або 5).

Подібно побудована НКВД

В склад НКВД входить:

- а) міліція — РКМ НКВД (Рабоче-Крестьянская Милиция НКВД),

- б) войска НКВД,
- в) истребительные батальоны.

Замітка: В областях УНКВД має начальника і заступника, який звичайно є начальником УРКМ НКВД.

НКВД в області в горизонтальній будові має такі відділи:

- а) АХО
- б) ОББ (Отдел Борьбы с Бандитизмом)
- в) штаб истребительных батальонов
- г) отдел по кадрам.

б) ОББ - веде боротьбу з УПА і відділами, які діють в терені. В зв'язку з тим веде в терені розвідку, де міститься УПА, яка сила, озброєння і т.д. Цей "Отдел" веде теж оперативну роботу про діючі відділи УПА. Війська НКВД ведуть оперативну роботу в засягу пограничної полоси. Там же теж ведуть прикордонну розвідку (приміром, де є ворожі гнізда, щоб знати куди висилати своїх шпигунів).

Границі діляться на пограничні округи, або округи пограничних військ НКВД.

Осідок такої одної округи є у Львові. Командиром є генерал-майор Гусарев. Пограничні округи діляться на:

а) пограничні полки, а полки на комендатури, а ці на 4-5 застав.

б) полк ділиться на (по горизонтальній будові):

Отдел II — Розвідка

Отдел V — контррозвідка.

Замітка: УРКМ НКВД по горизонтальній будові, між іншим, має відділ т. зв. ОБХСС (Отдел Борьбы с Хищением и Спекуляцией). Міліція веде оперативну роботу по кримінальних справах.

Порівнюючи агентурну роботу НКГБ з РКМ НКВД то вона є діаметральна (протилежна до себе). НКГБ операє свою роботу на проступнім елементі, приміром ОУН, УПА. РКМ НКВД операє свою роботу на середовищі не проступному, а на т. зв. "Доверенных лицах" (двірники, сусіди, кельнери, ресторанщики, зав. готелями і т.д.). НКГБ свої кадри поповнює інвалідами, партизанами.

Витяг з інструкції НКГБ:

1. Агенти: старі агенти від 1939-1941 рр., голови сільрад з 1939-1941 рр., секретарі. Вербувати доцільно тих, які в міжчасі були членами ОУН (за німецької дійсності). В замітці про "броніровку"* робітників, кажеється не бронірувати тих, які були в ОУН.

2. Агенти з бувших адміністраторів — з огляду на добрі і вигідні контакти.

3. Наше середовище (арештовані, зловлені при втечі, нестроеві і т.д.).

4. В інструкції НКГБ сказано, що оперативну роботу в області веде другий відділ сам (значить вербує своїх агентів) і контролює оперативну роботу в районах. Оперативним робітникам в районах не вільно без згоди другого відділу вербувати агентів - звіти про вербовку треба відсилати до другого відділу. Контроля - через агентів.

5. Інструкція про повновартність агентури: а) старі; б) довго держані у в'язниці; в) деклясовані. Там же говориться про заміну старих агентів на нових - рекрутування агентури.

6. Інструкція про агентів-рейдовиків. Вони

---

* "Броніровка" - практика оберігання від призову в діючу армію особливо цінних для народного господарства країни робітників та спеціалістів.

ходять по терені, і то чужому, під виглядом спекулянтів, утікачів з армії, поворотців з роботи, пошукачів роботи і т.д. (посилають їх тоді, коли є натиск згори дати скорі розвідочні дані, а в терені немає як слід наладженої агентурної роботи). Агентами є теж типи східняків, приміром вчителів, які говорять проти Сталіна, а висловлюються позитивно про ОУН і УПА. Резиденти - совітські люди. Відомості збираються під видами збирання контингентів, сіна і розбирання танків.

Конструктивна робота СБ

1. Тотальна боротьба (фронт: НКГБ, НКВД, радянські люди, адміністратори).

2. Осередки агентури провадити в стан непевності:

а) боротьба з осередками (наскоки на осередки - ліквідація їх, малими силами тероризувати і страшити).

б) не допустити, щоб радянські люди шлялися по селах в малих групах (іти на піймання, робити засідки за селом на страх, коли іде більший відділ, на ліквідацію, як йде малий відділ).

Ціль: унеможливити вербовку агентів і контактів з ними та давання їм інструкцій (декого можна пускати, тоді пропонувати працю - рідкість, про випущення рішає гора, конкретно не ангажувати - ходять про деморалізацію).

в) усіх побитих слід хоронити (користаємо: не будуть мати певності хто впав живим, а хто вбитий). Родиться непевність, що їх люди могли зле нам сказати - вичікування, зміна плянів - немає стріч "руководителя" з агентом - це деморалізує агента.

г) робити засади на НКГБ, що їдуть на явку. (На явку їдуть, з огляду на безпеку, в часі облав).

Потрібно слідити в часі облави з ким стрічається НКГБ. Засідки можна теж робити без агента - НКГБістів ловити за всяку ціну живими - це для нас цінний матеріал.

г) стосувати індивідуальний терор (відважні хлопці, вдягнувшись у совітські мундири і з совітськими документами їдуть в район і виконують акт - для прикриття відвороту - притягнути боївку). По таких актах можна буде вислати присуди смерти до районів де є тяжчий доступ — ходять про це, що-би тероризувати.

3. До сіл: повести акцію, що-би дядьки не їздили часто до міста (карати - вибивати вікна, реквізувати корови, свині, збіжжя). Це до дефензивних методів. Офензивні методи - дозволяти їхати (їх зараз не приміняємо).

а) примінювати прилюдне вішання (при тому не вільно бити, масакрувати людини, деформувати обличчя чи ламати руки. За таку роботу буде строго каратися).

Кого карати? Не карати тих, які були поважно заангажовані в агентурній роботі. Карати лише тих, що були не дуже поважно заангажовані. (Вішати явних сексотів, істребітелей, тих, що ліквідуємо без допитів). Користуємо: НКГБ не знає, що ми можемо зробити. Найменше примінювання арешт (прикривати відділом, боївкою, дати змогу їм писати по два-три листи - НКГБ буде вважати, що їх агент живе, працює в боївці, відділі і буде чекати від них цінної інформації. Не буде в тому часі вербувати нового агента. Хай ставлять про нашу роботу гіпотези). Цих агентів ліквідується на тихо. Ходить про те, що-би не деморалізувати людей.

За агентурну роботу караємо лише того, хто

провинився.

Не вільно карати на смерть родини - ліквідацію дітей будемо карати на смерть без реабілітації (не хоче битися, а б'є слабших - це бандитизм). Можна заборонити знімати повішаного. Можна написати за що вішаємо, приміром, за зраду і т.д. Треба також повідомляти родину, що їх за це, що батько, син, муж чи брат був агентом не караємо - можуть спокійно жити і працювати - як підуть його слідами, то знищимо їх;

б) робити прилюдні мітинги на яких виголошувати промови на тему агентурної роботи і співпраці (на ці теми будуть розроблені спеціальні реферати, їх змісту треба буде стисло додержуватися). Дядько думає, що ніхто нічого не знає про всякі втечі, "броніровки", "нестройові" і т.д. Промовами демаскуємо методи роботи НКГБ — в той спосіб, здержимо якийсь час вербовку - мусять придумати щось нового. Усім погрозити, що ми знаємо з кого, як, де кажуть робити агентурну роботу. По такій промові повісити одного сексота. Це засоби проти масовості вербовки агентів через НКГБ. НКГБ може грати - на це слід звернути увагу. На мітингах можна відчитувати листи покараних прилюдним вішанням, але не довго, з найближчих сіл. Хто признається добровільно до співпраці з НКГБ - з таких перевести прилюдну сповідь на мітингу. Масове співробітництво - сілство боягузтва, п'яткування. Засада боротьби - створити хінський [китайський] мур село - місто.

Сексотів і резидентів карати карою смерті - виїмки уласкавити може лише обласний СБ. Про це треба звітувати.

Оперативну роботу і слідчу спрямовувати на

агентів АВ [агент внутренник] і резидентів - менше на сексотів. Сексот належить до мас — кадри, які не доросли будуть займатися дрібними справами, щоб підтягнути себе. Підшколювати через СО [секретный осведомитель] до АВ і резидентів. Усе до гори. Від арештованого мусимо видістати усі матеріали — треба витиснути, як губку.

По роботі АВ і резидентів слід звернути увагу на:

1. Млинарів, 2. Священників (інструкція НКГБ радить рекрутувати агентів між греко-католицькими і латинськими священиками), 3. Кооператори (постійний зв'язок з містом), 4. Адміністративні урядники в селі (голови сільрад, секретарі), 5) Учителі народних шкіл, директори (головно східняки -певні агенти), 6. Совети, які перебувають на селах (евакуйовані, пленні), 7. Годинникарі, швеці, кравці, фриз'єри [перукарі] і т.д., 8. Більшовицькі урядники, які мешкають на селі, а їздять до праці на райони (заборонити приїжджати до села), 9. Лісоруби, охорона їх, як осередок агентурної роботи.

Замітка:

В часі мітингів по селах можна буде висилати до певних людей (середовища з яких вербують агентів) пересторогу — форма опрацьована. при такій пересторозі можна буде також додати, що як доносить на НКГБ — буде покараний.

В хаті є СО і про це знає родина, тоді можна застосувати легку збірну відповідальність. В поважніших випадках, можна буде конфіскувати майно - рухоме для цілей організації, а нерухоме — знищити. Це стосуємо тоді, коли явно караємо.

Організаційні справи:

Хто має право назначувати референтів СБ? Лише референтура СБ, провідники мають лише голос до-

радчий і право вето (тимчасово може назначити провідник). У безпеці назначувати референтів може два рази вище поставлений референт. Однак тут не може бути наражений авторитет безпосереднього зверхника. Це саме відноситься і до деградації [слово "деградація" вжите у значенні - пониження у званні, посаді]. Провідник має право понижати референта СБ в урядуванні. Референтові СБ не вільно припиняти виконання своїх завдань. У виняткових випадках дозволяється лише тимчасово припиняти. Залежність звітова й організаційна до провідника, а справова до СБ. У роботі примінювати аналітичний спосіб. Звернути увагу на товариську сторінку карність сітки СБ. Розбудувати до станиці інформаторів (член або членка Організації). У районі мусить бути боївка із десяти чоловік (людей перевірити згідно інструкції). Районове СБ настановити на бойову роботу. Вишколені можуть теж вести слідство. У районі мусить бути найменше дві криївки для ведення слідств. Повітове СБ мусить займатися справами повіту, а не тільки терену на якому сидить. У звітах уживати серйозних думок і висловів. У гору передавати оригінали. Важне - це різні матеріали, головню посвідки видавані НКГБ, НКВД і т.д. В кожному районі робити картотеку всіх людей, що були в руках НКВД. Матеріали іншому робітникові СБ передавати за посвідкою. Анотації з обвинувачуваних вироків робити в 3-ох примірниках. Розв'язані справи викінчувати до кінця. Картотеку робити за таким взірцем:

1. СО, АВ, резиденти.
2. Загрожєні (всипані).
3. Підозрілі (ким цікавляться).

До 1. Генералія [головне] - псевдонім, ким завер-

бовано, коли, що всипав, що наказали робити.

До 2. Генералія - хто всипав, де всипав, що про нього знають, що питали.

До 3. Генералія - хто цікавиться, при якій справі, що подано, де тепер є.

Підготовка кадрів.

1. Підшукати в терені характерних ідейних хлопців - дати короткий теоретичний вишкіл, а тоді прикріпити його на практику до старого робітника СБ.

2. Цікаві протоколи (головно ті де є метода роботи НКГБ) давати до студіювання.

3. Звернути увагу при допитах на побудову органів НКГБ, НКВД, міліції — студіювати усякі їх письма, документи — в той спосіб доходити до цілості.

4. При звітах треба підлеглих інструктувати - пригадувати інструкцію, контролювати виконання інструкції - старатися це робити усно - оглянути і перевірити повіти і райони. Всіх робітників у повітах і районах перевірити і провести чистку, а опісля теоретичний і практичний вишкіл.

5. Учити працювати серйозно, послідовно. Зачинати від дрібних справ (по можливості своїх спроможностей) доходити до більших справ і успіхів.

Уся робота СБ себто інструктаж, методика, персональні справи є строго конспіративна. Це запоручка успіху в роботі.

*(Копія. Машинопис. Без археографічної обробки.
ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 229, арк. 37-40).*

Документ №16

Обіжник СБ для службового користування
(листопад-грудень 1944 року)

Із тактики НКГБ
(тільки для службового вжитку)

I. Ведучи нищівну політику супроти поневолених народів Європи і Азії більшовики стосують різних методів, які мають їм допомогти в закріпленні режиму та в дальшому поширенні своїх імперіялістичних задумів - шляхом підбою інших народів.

Перешкодою в цьому стремлінні являються революційні сили поневолених народів, а в першу чергу революційні сили українського народу. Тому то московські більшовики запрягли всі свої сили в ім'я знищення всіх революційно настроєних та політично зрілих елементів, які являються ядром революції. У першу чергу йде більш про знищення, або принаймні про здеморалізування того ядра, як рівно ж не забувають про широкі народні маси та про їх "розроботку".

Додержуючи обітниці "великому Сталіну", НКВД, виконуючи його доручення "за что би то ни било, потушить восстание в Украине", насаджують агентури розвідників і провокаторів, в слід за чим ідуть масові арешти, вивози, підпали, грабежі, голод та розстріли. Ціль ясна. Коли силою не вдалося зліквідувати революційних сил, тоді підступом треба вдертися до народньої душі, щоб цей народ розложити морально, та викликати недовір'я до провідників революції та бодай на

якийсь час притупити революційні настрої.

Саме в останньому часі кинула червона Москва на Україну та до інших країв цілу масу своїх агентів, що появилися тут від кількох місяців, під різними видами. Ціла акція ведеться в широкому масштабі. Побіч "дезертирів" з фронту чи робіт, вештаються гурти різних продавців голок, солі, спекулянтів, пастухів та наймитів. Всі вони говорять, що в Росії голод і тому мусіли йти на Запад. На терені Тернопільської округи появилися розвідчики НКГБ. Це ще пацани і дівчатка в віці 9-22 р. Виявилось, що це вишколені розвідчики, що покінчили 6- або 17 місячні курси розвідки. Такі курси відбуваються в таких містах:

1. Ульяновск над Волгою.
2. Коломна біля Москви.
3. Горький [слід читати "Горі"] — Грузія.
4. Москва.

По національності - русские. Ще в серпні 1944 р. НКГБ направляв таких розвідчиків і розвідчиць безпосередньо до районів, як нпр. [наприклад] Ключь Вера зараз направляє[ться] до Москви на зв'язкові пункти. Для докладнішого зілюстрування послужить ось така коротка автобіографія.

Я, Ключь Вера Степанована ур[одилась]. 14.V. 1926 р. в с. Орчик Руский, Зачипилівського району, Полтавська обл. По національності - руская. Закінчила 7 кл. неповно-середньої шк. і один рік медкурсів.

До 1933 р. з ріднею проживала в с. Орчик Руский, а відтак переїхала в Дагестан у город Махачкала. Там я ходила в школу до 1942 р. Батько партійний майор погиб 1941 р. в боротьбі з німцями. Мати працює на заводі. В сім'ї є ще двох молодших братів. В 1942 р. мене забрали на розвідчий курс в Москву,

який тривав 6 місяців. По закінченні курсу мене перекинули в партизанський загін на розвідчицю. Тут я переходила німецький фронт і робила диверсійну роботу. По трьох місяцях мене стягнули знов до Москви на продовження курсу. На цьому другому курсі підготували нас до боротьби з "бандерівцями".

На курсі було ок. 50 розвідників. Завдання я дістала:

1. Де поміщається штаб УПА?
2. Де квартирують відділи, та яке їх озброєння.
3. Провірити села.

Коли фронт пішов з над Стрипи і з-під Ковеля вперед — мене 16.VIII.44 р. перекинули до м. Збаража. Зі мною тоді з Москви приїхало 2 дівчини і 4 хлопці. Тут я зголосилася по кличці НКВД. Мене перекинено на працю в Новосільський район. В цьому районі я працювала в с. Тилиці у госп. Стахурського. Вже в жовтні 1944 мене підпорядковано НКГБ в Підволочиськах і звичайно контактувалася в Новому Селі з уповноваж. з Підволочиськ - Сідовом.

Опісля мали мене перекинути в м. Скала, а звідти я мала поїхати в Москву (ширших відом.[остей] не подаю з конспіративних причин — подала назвиська). Зараз не направляють таких розвідників безпосередньо в район, але через майора /?/ НКГБ Осипова в Підволочиськах, який є не прикріпленим при цім районі, а виступає як делегат НКГБ з Москви, направляють туди, де потрібно.

По закінченні курсів ділять їх на пункти 5-8 чоловік і в супроводі одного чи двох енкаведистів везуть на такі вузлові чи так - пересильні пункти. Щойно на такому пункті дістають конкретні завдання та йдуть в терен. В першу чергу приміщуються при

дядьках і тітках, яким бракує робітників. Тут за допомогою кличок зв'язуються з місцевими сексотами. Часом приміщуються у самих сексотів, яким подають накази та інформації від своїх шефів. Від сексотів забирають звіти і заносять їх до своїх зверхників особисто, або через спецзв'язкових, /Сідов/, які мають зв'язок напр. від Осіпова до поодиноких розвідників. Стрічі між ними відбуваються точно в означенім місці і часі. Звертають велику увагу на конспірацію, щоб не звернути на себе уваги та не провалити роботи як спостережуть, що їх слідиться, чи хтось ними цікавиться - змінюють місце побуту - для маскіровки поповняючи дрібну крадіжку у господаря у якого перебували.

Часом такий контррозвідчик дістає завдання пов'язати сітку в 4-6 сіл. Тут входить в гру індивідуальні здібності розвідчика. На Волині були випадки, що такі розвідчики мали документи в центр. областях СРСР (добре заховані), без документів, або документи з наших теренів відд. від даного села, де він(а) перебували 10-12 км.

Документ НКГБ (голубий білетік), заховують в кляпах блюзи, шапці, закопують, в швах калісонів, в майтках [трусах]. Властиві документи залишають на станиці НКГБ, але був випадок, що розвідчик мав свої власні документи коло себе.

Місячна платня: 200-300 крб. За кожний донос, залежно від вартості платять від 40 до 200 крб. Місцевим сексотам, крім грошей, платять убранням, черевиками, кіньми - добром людей вивезених на Сибір.

Характеричне, що агенти зі сходу дуже бояться і не мають охоти працювати на Зах. Землях і є випадки, що втікають.

II. Опис акції і підготовки до неї орг.[анів] НКГБ

в терені Ш у м щ и н и.

(відомості подані неповні моїми принагідними інформаторами).

Акція проти відділів УПА, а головню проти командного їх складу мала відбутися від 19-24 жовтня 1944 р. Вже заздалегідь НКГБ розробив сильну агентурну сітку в почотах командирів, в рядах УПА і в почотах теренових провідників. Люди, з яких рекрутувалися агенти, це бувші працівники НКВД 1939-41 рр. працівники КПЗУ і Народної Гвардії, а також ті, яких завербовано в м.[ісяцях] березень-липень 1944 рр. Деякі агенти мали налаштані свої лінії зв'язку до НКГБ. Коли приходила концентрація боєвих одиниць, до них приходили часом цілі рої, а то й чоти сексотів. Такі чоти "з успіхом воювали" з більш. в терені, а коли ввійшли в склад більших боєвих одиниць, тут зараз по кличках контактувалися з іншими сексотами з інших чот і так нпр. в курені мали прекрасний розвідчий апарат. Своїми лініями НКГБ посилав до завербованих командирів інструкції нових сексотів, подвійної або потрійної агентури. На час акції 19-24.X.44. агенти дістали наказ постріляти командирів, по кличках перейти до більш. війська, яке обложило ліс і тоді разом вдарили по таборах.

День перед акцією зовсім випадково приловлено секота, який все на слідстві сказав. Головним агентом був командир підстаршинської школи на назвисько Худий зі Збаражчини. За німців він був укр. поліцистом, а брат його повітовим комендантом укр. поліції. Худий мав наказ кермувати акцією з нутра. За[вдання] його було дати гасло, щоб постріляти всіх командирів, а сам мав своїми гарматками ширити паніку. Коли його конфрентували з йо-

го агентами він всіх "засипував". В почоті одного провідника було 3-ох агентів. Кулеметчик, машиніст, рядовик. Кулеметчик Луг при питанні:

Чи ви були б застрілили командира?

Відповідь: так, я був би вас застрілив. — Сам Луг був зв'язаний з НКГБ ще в 1939 на учитель.[ських] курсах, відтак був підр.[айоновим] сітки ОУН і рівночасно чл.[еном] Народної Гвардії. В зазначених вгорі днях більш. обложили навколо ліси, але тому, що ніхто з агентів до них не зголосився, вислали ок.[оло] 50 дядьків в ліс за підпеньками. А коли й ці не вертали, акцію перервано. До 24.X.44 за 4 дні більшовики не були поінформовані про події у відділах.

Бачимо наскільки многогранна розробка НКВД в боротьбі проти нас. Коли взяти це під увагу, що більш. вербують до "роботи" священство, учительство, старше громадянство — кличемо. Небезпека. Всі на фронт боротьби з червоною Москвою. Хто кого перехитрить — хто кого переможе.

П.С. Цікавий є ще той момент, що коли сексот при відділі, нпр. готовий голосить командирові про стан, то щоб "запізнати" решту сексотів командиром голосить: "Друже командир" — нпр. Явір І і т.п.

В той спосіб сексоти знали кого інвіглювати і стріляти.

(Незавірена копія. Машинопис. Без археографічної обробки.)

ЦДАВО, ф. 3833, оп.1, спр. 229, арк. 41, 41 зв.)

Документ № 17

Наказ референтам СБ (квітень 1945 року)

Слава Україні!

Наказ референтам СБ

1. Перевірити склад боївки і очистити їх від непевного елемента. Всіх сумнівних відставляти до відділів або кущів. Також відставляти туди людей менш боєздатних.

2. Піднести в боївках дисципліну до беззастережного виконання наказів і сильної пошани до обов'язку. Бойовиків, котрі: а) не виконали принципового наказу командира; б) вчинили злочин, що компрометує боївку зокрема, взагалі організацію перед населенням, в) зрадили ідею Української Національної Революції, тобто поповнили політичного злочину, г) дезертирували з боївки. Провідник Районної організації СБ в порозумінні з командиром даної боївки обв'язаний розстріляти таких бійкарів перед збіркою даного відділу. Членів боївки, що особливо провинилися і їхня провина відома населенню - розстріляти прилюдно.

3. Негайно зачати систематичну виховну працю серед боївки, на підставі періодичних видань нашої пропаганди. Постанови II-го і III-го Великого збору ОУН, з'ясуванням міжнародного становища. В боївках, які не мають свого політичного виховника обов'язки його переходять до командира групи або слідчого даної клітини СБ. Згідно з інструкціями Проводу районний референт СБ підбере собі боїв-

ки найкращих боєвиків-атентатчиків на виконання спец-доручень. При районі таких має бути 5 і 1. На випадок передишки, тих людей відсортувати від решти боєвиків з окремими криївками, окремим командиром і окремим спецзв'язком до них. Боїварі, що не увійдуть до списку вибраних, лишаються далі до диспозиції нашої референтури. Забезпечуйте собі вчасні схрони, запаси харчів та одягу. зв'язки до своїх Провідників. Схрони найкраще будувати на трьох людей з призначеним командиром даної групи "трійки". Конспіративна вартість тих схронів та зв'язку до гори має бути 100%, найкраще користуватися мертвими пунктами. Відповідальність за виконання вищесказаного покладається в першу чергу на Районових референтів СБ та їх керівників бойово-екзекутивної праці.

4. Районові референти СБ звітують своїм тереновим провідникам тільки усно і то про справи, які їх лише дотичать (організаційні справи і оперативну працю).

5. Теренові провідники не мають права контролювати пошти СБ чи рівно ж звітів, що йдуть до гори.

6. Час звітування настановлюю слідуючий: 10 і 25 кожного місяця звіти і протоколи мусять бути на пункті.

7. Прошу негайно зв'язатися з тереновими провідниками та зачати працю для вибору вірних кадрів.

8. Пригадую, що при найближчому звіті треба прозвітувати мені про закінчення копання криївок. В деяких районах, в яких праця ця натрапила на деякі труднощі, взятися негайно і використовувати кожну вільну хвилину.

Матеріали та документи служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр.

---

9. Рішучо забороняю вживати алкогольних на-
питків. За це буду притягувати винних до найстро-
гішої відповідальності.

10. Висилаю Вам шаблон, як робити картотеки
на сексотів та провокаторів.

Героям слава!

Постій 30 квітня 1945 р.

(Влодко)

*(Оригінал. Машинопис. Без археографічної обробки.
ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 233, арк. 27).*

Документ № 18

Проект інструкції для підготовки службовців
СБ (липень 1946 року)

P-31

Коломийщина

*Інструкція переписана для
коломийської округи 27.7.46.**

Інструкція
(проект)

виховно-вишкільної праці в Службі Безпеки

1946

I. Вступ

З останньої визвольної війни (1918-21 років) ми вийшли з рішенням підготовлятися до нової війни, яка в слушний час мусить прийти. В основу цього рішення Провід націоналістичного українського руху поклав, між іншим, питання виховання нового типу українця, українця готового і здібного приймати бій і його вигравати. Було видно, що на зміну першим кадрам бойовиків УВО мусять прийти нові, молоді. ОУН — наслідниця УВО — рішила перш за все виграти бій за молодь українського народу. Цей бій від його початку і до сьогодні, ведемо серед величезних перешкод з боку наших ворогів — кожночасних окупантів України і цих наших "патріотів", що не

---

* Дописано навкіс, хімічним олівцем.

вміли і не вміють чесно і без решт віддатися службі тільки Україні. В сьогоднішній час ОУН - єдина в Україні, що в боротьбі з окупантом плекає традицію бою за сильний тип нового українця.

З поділом праці в Організації виявилось потрібним розмістити її кадри так і там, де кожний із них почувався б на своєму місці і дав від себе як найкращий вклад. Свідомі своїх завдань, що тепер перед нами, і тих завдань, що їх ждуть завтра, вони напружують всі свої сили, щоб до тих завдань доростати.

Сьогодні кожний із нас є носієм більшого або меншого досвіду в праці над собою. На засаді дружної співпраці членів між собою і відповідальності зверхників за підчинених, доконується виконання і вишкіл наших кадрів.

Найкращі висліди могли б бути, коли б можна було всюди оперти цю співпрацю на вироблених характерах. Та відклик до характерів членів, що його не встигли виробити — не приніс би сподіваних наслідків. Уважаючи нашу Організацію за тверду школу життя, в якій можуть жити ті, що видержують її проби - слід було рішити на примус самовиховуватися та самовишколюватися і інших вишколювати і вишколювати.

Кожний із відділів Організації (військовий, політичний та інші) стараються мати таких членів, що були б здібні виконувати завдання даного відділу. Кожний відділ має свій ідеал людини до якого підтягуються вихованням та вишколом.

При цьому повну увагу присвячується справі добору людей. Не інакше є у відділі — Службі Безпеки. Виховання СБ-істів у нас відбувається в самій СБ-івській роботі, вишкіл, навчання і в роботі на короткочасних курсах. Дуже на часі й на потребі є зсу-

мувати наш загальний досвід з цієї ділянки і видати інструкцію виховно-вишкільної праці в Службі Безпеки, інструкцію, що стала б допоміжником для заінтересованих цією ділянкою організаційної праці. Немає в нас спеціальних шкіл та інших інструкцій СБ, де погляди на цю справу усталювалися б і оформлялись. Тоді і така інструкція була б ділом простого зіставлення передуманих і випробуваних засад. Сьогоднішній наш проект інструкції має за ціль заактивізувати думку, в першу чергу провідних елементів Служби Безпеки, справою виховання і вишколу кадрів СБ. Дальшою ціллю цього проекту інструкції є узгіднити наші погляди на найсуттєвіші питання виховання і вишколу та добір людей до СБ і програму, що в наш час найактуальніша з цього питання.

II. Завдання Служби Безпеки

Характер ОУН — військово-політичної організації визначає завдання її Служби Безпеки. Маючи за конечну мету збудування і закріплення власної держави, завдання нашої Служби Безпеки на цей момент, покривалося б із завданнями поліції, міліції, розвідки, контррозвідки, що їх визначили інші державні народи. На визначення цих завдань вирішальний вплив буде мати характер і геополітичне положення нашої країни. На сьогодні ці завдання Служби Безпеки можна було б очеркнути тільки загально і скільки це потрібно, щоб розуміти цілі нашої виховно-вишкільної праці:

1. Боротися за здоровий моральний стан в нашій Організації і проти ворожої агентури (диверсії, провокації і розвідки).
2. Охороняти матеріальні добра в Організації пе-

ред розтратою та знищенням і дбати про особисту безпеку членів і їх майна.

3. Виконувати певні функції судових властей у боротьбі зі шкідливими і ворожими елементами для Організації і українського народу.

4. Вести діяльність в чужих і ворожих середовищах в цілях розвідки (політичної, економічної, технічно-промислової, загальної) — диверсій та провокацій.

III. Добір людей до Служби Безпеки

Маючи зрозуміння завдань Служби Безпеки, слід дбати про добір відповідних людей до праці в її органах. Навіть і найкраща розв'язка питання виховно-вишкільної праці не дасть властивих людей на властиве місце, доки ми не відкличемося до добору людей. Воно тим важливіше, що СБ-істи серед конкретної СБ-івської роботи виховуються і вишколюються, а тільки в малій мірі на курсах. Тому заки заставити якусь людину до праці в якомусь органі Служби Безпеки, треба вирішити, чи вона представляє собою тип, який дає за поруку, що виховання і вишкіл (праця і навчання) уздібнять її задовільно до виконання її службових обов'язків. Оцінювати людей - це право і обов'язок провідних людей СБ. Особистий інтерес кожного СБ-іста пізнати і оцінювати самого себе. При цьому слід усвідомити собі характер СБ. Праця в органах СБ має переважно самостійний характер і вимагає від провідників невідкладних чинів [дій] на підставі власного логічного міркування і скорого рішення. Швидка орієнтацію, щодо намірів противника, зарадність в кожній ситуації, бистре зрозуміння карної істоти [суті, природи] кожного випадку, основне знання людей і сус-

пільно-політичних явищ — це головні умови, перед якими кандидат буде раз-у-раз ставати у СБ-івській праці. Цей момент, що у труднощах підпільного життя боремося за реалізацію високополітичних цілей визначає вироблений характер нашої Служби Безпеки передовсім як тайної політичної поліції. Тому до інтелектуального багажу кожного СБ-іста, повинно належати присвоєння ним великої політичної освіти.

Поминаючи те, в який час і в якому органі Служби Безпеки кандидат приймає працю є певні засади, що визначають його придатність для цієї праці. Це торкається передовсім психічної і фізичної структури його особи.

1. Психічна структура.

Цьогочасна наука, головню психологія покликана дає майже повні напрямні добору відповідних людей до СБ. Щодо психічних властивостей кандидата, що творить основу його службової здатності, то їх слід віднести до вимог щодо:

- а) загальної інтелігентності;
- б) спеціальних уздібнень;
- в) прикмети характеру.

а) Вимоги щодо загальної інтелігентності.

Інтелігентністю називають вроджену умову здібність, що проявляється в умінні розуміння нових, незнаних ситуацій, яких до того часу не стрічалось. Вона розвивається з віком через освіту і вправи. Не можна її, однак, набути через самоосвіту. Рівень інтелігентності кандидата, не сміє бути нижчим від рівня інтелігентності того середовища, в якому він має працювати. Інакше вислід його праці буде ма-

лий, або жодний. Знову ж наявність додаткових властивостей характеру, відповідного зацікавлення та спеціальних уздібень — є запорукою ліпшої службової здатності. Без сумніву, що для вищої кваліфікованої та провідної служби, вищий рівень інтелігентності є добрим показником здатності.

б) Вимоги щодо спеціальних уздібень.

Обсервація підтверджує, що до першого роду праці в СБ потрібно людей, що відзначаються спеціальними уздібненнями. Ці уздібнення відносяться до справності пам'яті, деяких змислів (зір та слух) і вдача. До речі, вони є цього роду, що через вправу у великій мірі удосконалюються до високих меж.

1. Диспозиційна пам'ять. Диспозиційна пам'ять - це здібність запам'ятати собі на короткий час службові директиви, накази та інструкції. Практична вартість диспозиційної пам'яті, виявляється голов-но в таких ситуаціях, що вимагають скорого діяння і не дають змоги на вивчення або писання важливих доручень. Від цього чи службовець СБ-іст має спеціальний рід пам'яті, залежить в таких випадках добре, або незадовільне, виконання службових обов'язків.

2. Пам'ять для фізіономії постаті. Це та здібність СБ-іста, при помочі якої він пізнає особи, що їх вже раз бачив. Друга форма цієї здібности: на підставі знимки, або опису осібняка віднаходити серед людей. У двох ділянках СБ, а саме: в слідчі службі і розпізнавчій службі. Працівники цих служб мусять відзначатися цією пам'яттю до фізіономії постаті.

3. Здібність скорого і всебічного спостерігання. Дивитися і бачити, слухати і чути - це здібність СБ-іста, які він для правильного власного знання і поступування повинен мати.

4. Об'єктивність приймання явищ і опірність владі на чужі впливи. У СБ вартість має об'єктивна, чиста дійсність. Суб'єктивне висвітлення дійсності СБ-істом, або під впливом чужого світоприймання обезцінює її здібність до вивчення нового. Ця здібність конечна передовсім для розвідників. На жаль, це тільки вроджена здібність і утруднює правильність підходу. Річевість і самостійність - це ті позитивні прикмети СБ-іста, що з точки погляду характеру уздібнюють його до властивого світоприймання.

в) Вимоги щодо прикмет характеру.

Коли мова йде про характер людини, то при наявності в неї негативних рис характеру, СБ не втягує її в реєстр кадрів. Коли в праці органів СБ уважається за добру засаду користуватися всіма засобами, що ведуть до цілі, то приймається за факт, що у відношенні до членів Організації і чесних українців, СБ-іст не послуговується безхарактерністю, як зброєю. Беремо під увагу позитивні риси характеру, ані надто мовчазливий (замкнутий в собі), ані надто балакучий тип владі не є побажаним для СБ. Мовчун - тому, що ця служба відбувається в соціальному середовищі і вимагає частих взаємин з людьми. Балакун тому, що службові таємниці можуть через нього стати загальновідомими. Обов'язковість (сумлінність), чесність, карність, працьовитість, зарадність, витриманість (впертість), відвага, замилювання до пригод - це ті дальші позитивні риси характеру СБ-іста розвідника-революціонера.

2. Фізична структура.

Фізична структура. Щодо фізичних властивостей тіла СБ-іста, які творять необхідну основу службової здатності — найважливішими вимагальними

прикметами є: зручність, загартованість, відповідна витривалість, природна постава і звичайне обличчя. Краса тіла жінок-розвідниць клясифікує їх, як службово придатних до розвідчої служби, якщо тільки відзначаються ще іншими потрібними для розвідки психічними і фізичними прикметами.

IV. Програма виховно-вишкільної праці

Виховно-вишкільна праця у великій мірі може уздібнити СБ-іста до виконання його службових обов'язків: вроджені уздіблення можна посилити і розвинути. Те, що можна здобути - досягається через навчання і вправи. Виховання і вишкіл (навчання) в СБ треба ставити на рівнорядні місця. Виховання в нашій програмі повинно проникати цілість навчальних наук. Не творимо тому окремої програми виховання. Річчю виховника і самовиховників є так користуватись навчальним матеріалом, щоб всі його вартості використати для виховних цілей. Навчаючи треба виховувати. Виконуючи певну організаційну роботу треба старатися про певні виховні цілі. В програму виховання і вишколу (навчання) дібраних до СБ людей, входять:

1. а) Плекання позитивних рис характеру людини, що роблять її сильною в боротьбі за існування - власне і народу. Позитивні риси характеру СБ-іста вичислені в розділі про добір людей.

б) Розвій моралі слід утверджувати на правильнім розумінні життя як постійного бою.

2. Інтелектуальне вироблення досягати слід через вправи і вивчення тих наук, що мають для СБ спеціальну вартість: вивчення мов, крім рідної чужих - передовсім мов наших ворогів - російської, німець-

кої, польської; географії, історії, літератури, економіки, психології та педагогіки.

3. Висока політична освіта і широка загальна освіта. Тут - ідеологія нашого руху, історія наших визвольних змагань, історія політичних рухів, історія дипломатії, історія воєн, преса.

4. Загальний військовий вишкіл і технічні відомості. Організація війська, історія військової розвідки, наука стріляння, теренознавство [топографія], їзда ровером [велосипедом], мотоциклом і автом, будова і обслуга радіо, телефону і телеграфу.

5. Культура щоденного життя. а) Зізнання товариських форм і засад культурної поведінки. б) Знання форм і засад конспіраційної поведінки (конспірація - штука [мистецтво] життя підпілля). в) Фізична культура і тіловиховання, спорт, танець.

V. Реалізація програми.

Реалізацію програми треба зачинати від найдокладнішого обдумування плану праці на найближчий час і на певний період часу загальний план). Для виховання і вишкোলів СБ мусять узгляднюватися точки:

1. Завдання СБ на ближчу і дальшу мету.
2. Організацію праці, при чому треба брати під увагу ті цілі, що їх треба реалізовувати.
3. Методи праці, що окреслюють ті спроби, які треба приміняти у виховно-вишкільній роботі.
4. Добір вишкільного матеріалу. Рами [межі] доброго вишкільного матеріалу дає програма.

Реалізовувати плян виховання і вишкোলів приходитьсь нам в умовах підпілля. І з цієї причини способи реалізації плянів зумовлюються:

1. Ситуаціями підпільного життя.

2. Недостачою задовільного числа фахових виховників та інструкторів.

3. Браком фахової літератури.

Тому:

а) Не одно з плану буде мати характер диспозиції і реалізації цього, стане справою характеру СБ-істів, їх розуміння потреби виключно власними силами будувати себе (приміром, вивчення мов, технічні вміння, фізична культура і т.п.).

б) Дещо, те що вважається найважливішим на потребу дня, реалізується і буде реалізовуватися на коротко-реченцевих курсах і шляхом видання матеріалів, книжок.

в) Головним і покищо найважливішим способом реалізації наших плянів, треба вважати самовиховання і самовишкіл, як зверхників-провідників так і підчинених. Все ж таки перед зверхниками стоїть куди більше завдання, бо мусять самотужки здобувати куди більші знання і вміння передавати їх тим, що мають під своєю опікою. По своїй природі вищий організаційним ступенем, супроти нижчого, повинен являтися допоміжним чинником і повинен бути виховником і інструктором.

Там, де можна відшукати людей з педагогічними здібностями, то на них покладати обов'язки виховників та інструкторів.

VI. Виховники та інструктори

Всі виховники та інструктори передовсім самі мусять придбати і засвоїти знання, що його слід поширювати між кадри. Тут потрібен вроджений дар, вміння навчати, а навчаючи виховувати. Першою чинністю слід налагодити і утримувати виховний контакт з вихованцями. Коли справою виховання і

вишколу займається зверхник, то його успіхи на тому полі будуть задовільними тільки в тому випадкові, якщо виявиться як педагог. Певне педагогічне приготування і педагогічна освіта з тієї причини konieczні для всіх виховників та інструкторів. Тому вивчати психологію та педагогіку необхідно. Виховник чи інструктор, що в своїй праці не бере під увагу складних психологічних проблем, що не заважає факту існування різникованих характерів і темпераментів у вихованців — не досягне сподіваних добрих вислідів у своїх навчальних і виховних зусиллях. Попри те, виховник чи інструктор мусить бути авторитетом і взірцем для вихованців. Коли вони, вичують, а вичують скоро, що виховник чи інструктор має вищу, ніж вони життєву силу (характер), інтелект (знання, досвід), що його відданість справі, ідейність є безсумнівна і очевидна, він може бути певним, що в своїй праці він не стірнеться з жодним відрухом негодування чи непослуху. Цей авторитет виховника чи інструктора не зменшиться, коли помужньому признається до повнення справ до того часу далеких йому, або таких, що вимагають спеціального часу, довгого приготування. Тактику підготовки до роботи з людьми інструктори мусять основно опанувати. В цьому питанні, також похвала і кара має своє місце, бо одно і друге (похвала і кара) є виховним середником, який все ж таки не варто часто використовувати. Заки ними користуватися, виховники та інструктори повинні собі ясно усвідомити вагу і значення похвали і кари і їх уложити в певні схеми. Найгірше, коли вихованці не розуміють природи похвали або кари, які впливають з боку зверхників, чи слушно вважають їх несправедливими. Авторитет таких зверхників упаде і замість

сподіваної користі, мається шкоду.

Бібліотека

У виховно-вишкільній праці виробляти зрозуміння вартості доброї книжки і преси, те, чого ми вимагаємо не раз від виховників та інструкторів легко і скоро можна знайти в книжці. Головно в навчанні треба старатися переконати вихованців, що книжка може їх уздібнити та уфаховити. Тому шукаємо доброї книжки і наладжуємо як найтісніші контакти між нею і нами — СБ-істами. По осередках вишколів слід творити фахові бібліотеки і популяризувати їх поміж кадрами і вможливити їм користуватися позбираними книжками.

(Копія. Машинопис. Зброшурований. Без археографічної обробки.

ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 233, арк. 44-а - 44-к).

Документ № 19

Інструкція для СБ у справі збирання
інформації про підготовку СРСР до війни
(вересень 1946 року)

Другові Іскрі!
У справі збирання інформації про підготовку
СРСР до війни.

1. Для нашої пропаганди, головню на її зовнішньому відтинкові, дуже важливою сьогодні справою є доказувати громадській opinіі світу, що СРСР готується до війни і що народам, їх самостійному існуванню, культурі — з боку СРСР загрожує смертельна небезпека.

2. Що СРСР готується до війни, це для нас всіх загальновідомий і безопірний факт, якщо йдеться про пропаганду цієї справи, то тут замало подати лише загальне і, в найкращому випадку, загальноаргументоване ствердження цього факту. Підготовку СРСР до війни, головню за кордоном, ми мусимо підтверджувати численними точними даними в цій справі.

3. Зібрати поважну інформацію в справі підготовки СРСР до війни ми зможемо тільки тоді, коли всі проводи підпілля і кожний революціонер зокрема, матимуть цю справу на увазі та через відповідних людей збиратимуть достаточні конкретні матеріали в тому відношенні.

4. В зв'язку з вище сказаним зобов'язую всі низові і керівні клітини підпілля якнайширше і якнай-

скорше інформувати своїх зверхників, зокрема мій керівний ресорт, про:

- хід демобілізації Червоної армії, її фактичний стан. В цій справі треба зібрати такі статистичні дані з терену: які річники і скільки чоловіків мобілізували большевики до Червоної армії в 1939-1941 рр. і в 1944-1946 рр. та скільки з тих чоловіків у даний момент ще служать в Червоній армії;

- в якій мірі терен західної України насичений військовими частинами Червоної армії. Подавати назви частин, їх чисельний склад, місце дислокації, рід зброї, вартість техніки (стара, нова);

- пересування частин Червоної армії, боєприпасів, пального, військової техніки залізними чи шосейними дорогами на захід. Побажані дані при цьому, як у попередній точці;

- в яких темпах проходять сьогодні вишкіл Червоної армії;

- що говориться сьогодні червоноармійцям на політзаняттях, наскільки їх морально-політично підготовляється до війни;

- розбудову на наших землях летунських баз, укріплень, баз постачання. Звернути увагу на різні так званні "военстрої";

- призов нових річників, який процент призовників звільняється від військової служби і на якій основі;

- відомості про підготовку загальної мобілізації;

- підготовку цивільного населення у воєнному відношенні (в школах, на заводах, по установах);

- в яких темпах працюють сьогодні стратегічно важливі заводи (наприклад, нафтоперегінні заводи), де дівається їх продукція;

- чи дислокуються на наших теренах харчові

склади, запаси стратегічної сировини (наприклад, нафта) тощо;

- про вивезення устаткування з заводів, фабрик в глибину ССРСР;

- як працює промисловість, яка продукує предмети широкого вжитку, чи ці предмети є на ринку;

- як психічно підготовляється населення до війни, що говорять агітатори на мітингах у зв'язку з евен-туальною війною;

- що говорять між собою про війну високопоставлені партійці, працівники адміністрації, офіцери. При обох останніх точках обов'язково подавати хто (прізвище, ім'я, пост), ще і коли, що говорив.

Всі матеріали, що своїм змістом відповідатимуть повищій проблематиці - безупинно пересилати до мене. За догляд над систематичним виконанням того завдання роблю Вас особисто відповідальним.

Відомості, здобуті посліднім часом з джерел ворога з безсумнівною правдою доводять, що применшена активність операцій поліційних органів у різних теренах заступлена до максимальних границь посиленою розвідувально-агентурною роботою, що має за ціль створити окупантові сприятливі передумови для зимових акцій. Вся увага НКВД-НКГБ зосереджена на формах, заходах і підготовці наших революційно-визвольних сил до зимівлі, а головно на розстановці рядових і керівних кадрів Організації. Особливе зацікавлення проявляє ворог в напрямку "розшифровки" системи розміщування наших сил (УПА — ОУН), проєктованими місцями перебування, зглядно закріпленням та організацією прохарчування.

Ще раз звернути увагу всім кадрам Організації на строге зберігання всіх революційних тайн, а головне на суворо конспіративні прийоми при творенні осідків, доставі харчів, що у великій мірі при легкодушному керівництві можуть послужити ворогові орієнтиром при досягненні намічених цілей.

Постій, 26. 09. 46 р.

Слава Україні!

Роберт

P.S. Повище інструктивне доручення без впровадження будь-яких змін чи додатків передати до виконання референтам СБ і другим відповідним чинникам Організації.

Слава Україні!

Роберт

*(Машинопис. Оригінал. Без археографічної обробки.
ЦДАВО, ф. 4620, оп. 3, спр. 379, арк. 32-33).*

Документ №20

Загальна інструкція СБ

За самостійну соборну Українську державу. Свобода Народам і Людині!

Розвідка

Кожний живий організм, коли він хоче бути здібним до життя, мусить мати органи пізнання, то значить, в першу чергу слух і зір. Подібно і державний організм, щоб могли існувати, мусить мати таке: око і ухо, котре мусить все бачити, чути і знати. Подібно як власник ока і уха не бачить їх, так і розвідка, котра є оком і ухом держави, не повинна бути баченою громадянином даної держави. Вона мусить бути невидима, щоб могли, успішно ділати, там де потрібне її втручання. Кожна навіть найбільш культурна держава і найкраще зорганізована має в нутрі себе певну частину людей незадоволених існуючим станом, зрештою так мусить бути, бо, на жаль, як серед нормальних людей знаходяться частинно виродки і в суспільстві. Вони творять окрему верству пасожитів [паразитів], що жирують на здоровому тілі держави. Власне для поборення цього елемента призначена розвідка і взагалі міліція, котра цей шкідливий елемент, в залежності від цілі і способу ділання, ділить на дві окремі групи: криміналісти і політичні. Власне розвідка, чи взагалі міліція, маючи завдання поборювати цей елемент ділиться в залежності від призначення на кримінальну і політичну. Після кожної акції, спрямованої проти ладу і порядку, зіставляються, звичайно хоч ма-

лі, сліди котрі є першими підставами матеріалу для слідчого судді. Він на їх підставі укладає плян розкриття злочину. Розвідники дістають різнорідні завдання, котрі, як часом здавалося, не мають нічого спільного з ділом. Власне для того повинні вони мати відповідню підготовку, знати тактичні і технічні способи використання тих, котрі спричинюються до причин злочину та виявлення їх.

Прикмети характеру розвідника

Крім знання повинен розвідчик посідати деякі видатні прикмети характеру, це є: спостережливість, відвага, обов'язковість, карність, холоднокривність, комбінаційний хист, зручність і витривалість.

Зовнішній вигляд розвідника

На зовні розвідчик нічим не різниться від оточення. Він уникає ношення течки [папки], п[а]лочки, апарату фотографічного, бо знає, що люде на селі спеціально звертають на такого увагу. Одягатися [слід] не надто блискуче, але і не по простацьки. Знати правила доброї поведінки, але мати також свій спосіб натури і поведінки при людях, різних професій і верств суспільства. Відповідно передягнений зуміє втиснутися поміж інтелігентів, селян, батярів [хуліганів, розбишак], купців, візників, шевців, злодіїв, в залежності від того, що від кого треба дізнатися. Розвідчик крім того, повинен відповідно вести розмову і пристосуватися до вимоги розмовця і в першу чергу порушити цікаві теми для нього.

Еквіпунок [екіпіровка] розвідника

Розвідчик мусить мати нотес [записник], олівець, люпу [лупу], кайдани, тасьму-мірничку [метр із м'якого матеріалу], ляк [сургуч], кавалок оронії [ву-

гілля], цинковий порошок, з пензлем, електричну лампу, ніжик і найголовніше револьвер.

Ствердження точностей

а) **Конфронтація** [опізнання]

Найбільш повніше і часто вживаним способом ствердження тотожності є конфронтація. Предметом конфронтації може бути; якась річ, труп, особа підозріла або невідома. Конфронтація відбувається при вбивствах, при розпізнаванні трупа, при нещасних випадках, для пізнання речей складених у слідстві, при виявленні спільників або властивих злочинців.

б) **Аналітична обсервація**

Розвідчик повинен виробити здатність для скорого запам'ятовування підозрілої чи слідженої особи. Це вдається при довгій розвідчій практиці. При запам'ятовуванні і описах ділимо зовнішній вигляд людини на 5 груп:

1. Опис голови і других відкритих частин тіла людини

Голова.

Велика, мала, кругла, подовгаста, висока, широка, приплюснута, випуклості на ній.

Лице.

Широке, вузьке, довге, кругле, приплюснуте, бліде, смагляве, з ряботинням, поморщене, виспувате [з характерними наслідками віспи], костисте, часто-голене, брудне.

Волосся.

Їжаком, просте, кучеряве, фасон зачоски, колір волосся: сиве, шпак, чорне, риже, руде, ясно блонд, упорядковане, розчухране.

Лоб.

Високий, низький, широкий, випуклий, простий,

похилений, - назад чи вперед.

Ніс.

Тонкий, грубий, бамбулькуватий, горбастий, кирпатий, малий, великий, довгий, короткий, загнутий, червоний.

Брови.

Широкі, вузькі, густі, рідкі, луковаті, розхилені, обвислі, зрослі.

Очі.

Великі, маленькі, примкнені, витріщені, уложені просто або скосо.

Колір очей.

Чорні, сиві, голубі, очі з відтінком жовтим, зеленим, сталевим, водянистим, блискучим або з червоним білком.

Губи.

Великі, малі, вузькі, грубі, червоні, бліді, стиснуті, розхилені, верхня або нижня вистає.

Борода.

Остра, нормальна, тупа, роздвоєна, подана вперед або взад.

Зуби.

Здорові, цорак [карієс] зубів, вставлені, золоті, кістяні, білі, здорові, жовті, зіпсовані, великі (малі), рідкі, густі.

Руки.

Великі, малі, довгі, короткі, вузькі, білі, червоні, сухі, костисті, пухлі, чисті, брудні.

2. Знаки спеціальні

Шрами на лиці, на руках, бородавки, ряботиння, родинні виспи, брак уха, брак ока, брак пальців на руках, професійні знаки на руках, грубіння шкіри, мозолі, пухирі.

3. Опис одягу

Розрізняємо форму одягу, колір, стан, накриття голови: берет, шапка, капелюх, якого фасону, баярка [картуз], лещатарка [спортивна шапка для лижників], як лежить на голові, зимовий одяг, плащі, кожухи, пальта взагалі убрання: мундур, маринарка [легка куртка], жакет, сорочка, гімнастерка, блюза [піджак], штани до чобіт, широкі, прості, кльошні, вузьку, спортові. Взуття: чоботи, черевики, туфлі, пантофлі, сандалі, кальози, чорні, жовті, білі.

4. Опис постави

Високий, низький, тримається просто, зігнутий, горбатий, худий, пузатий, поданий вперед, взад, лувкуваті [вигнуті] ноги, прості, викривлені іксом.

5. Руки.

Руки в кишенях, по військовому, заложені за спину, на грудях, розмахування руками, хід скорий, повільний, військовий, твердий, широкий, спортовий, тяжкий, пташиний.

Дактильоскопія

Один з найпевніших середників ідентифікаційних є дактильоскопія. Вона спирається на тому, що нема в світі двох людей, котрі могли б мати однакові "папілярні лінії". Є це дрібні фаледовання [візерунки] на шкірі, на пучках пальців рук, вони не стираються і не змінюються. Дактильоскопічні жилки налягають на перенесення папілярних ліній на відповідні блянкети [бланки] т. зв. Дактильоскопічні картки. Згадані картки виготовляються в трьох екземплярах, при помочі їх легко віднайти і зловити злочинця, коли він зіставив на місці злочину свої відбитки. Тому на місці злочину треба шукати дуже обережно, щоб не знищити відбиток. В випадку, коли їх знайдеться, застосувати цинковий порошок і

фалія [матеріал для зняття відбитків]. Таким способом утриману відбитку порівнюється з дактильоскопічними картками.

Сліди

Прибувши на місце злочину розвідчик в першу чергу віддаляє сторонніх, котрі не можуть дати для справи щось нового. Забезпечує сліди злочину, описує стан, в якому застав їх, робить шкіц [замальовку, ескіз, план], докладно оглядає сліди, робить знімки при допомозі фотографії і дактильоскопії, а також відливає піскові сліди, переважно тоді, коли не може взяти дослідження поліційних собак. Перепитує потерпілого, свідків, списує протокол слідства.

Начерк (шкіц)

По подільці 1:100 (виміри в теперішніх мірах [в метричній системі])

Предмети, котрі є в поблизу кімнати, зазначаємо скороченими назвами. На лівому краю даємо стрілку, показуючи північ. Беремо на увагу слідуючі сліди: ніг, пальців, рук, сліди крові, кия, воза, ровера [велосипеда], всі предмети в оточенні: кал, порвані або спалені папери і інші найдрібніші всілякі сліди. По слідах ніг стараємося довідатись рід, вік злочинця, а також суспільну класу, до якої належить. Довжина кроку від 75-80 см показує нам мушину дорослого малолітні й жінки роблять короткий крок. Форма слідів і взуття або голі стопи, дають також вказівки до якої належать суспільної класи.

Нормальності або дефекти.

Про час більш менш коли стався злочин, можемо внескувати [дізнатися] із слідів на котрих є висохла роса. Кров із землі а також із предметів убирається обережно для того, щоб піддати аналізу. Відбитки

всіх слідів робимо при помочі гипсу, воску і смоли, лою, глини, цементу т.д. Подерті опалені папери складається на шклі і ставиться в мокрому місці. Спалений папір від вологости тратить свою штивність [цупкість] і повільно розглажується [руйнується].

Орієнтація в терені і умовинах

Розвідчик стараючись мати успіх в праці мусить знати всі роди поступків, способи і вислідження пізнати терен і місцеві обставини на найбільшу знайомість людей, осіб урядових, підозрілих, караних. Підозрілі є ті особи, які не охочі до праці, п'яниці, бенкетні, ворожо наставлені проти уряду, а поза тим котрих доручено мати на оці. Над цими людьми міліція має надзир, послуговуючись своїми довіреними людьми.

Ревізія особиста

Ревізія особиста як і домашня припроваджується на приказ слідчого судді. Одначе в більшості випадків ця ревізія робиться самовільно і негайно після затримання підозрілої особи, це є потрібно. Бо затриманий може знищити обтяжуючі матеріали.

Ревізія робиться так: затриманий мусить піднести руки до гори. Питаємося чи не має зброї, обшукуєм його і обмацуємо, а по верхні кишені за поясом внутрішні кишені і під колінами. Цим стверджуем чи затриманий має зброю. Після цього приступаємо до більшої ревізії. Виймаємо з кишені всі предмети, які дуже детально оглядаємо, пробуємо підошви, обцаси [каблуки] та латки на шкарпетках, халяви, всі рубчики в штанах в блюзі в поясі і всі латки і подвійні закладки також докладно оглядаємо шапку, крім цього оглядаємо волосся, ніс, раки,

під рукавами, ротові органи і ціле тіло чи немає де приложеного пластира. Також оглядаємо пакунки затриманого, спеціальну увагу звертаємо на засохлий хліб і ковбасу.

Інвігіляція [слідкування]

Акція міліції, що має на меті вислідити злочинця, винайти, доказати його вини і виявити його співучасників називається інвігіляцією, за особами, які зробили якийсь злочин, а також за людьми, які мають щось спільного з злочином заряджується:

- а) погоня;
- б) розшук;
- в) властива інвігіляція або обсервація і слідження.

Погоня.

За злочинцем відомим поліції заряджується погоня, при чому міліція орієнтується по слідах, залишених злочинцем, така погоня називається безпосередньою. Для певності прискіпшення погоні, міліція даного району повідомляє сусідні станиці міліції, спеціально ті, в якому напрямі втікає злочинець. Таке повідомлення повинно складатися: а) докладний опис лиця даної особи з спеціальними знаками; б) опис одягу і загального вигляду; в) у виконанні якого злочину він підозрілий; г) що зробити на випадок його зустрічі.

Повідомляється міліцію на терені, де злочинець має своє помешкання, місце замешкання родичів близьких і дальніх, варстат праці [місце роботи]. Для досконалішого слідження цих місць: д) де доконтинув злочин, ж) можливо має своїх спільників. Міліція провадить розшук своїми силами, а також послуговується тайними співробітниками.

Розшук.

Коли безпосередня погоня за злочинцем безре-

зультатна, окружна команда міліції розпочинає розшук, при чому міліція розсилає гончі з листами спрямовуючи їх безпосередньо до всіх команд міліції на терені котрих дана особа останньо мешкала, має рідню чи сховок. На гончим місці уміщується:

- а) докладний опис даної особи;
- б) знимку, коли є дактильоскопічну відбитку;
- в) національність;
- г) вік та професії.

У випадку, коли ця акція не дає позитивних наслідків (14 день), краєва команда розсилає гончі листи по цілому краю, і повідомляє владу адміністративну котра при відправі голів станиць подає далі пошуковану особу і намагається викрити місце її укриття.

Розшук усіх пропавших без вісти.

До цієї групи належать особи:

- а) особи фізично і психічно хворі;
- б) малолітні. Котрі відлучилися в невідомому напрямі;
- в) жінки, що мають попасти в руки купців живим товаром і взагалі особи, що впали жертвами якогось злочину. Розшук за цими особами провадиться, як подано в першому розділі.

Обсервація (слідження)

Для того, щоб вияснити якийсь злочин, виявити злочинця зібрати обтяжуючі матеріали відкрити його спільників і врешті в вигідний момент затримати злочинця, розвідка усталює обсервацію цих пунктів, проходів, де може знаходитись злочинець, є це в першу чергу станції злодійські кнайпи [бари, кав'ярні], торговиці, ярмарки, відпусти [місця проц та масових релігійних обрядів], різного роду збори-

ща, дороги, ліси, стежки, кущі, місце замешкання самих злочинців або їх коханок. Розвідчик мусить докладно знати свій терен і мати опис пошукових осіб. До підозрілих осіб належать:

а) карані в'язницею; б) передчасно звільнені з в'язниці та видані під надзор поліції; в) особи без окремого заняття; г) ті, що живуть добре, черпаючи доходи з невідомих джерел. Самі слідження відбуваються в такий спосіб, що над помешканням слідженого уставляється безперервний надзір. Розвідчики змінюються, будучи зауважені, заміщуються між проходимими. Вони обсервують будинок та осіб, що входять і виходять з нього. У випадку, коли вигідна криївка розвідчик займає її, це може бути також близький дім, з якого добре видно обсервоване місце. Коли є багато злочинців, а справа важка, або треба розділити цілу сітку злочинців то слідиться всіх підозрілих осіб зокрема, а також людей, що з ними в'яжуться. Коли нема змоги слідити тих осіб, тоді їх фотографується, або описується докладно зовнішній вигляд. Подібним способом користуються і на публічних місцях (кіно-театр). Щоб сліджений не зауважив що над ним є око розвідчик мусить бути дуже обережним, мусить укриватися всіма можливими способами. В першу чергу часто переодягатися, характеризуватися відповідно до ролі, яку він грає, напр.: точильник, продавець, катериньщик [бродячий музикант, лірник], слуга, візник. Треба нам пам'ятати, що злочинці мають прекрасно розвинутий обсерваційний смисл, тому не вистачить перевдягнутися, але треба відповідно до одягу змінювати поставу, вигляд рук, лиця, а навіть мову. Злочинці зі своєї сторони докладають різних способів, щоб впровадити розвідчика в блуд, як при об-

сервації в місці так і в русі. Розвідчик повинен притримуватися тих самих правил. Злочинець посуваючись вулицею часто раптово затримується перед вітринами, або запалуючи папіроса, в цей час він обсервує чи хто його не слідить. Розвідчик в першу чергу мусить заховати рівновагу духа не спинюватися а цілком нормально іти далі і затриматися але тоді і з таких причин, щоб злочинець не зауважив. Найкраще слідити йдучи з другої сторони вулиці. Коли сліджений зайшов до skleпу, ми також стараємося туди зайти, або ховаємося десь за браму, щоб мати на оці хід до даного skleпу і могли оглядати усіх осіб що входять і виходять бо це можуть бути спільники. Коли зауважемо, що сліджений стоїть у вікні і дивиться на вулицю а навіть на нашу сторону, це значить, що він зауважив за собою хвоста, тоді слідження треба передати другому розвідникові. Злочинці часто для вислідження розвідника вживають знаний спосіб, при першій нагоді сліджений звертає в бічну вулицю і раптово затримується ніби поправити паньчоху, розвідник, боячись, щоб не згубити слідженого приспішує крок і раптово звернувши в ту ж вулицю набігає на нього. В таких випадках розвідчик не повинен гарячитись а іти просто переходячи дорогу на другу сторону, тільки мімоходом поглянути в сторону злочинця. Зауважити, що він стоїть, розвідчик перейшовши вулицю звертає під прямим кутом не тратить зі слідженого ока.

Випитування (тягнути за язик)

Кожний розвідчик повинен вміти провадити розмову з першою ліпшою особою. При чому в часі розмови повинен виловити зі слів розмовця дані про нього самого, або речі чи особи, що його цікав-

лять. Співбесідник не повинен розуміти замірів розвідчика, в цьому випадку міг би свідомо впровадити його в блуд. Починаючи розмову, розвідчик в першу чергу мусить зорієнтуватися, яка професія його співрозмовця, в зв'язку з тим порушує часто фахові питання, чим вкрадається в довіря даної особи. Розвідчик повинен бути менш-більш ознайомлений зі всіма професіями. Розмову треба починати якимись дрібницями напр.: з квіток, погоди, дорожнечі і т.д. а потім легенько добираємося до окресленої мети. Найкраще до цього надаються дівчата, і взагалі жінки, люде п'яні, покривджені і т.д. Велику вагу треба приділяти людям п'яним, котрі не мають таємниць, головне хвалити їх. В відношенні до жінок треба пам'ятати, що хотівши добре настроїти до себе молоду чи стару жінку, головна річ хвалити її, захоплюватися її теперішньою чи минулою красою. Також і мушени люблять, коли їх хвалити та захоплюватися їх стрілецтвом, відвагою, їх силою і т.д.

Обсервація та дослідження політичних зв'язків

Одним з найтяжчих завдань міліції, це є слідження тайних організацій затримування різних кур'єрів і т.д., що привозять інструкції, літературу, зброю та інше.

Для того заряджується слідуюче:

1. Обсервація станцій залізничних і автобусових:

а) обсервацію наламати так, щоб жодна особа не проникла до даного району не будучи зауважена службовцями міліції. Міліція повинна звернути увагу на переїжджаючих, що не є знані в районі;

б) коли треба установити контрольну службу, при чому звернути увагу не тільки на людей, але і на будинки;

в) обсервацію треба зорганізувати, щоб приїжджаючі і від'їжджаючі машини були під надзором. Ще перед 15 хвилин прибуття машини, службовець повинен бути на місці. Політичні злочинці звичайно їдучи потягом, вміщують пачки на полицях чи під лавками, при чому самі сідають з боку. Пакунок після приїзду забирають в принагідний момент.

2. Обсервація і контролю готелю.

Прибуваючи до даної місцевості, члени якої організації спеціально інтелігенція затримуються, тому тут також треба встановити обсервацію і час від часу препроводжувати контролю. При контролі спеціальну увагу звернути на документи приїжджаючих, бо більшість і значніші члени організації посуються фальшивими документами. Коли документ є підозрілий, треба негайно справдити його ідентичність. Для полегшення дослідження зв'язков[им] політичних місць політична поліція повідомляє районний чи окружний слідчий відділ про зв'язківця даної організації, подаючи крім прізвища докладний опис його а навіть, коли це можна, ціль виїзду. Треба також повідомити, що робити з ним: чи арештувати, чи тільки слідити. Тут розходиться, щоб не розконспірувати інформатора.

3. Обсервація підозрілих.

В місцевостях, де є підпільна організація і деякі її особи є відомі міліції, то вони повинні бути під обсервацією міліції та конфідентів. Обсерваційна служба мусить бути так зорганізована, щоб кожний рух чи акція ворога були відомі. До обсерваційного пункту повинні бути призначені службовці (спостерігачі), енергічні, відважні, а головне запізнані з тереном і людьми, а також з усіма можливими і оживленими способами зв'язку і контакту.

Інформації міліції

У випадку зміни місця замешкання кримінального злочинця міліція негайно передає інформації про нього на місце його перенесення. Це докладні генералі [основні дані], псевда, котрими послуговувався він в організаційних роботах, знані дані з його діяльності. Коли стверджено, що до якоїсь місцевості прибув невідомий політ-діяч і по залагодженні справ від'їхав, то в випадку, коли не вдасться добути його генералій [загальні дані], треба обов'язково старатись здобути докладний опис і передати місцевому слідчому відділові, при чому подається, що даний осібник зробив. Про кожного значнішого політичного діяча, котрий вийшов з в'язниці, треба негайно повідомити місцевий слідчий відділ, бо правдоподібно, що він по певному часі знову розпочне свою роботу. Завдання політичних розвідників, зазнайомитись з людьми даної організації. Для такого розвідника невідкладним є знання самої організації і структури організаційної тактики конспірації.

Розвідчик повинен знати:

- а) історії повстання даної організації,
- б) характеристику;
- в) програму,
- г) завдання.

Докази

Щоб розбити організацію, треба зібрати якнайбільше доказів, на підставі яких можна доказати винувачення. Є це:

1. Зловлення при малюванні кличів, вивішуванні транспарантів, переносенні, поревоженні і розкиданні літератури.
2. Писана відозва проти державного ладу або

обіжник партійного змісту, коли стверджено: коли і хто його писав, і коли письмо обвинуваченої особи буде згоджуватись з характером письма на обіжнику.

3. Листи, писані в справах партійних, часом шифровані.

4. Скриті конференції, при учаснику знайдено конспіративний матеріал.

Техніка розвідки

Служба безпеки внутрішньої і зовнішньої.

Внутрішня розвідка полягає на провадженні слідження в середині організації, котрею ми цікавимося. Щоб знати, яка то є організація, хто до неї належить і яке він займає становище або який вплив має на організацію, які заміри на будучність, то мусимо мати зв'язок з членами організації.

Розвідка внутрішня. Полягає на безпосереднім розпитуванні й обсервації осіб. Особа, що є членом організації і є на послугах міліції, називається конфідентом. Всі інші особи, що є на услугах міліції, не будучи в організації, є інформатори чи довірені. Довірених ділимо на сталих і випадкових. Вони можуть бути платні і безплатні (ідейні). Сталим конфідентом є той, що працює довгий час в організації. Випадковим є той, що дав нам раз чи кілька разів інформації, часом навіть несвідомо. Донощик за ідеї є вірніший від платного, хоч не завжди дає добрі інформації, але коли це людина інтелігентна і коли має на душі добро своєї батьківщини, може дуже прислужитися. Платні донощики дають цінні інформації і перебільшують справу, роблять з мухи слона, щоб тільки одержати зарплату. Тому використовуючи донощика, в кожному випадку треба йому давати інструкції і по можливості контролювати

роботу. Донощик отримує якийсь завдання в формі конкретних питань, на які мусить докладно відповісти або дістати відповідь. Не треба обороняти власної ініціативи, бо принагідно [можна довідатись] про цінні для розвідчика інформації. Праця донощика мусить бути так проваджена і керована, щоб достати скільки і такого матеріалу, на підставі котрого і ми могли б свobodно вибрати місце, час розбиття і ліквідації злочинця, роботи організації. Конфідентальна робота повинна тривати як найдовше. Витривалість, терпеливість, впертість, - це прикмети характеру того, хто керує конфідентальною роботою (службою).

Способи здобування довірених

Способів вишуку довірених є багато. Успіх в цьому залежить від помисловості [зваженості], фахового вироблення і впливу даного розвідчика. Розвідчик, що має завдання знайти донощика, мусить розглянутися між особами, що були карані в'язницею, підозрілими, взагалі між тими, що є зв'язані з даною організацією чи особою, котра нас цікавить. Ми мусимо перед за все докладно дізнатись про життя даної особи від найдавніших літ, пізнати його вдачу, його знайомство і зв'язки, матеріальний стан та чи вживає алкоголь. Відомості про дану особу збирається так, щоб її знайомі, а також вона сама не спостерігала, що нею цікавиться міліція. Коли дана особа не годиться бути донощиком, то треба шукати іншу. В разі потреби можна зробити кожную особу конфідентом, застосовуючи провокації і т.п. В таких випадках треба зібрати обтяжуючий матеріал і залякавши осібника, а попередньо зламавши психічно, запропонувати йому якусь неважку справу.

Коли він згодиться і виконає це, то пояснити йому, що він вже подвійно "попався". Коли особа погодиться співпрацювати, тоді треба спіткатися з нею без свідків і поговорити кілька годин. Вже перший контакт мусить відбутися конспіративно, щоб осібник бачив, що ми дбаємо про це, щоб його не побачив міліціант, це є важніше й найголовніше, бо від цього залежить чи дана особа погодиться давати інформації чи ні. Нема такого члена, щоб перед першим розвідчиком признавався до приналежності до даної організації помимо того, що хоче працювати. Для нього перший раз про організацію нічого не говорити, а розмовляємо про загальні справи. Дати зрозуміти осібникові, що будемо приятелями, розмовцями сердечними. Розмову провадимо так, щоб особа відкрила перед нами своє серце, виказала свої думки, жаль і претенсії. Розвідчик мусить використовувати різні ситуації, в яких знаходиться особа, щоб зробити її донощиком. Розвідчик в разі згоди обіцяє налагодити неприємні для нього справи, забезпечуючи матеріально та іншими способами. Старатись прихилити ту особу, зловити деякі факти. Коли донощик нічого не знає, то не примушувати, а сказати, щоб доносив те, що побачить і почує. Місце і час стрічі може вибирати сам донощик. Про організацію, про котру нам ходить, можна споминати при першому контакті, запитуючи його, чи не знає він про таку організацію. В залежності від відповіді, треба сказати, що було б добре нав'язати з цією організацією контакти. Наказати донощикові, щоб зв'язався з людьми, що є членами організації, щоб в міру можливості сам став членом організації, що буде для нього легко, коли буде знатися з представниками даної організації, хоч ще не був її чле-

ном. Перші контакти повинні бути не рідше як раз на тиждень, а коли можливо, то і частіше. Це для того, щоб зв'язати його з собою мати на нього більший вплив. Жінки з добрим елементом [очевидно "інтелектом"] і можуть часто багато допомогти. Оскільки вони не завжди певні, бо в них часто серце бере верх над розсудком. Поза тим жінка дуже язиката і через те, як донощик мало вартісна. Буває часом, що зголошується член організації і сам пропонує свої услуги. Це буває з пимсти і охоти легкого заробітку. Такий донощик може бути використаний, але і він не є вартісний, бо його донесення бувають часто тенденційні. Найголовнішими з донощиків, що є членами проводу. Такий осібняк може інформувати про всіх членів організації, про відносини і заміри її. Працю одного донощика треба справджувати другим. Між собою донощики не повинні знатися. Донощик мусить бути: пунктуальний, обережний, правдомовний, щирий і холонокровний.

Облава

Щоб запобігти бандицтві кримінальному, а в першу чергу політичному, котра має осідки в труднопрохідних теренах або в селах з більшою кількістю злочинного елемента, міліція препроводжує облаву. Для успішного проведення облави є необхідне.

1. Терен, на котрому має відбутися облава, повинен бути докладно вивчений через службовців міліції. Вони повинні знати кожний пункт, кожну криївку, окопи, яри, бліндажі, руїни, опущені будинки (спеціально ті, що стоять на узбіччі), повинні знати ті місця, де відбувається нелегальна продаж горілки, ті доми, де ночують цигани, волоцюги і т.д., будинки політично підозрілих осіб, всі переходи через

ліс, багна, дорожки, лінії і т.д.

2. Кожний вище згаданий пункт повинен бути докладно переглянутий, бо там найчастіше можна спіткати пошукуваних осіб.

3. На облаву спроваджується службовців міліції із сусідніх районів, в разі більших теренових труднощів із дальших міліційних пунктів.

4. Кожна міліційна стежа повинна мати шкіц терену, на якому мають бути зазначені пункти, що їх треба прислідити. Крім цього кожна стежа повинна мати список осіб, підозрілих і пошукуваних з цілого повіту.

5. Розмір терену обняти облавою є залежний від кількості міліції.

6. Всі затримані особи, до яких будуть певні підозріння, мусять бути справджені.

7. Розпорядження про облаву видавати в останню хвилину, для того, щоб про неї не довідалися злочинці. Найкраще робити облаву, занявши вихідні позиції і пункти, підїхавши вночі до них далекими дорогами. Сама облава починається перед досвідком.

СЛАВА УКРАЇНІ — ГЕРОЯМ СЛАВА!

*(Копія. Машинопис. Без дати. Без археографічної обробки.
ЦДАВО, ф.3833, оп.1, спр. 231, арк. 3-10).*

Документ №21

Інструкція для оунівського підпілля підготована співробітниками СБ

Конспірація

Вступ:

Найкращою зброєю поневоленої нації в боротьбі за незалежність є її підпільні революційні організації. Революційні підпільні організації - це вияв невмиручости, творчости, життєвости нації. Тут гуртуються найкращі з найкращих, тут твориться найкраща армія. Тут діють найкращі лицарі в темряві. Найбільшою силою революційної підпільної організації є таємниця її ділання. Як в армії зброя, вивідування — так тут таємниця.

Підпільна революційна організація буде доти страшна для ворога, буде доти мати силу, доки в неї буде збережена якнайбільша тайна діяння. Підпілля найкращий панцир, зброя поневоленої нації.

Армія в таємниці до часу виступу — дратує, страшить, лютить ворога.

Підпілля це засіб до осягнення мети Самостійности.

Вояк без зброї - член підпільної організації без конспірації — згине сам, потягне за собою упадок інших.

Конспірація це лише держання язика за зубами, а перш за все правильне ведення праці (ділянки, обставини, час).

Ворог має всі засоби для знищення нас — міліони війська, модерна зброя, засоби зв'язку, техніку,

шпигунство, тюрму, владу, гроші. Ми — підпільна організація на здорових моральних основах і на найдосконалішій конспірації.

Наш успіх (секрет нашого успіху) — конспірація.

Розріст і поглиблення організації - багато причин до вияву.

Бездільність, безчинність, страх — конспірація.

Конспірація - це правильне ведення підпільної боротьби. Від доброї конспірації до страху лише один крок.

Хто виправдовує свою безчинність конспірацією, не є конспіратор, а боягуз. Добрим конспіратором є той член підпільної організації, який мудро, хитро і безперечно виконує назначену йому роботу.

* * *

І. Конспірація - від латинського слова "конспіро" - значить затаювати.

Таємниця слова, духа, поведінки.

а) Слово найбільший ворог, язик без кости, сказане раз не вернеться. Довгий язик прикмета слабкої людини.

б) Напади слабости, коли прогрішуємося проти мовчанки:

1. П'янство, куріння, любов-кохання, нервовість, змучення, зневіра, нестримана гарячка.

2. Добрий настрій, п'янство, товариства.

3. Злість — зхвильованість, нервовість, змучення, зневір'я.

4. Хвальба, гарячка, нестриманість.

5. Страх.

6. Скорє зживання з людьми.

в) Мовчанка (6 т.[очка] Декалогу), не лише в словах, але й у письмі (не вільно писати щоденника чи

спогадів).

1. Про організаційні справи можна говорити з зверхником і підчиненим. Поминати розмови з нечленами, членами, з якими не маємо зв'язку (зрозуміло, що тут йде про організаційні справи). Щоб члени між собою не говорили про організаційні справи.

2. В розмові з людьми звернути увагу на такі роди справ:

а) справи, про які не можна говорити ніде (різні дії боївки, офензивні методи і т.д.).

б) справи, про які говориться де-неде (симпатички, співчуваючі наші люде).

в) справи, про які говорити скрізь.

Про організаційні справи зі всіма бути глухим. Важення слів (роздумувати над кожним словом).

3. Конспірація в вузькому оточенні.

а) Вузьке оточення — родина, батьки, брати, сестри, жінка, діти, наречена (поведінка дома).

б) Ширше оточення - друзі, приятелі, знайомі, свояки, сусіди, принагідні товариства (поведінка на вулиці, поведінка в школі, уважати на рух, крок, рівновагу духа).

II. Не менше як мовою, розконспіровуємося своєю поведінкою.

а) Поведінка природня без гордості, зарозумілості.

б) Примірюватися до обставин (одяг, мова, теренна привичка, привіт). Нічим не сміємося зрадитись (шепотання, відкликування когось, передавання записок, пакунків, товаришування членів, у церкві, на якійсь okazії, пиятика, товариство, пісні, промови, виступи, показування себе поверх на кожному кроці, природна поведінка, щоби ані тіні не було зверху, що є в нашій душі і що ми робимо).

Зрівноваженість, холоднокровність, обдумання, опановання себе.

Словом, поведінкою зраджуємо таємницю свого духа, свого я.

Розконспіровуючись перед більшою кількістю людей, заганяємо в могилу себе і організацію (Це — злочин).

Конспіруючись скромністю, стараємось не знати цього, що нам не треба знати (нові члени хочуть знати все).

Чого не знаємо, того не зрадімо, люди - людьми.

Слабости: говорення в сні, епілептики, тортури фізичні і моральні, підступи ворога, заломання і т.д.

Точність до хвилини, наказ — річ свята, неточність нараз потягає за собою великі втрати не лише в роботі, але й в людях.

Холодний, спокійний, врівноважений - проти самого себе.

До II. Не розмовляємо про організаційні справи на вулиці. Кожночасно звертати увагу на те, що нас слідять. В розмові на вулиці вміти звернути на веселу товариську тему. Ми — провідники не з призначення, а вирости з ґрунту. Кожний з нас мусить побачити щось кращого, оту нашу вищість. Ми — аристократи духа, живе уособлення й носії нашої ідеї. ми тверді, в першу чергу до себе, відтак до інших. В нас думка, слово, чин - згідні.

В нас мораль, світогляд, активність.

Ми будуємо круг себе життя організації.

Ми будуємо других і самі ростемо.

Наш кожний крок без закиду.

Ми вміємо вчитися ритму життя, оточення, пізнавати його болі і знайти на них лік.

Ми даємо розв'язку всіх питань життя, все норму-

ємо, провадимо.

Ми у всім авторитетні - тоді ми провідники.

Наш кожен чин, кожна хвилина нашого життя пливе під кутом нашої мети — Самостійної Української Держави.

Алібі (обман)

Алібі (обман) французьке слово, значить затушувати.

а) Вважаємо, що кожен наш крок є сліджений.

б) Фікційна причина: зустрічі, виїзди, віддалення з дому, сходини і т.д. Вона мусить вдоволити і переконати не лише рідню, сусідів, знайомих, але й поліцію. Добре обдумувати.

в) На кожний наш крок мати ясне оправдання. Щоб не бути заскоченим. При зустрічі насамперед умовити алібі, бо кожної хвилини можемо бути розірвані поліцією, отже тут однаково треба говорити. Обдумати: "що ми тут робимо", "чи ми знайомі особисто", "від якого часу", "про що ми говоримо" і т.д., щоби кожночасно дати однакову відповідь.

Перепровадження збірок і сходин

а) Члени сходяться тільки на сходинах. Члени не товаришують, не пристають.

б) 1. Час. 2. Місце. 3. Клички. 4. Алібі. Два типи членів, одні поширювати свої знайомства і організації - другі обмежуватися до знайомства одного члена. І одні і другі не добре роблять.

в) Планування: 1. Мета. 2. Час і місце. 3. Повідомлення. 4. Прихід. 5. Програма. 6. Розхід.

г) Роди сходин: 1. Ділово-навчальні. 2. Святочні.

3. Контрольні. Щодо змісту і щодо кількості то: 1. Звенові, 2. Групові.

д) В день: в приміщенні хати, в лісі, клуні, уряді, бюрі, школі, часом в ресторані і т.д. Але треба підбирати відповідний час перед і після занять (урядових годин). Приватні хати стежать сусіди. Вміло перепровадити.

е) Повідомлення, стягання людей через умовні знаки (чухання потилиці, руки і т.д.). Мати приготовлених і означених кілька місць. Зходяться по одному, не разом, різними стежками, а не одною. (Більші сходина, зголошення і пункти). При групових і контрольних сходинах охорона є відповідно умовленими заходами (свист, сякання носа, кашель і т.д.). Поворот до дому. Не ходити разом, не дразнити собак, в місті мислити, вважати, чи хто не слідкує.

Проби (опанованности і витривалости).

1. Наскок поліції.

2. Фіктивне арештовання, допити, тортури, інсценізований розстріл (так випробовувати головно: базік, самолюбів, анархістів, хвальків).

Лекші проби.

1. Голодівка (8 год.[очевидно "діб"])

2. Неспання (3 добі)

3. Бичування (скрученим мокрим рушником по спині).

4. Марш (60 км).

5. ....

6. Не сміятися, не співати і т.д. (певний час).

[Організація це] Не дискусійний клуб, пливке політиканство, а армія найкращих, що веде бій на визволення.

Довір'я до себе, пізнати, загартувати та випробу-

вати себе (сила волі, терпеливість на біль свої нерви, і твердість характеру).

Кар'єристи і слабодухи бояться проби, щоби не виявити їхньої слабости.

Проби молодих, нових членів - старі своїм життям дали доказ своєї вартости.

Проби, або щоб загартуватись, або в час викинути

Інвігіляція, ревізія, арешт, слідство, суд, тюрма.

I. Інвігіляція

1. Рівновага духа, поведінка / 9. точка Декалогу.

2. Тактика займанців (НКВД, поляки, мадяри, німці) мають свої питомі методи, часто змінні в просторі й часі.

3. Інвігіляція - дві причини інвігіляції:

а) підозріння-донос — провірення правди доносу.

б) вина - виявлення всіх ниток, зв'язків, адрес (листи), люде і т.д. (є всі дані до арештовання, але якийсь час...).

(Це звичайно в мирний час, в воєнний час усе зразу ліквідується).

в) кожний уважає, що він сліджений і після того відповідно поводитися, (звільнення з арешту - відвідини, слідження).

В місті дверники [швейцари] і керівники будинків на службі поліції (пізнати співльокаторів, співробітників в праці).

В селі - злодії, п'яниці, бувші НКВД-ти, сексоти, листоноші, спекулянти і інші слідять, пронохують настрої людей. Відноситись до них байдужо, ні ворожо, ні по-приятельськи. В разі виявлення, донести, де слід, не ліквідувати, бо ворог знайде другого добре замаскованого.

II. Ревізія

Завжди бути готовим до трусусу, ревізії.

Дві причини ревізії:

1-ша: знайти нелегальний матеріал, що міг би доказати вину.

2-га: вина вже є, а ще треба шукати решти. Панування і спостережливість, вважати, що кожний наш рух обсервують - тактика.

Поліції — родина (чемність, тактовність, усміх, спокій, якщо перша причина, - не роздратує поліції, якщо друга, - то уможливить нашу втечу).

Спокій родини (через нашу поведінку).

Руки поліції слідкувати - відкидання нелегальних речей (література — зброя).

Заздалегідь підкинені нелегальні речі через агентів (село: в стрісі, в загаті, землі; місто: в бібліотеках і т.д.) в порозумінні з поліцією. Агенти поліції на власну руку підкидають, щоб заробити, вислужитися і т.п. В таких випадках рішучо заявити, що це не ваше; багато не говорити, спокійно, мудро.

III. Арешт.

1. Спокійно, мужньо попрощатися з родичами (задержати спокій родини, повагу у ворога).

2. Одягти білизну, вбрання, взяти коць [одіяло, покривало], наїстися, взяти харчів, тютюн, сірники, олівець, кусок самобрийки, (захований в пуделко сірників, дашок шапки, в черевиках), кусок графіту з олівця (запхати в хліб).

Поводитися так, щоб не кинути найменшої тині вини.

IV. Слідство.

1. 9-та точка Декалогу. "Згинуть, але не зрадить". Говорити якнайменше, відповідати на питання завжди на думці, хоч би відповідь була в нас

на язиці, не міняти зізнань, пам'ятати все, що сказали, не вдаватися в філософічні, політичні дискусії, на питання відповідати питаннями, як брехати, то вмгло до кінця.

2. Дві методи зізнань.

Перша: негація — заперечення всього, ні до чого не признається, на все відповідь: не був, не бачив, не знаю, ні.

Друга: демонстрація — плюнути словами правди в вічі катови, мати силу волі знести наслідки такого кроку (тортури). Приміри: Данилишин*, Байда**, Базарці***.

Тортури фізичні і моральні.

Фізичні: биття, голки за нігті, виривання волосся, безсонність, голод, купелі, пальці між дверей і т.д. Методи ГПУ.

---

* Данилишин Дмитро (1907-1932) - псевдонім "Оса", бойовик УВО й ОУН. Був членом бойової групи "Летюча бригада". Брав участь у експропріаційних нападах на "Банк людови" в Бориславі, поштові відділи в Трускавці та Городку. 29.8.1931 Д.Данилишин разом зі своїм племінником В.Біласом, за наказом Організації, ліквідував начальника східного відділу міністерства закордонних справ, депутата Сейму Т.Голувка. Арештований польською поліцією 30.11.1932. Страчений разом із В.Біласом у львівській в'язниці "Бригідки" 23.12.1932 року.

** Вишневецький Дмитро (р. н. невідомий - 1563) - український князь, перший із достовірних українських гетьманів, засновник Запорозької Січі на о. Мала Хортиця (1552 р.), прославився своїми походами проти татар і турків. Потрапив до полону, закатований турками.

*** Базарці - назва походить від містечка Базар (зараз село Народицького району Житомирської області). 17.11.1921 року коло Базару під час Другого зимового походу в бою з Червоною армією зазнала поразки Волинська група армії УНР. 23.11.1921 року у Базарі більшовиками було розстріляно 359 полонених учасників походу.

V. Суд.

1. На судовому процесі триматися подібно як на допиті. Ворог не сміє бачити упокорення.

2. Гордо, гідно, без благань.

3. Вирок смерті, як найвище відзначення приймати спокійно, поважно, гордо, святочно.

Додаток: виправдання, звалювання вини на інших і т.д. Польський суд*.

VI. Тюрма.

В камері не звірятися ні перед ким. Сексоти.

З товаришами камери жити в згоді і солідарності. Триматись гідно і чесно. Не просити і не запобігати ласки у сторожі. В співжитті з другими знати свою ціну, дешево себе не продавати. Шанують тих, хто сам себе шанує. Приклади з тюрм: Володимир, Тарнів, Луцьк.

**Переношення, переховання і перевоження
нелегальної літератури**

1. Переношення. Все маскувати, примінюватись до обставин. Жінка, муляр, урядник, студентка і т.д. Гармонія між клунком і тим, що несе.

2. Пакунки - грипси [записки з таємною інформацією] зашиті, або в руці, ніколи в портфелі. Найкраще надаються жінки.

3. Перевезення. Фірою з дровами, гноєм, збіжжям, мукою, соломною і т.д.

Потягом — валізка, або особистий вантаж здати на багаж.

Переховання нелегальної літератури і зброї.

Сховки робити там, де нікому і на думку не впа-

---

* На жаль, "Додаток" не зберігся.

де (город, в землі викопана скринька, забудовання сусідів).

В місті: долівка, чемодан, шуфляда і т.д.

Хто працює в підпіллі, в себе не повинен нічого переховувати. Мати для підпільних зимовики. Хати для провідників терену, його співробітників, зв'язкових, для спеціальних людей, все наперед приготовлене, забезпечене, охорона, остерігаючі знаки (літом краще, але для партизан). Хати, де нема малих дітей, люде мовчазливі, живуть у згоді і не скупі. Можливий відхід, сусіди, з краю села. Криївка добре влаштована і замаскована - скарб для організації, але про неї багато не сміє знати.

Місто, передмістя, або головний центр. Документи.

Перевіз підпільників, як хворих, сам за фірмана, бічний шлях, охорона. Підпільні обережні, відважні (ані боягуз, ані гарячий не може бути). Підпільник мусить бути скромний, вміти жити з людьми, видержливий на голод і холод, завжди вдоволений. Це найкращий репрезентант нашої ідеї - вояк. Не показувати зброї. Поводитися скромно, морально. Підпільник - це живий пророк святої ідеї, вояк героїчної армії. Маса хоче його таким бачити. Йому не вільно курити, пити і за дівчатами ходити, бо може прийти моральна гниль, розклад і руїна. Здоровий фізично, фанатичний вірою в перемогу, він веде вже сьогодні бій за Україну.

Розкидання летючок, розвіщення прапора.

1. Роди летючок (святчні, пропагандивні, закличуючі до акції і т.д.).
2. Село. Розношення по домах, підкидання, роз-

клеювання, розвідка і охорона.

3. Скупчення людей. Відпуст — свято. Прикріплений і замаскований валок з гумкою, тюк обмотаний, передіркований шнуром папір, викидання руками, пружиною, всовування в кишеню.

Читання нелегальної літератури.

1. На сходинах.

2. В самому відповідному місці, мати легальну літературу, мати сховок.

Листування, шифрування, коди, стрічі, умовлені знаки, клички, зв'язок.

1. Л и с т у в а н н я.

а) Пошта, тонкий папір та грипси.

б) Симпатичні чорнила не висушувати промакачкою, по одержанні нагріти над лямпою - викликати.

2. Ш и ф р у в а н н я. (Роди шифрів).

а) Умовні знаки. Всі букви абетки замінювати умовними знаками (гієрогліфи, стенографія), легко писати, скоро відгадується.

б) Квадрат абетки, простий. Абетка ділиться на шість стовпців по 5-ть букв, замість букв виписати цифри. Найбільш вживається в тюрмі, при стінному перестуку.

в) Квадрат абетки мішаний. В цих самих рамках, що й попередні, уклад, велич, Дніпро, густа, хомяк, Везій, ф, ц, ш, щ, ю. Можна скомплікувати, встановлюючи за відповідною цифрою другу умовлену.

г) Ключовий. Ключ-слово з 8-9 букв, писане по-земо [почергово] в нумеровану сітку. Далше букви встановлюються від кожної букви починаючи як йде в азбуці. Тут одна буква може бути в кількох місцях, отже її можна шифрувати кількома цифрами. (Ключ можна вписувати різно: по-земо, в першій лінії, вгору, взаді).

д) Числовий. Ключем здати. Число підписується під словами, які мають бути зашифровані. Цифра під буквою. Пишеться ця буква, яка вказує число, що під нею стоїть. Рахуємо вперед, при відшифруванні назад. Можна ускладнювати, уложити іншу чергу літер (числовий зашифровувати ключовим).

е) Книжковий. Умовитись сторінку книжки. Пишеться дробами: рядок - чисельник, буква - знаменник; рядок — ціле число, слово знаменник, буква чисельник. Накोलювати, закреслювати букви.

є) Віршовий. Умовляємось якийсь вірш, пісню.

з) В азбуці взад - вперед.

і) Шифруємо певні речення, не поодинокі слова, або змісту закінчення. По змісту закінчення попереднього можна розшифрувати зашифроване. (Адреси, прізвища, клички, зустрічі і важливі накази). Не вільно шифрувати: друже, Слава Україні, бувай здоров, по цьому можна пізнати шифри.

2. Шифруємо дослівно все, але тоді без вступів, титулів, закінчень, перерв. Без коми, разом. Назви шифрів. Можна мати умовлених кілька шифрів, тоді можна їх поназивати іменами, буквами, числами; при писанні зазначувати.

3. К о д и.

а) Коди - це підставлені слова на означення таємних імен, назв, справ і т.д. Прим.: організація — крамниця, член — цукор.

б) Кодом треба поназивати всі справи підпільного життя (члени, ступені, зброя, години і т.д.). Кодом не лише писати, але й говорити.

в) Одного коду не вживаємо на великому терені. Коли берегти, давати лише тим, кому треба корис-

туватися.

4. С т р і ч і.

а) Без зустрічі нема організації. Зустрічі — це найбільша небезпека для організації. Отже треба їх вміло проводити.

б) Докладно плянувати, точно виконувати: 1. Час (точно рахувати добу на 24 од., брати час офіційної влади). Дата, година, де, в якій порі, базар, кладовище, вулиця, уряд, ліс, кіно, церква. 2. Місце (двері підходу точно означити). 3. Повна кличка (розпізнавчий знак, вступна кличка, властива кличка). 4. Справа (святочні сходи, вишкільні, ділові). 5. Алібі (в дома, в дорозі, на місці). 6. Запасова зустріч.

Все нормальне, природне (пора дня, ночі, місце убрання, професія) ліс в день, ніч — поле, церква — неділя, кладовище — ніч, вулиця в день, дівчина — вечір, пляжа — по обіді.

в) Брати під увагу, хто має прийти на зустріч. 1. Віддаль. 2. Родинні справи. 3. Праця. 4. Місцевий звичай. 5. Довжина часу зустрічі (треба подавати, як довго чекати один одного: місто - коротше, село, ніч - довше. В селі час міряється по сонці, годинники йдуть неправильно).

г) Місце - адреси точно подавати. 1. Вулиця, точно в якому місці, між якими номерами домів. 2. За містом. 3. В лісі - точно подати місце, рів, дерево, яр і т.д. 4. Площа, напрям ходу. 5. Військо, поліція, державні інституції. 6. В малих містах: театри, кіно, церква, ресторан, вечірки, вечорниці, де не вільно зустрічатись, всі людину обсервують. 7. Мости, пам'ятники, клуб, читальні, перехресні дороги, залізничні станції ворог обсервує. 8. Місця, розконспіровані ворогом, або звичайними

людьми, - заборонено.

д) Повна кличка.

1. Розпізнавчі знаки, природні (в день зовнішній вигляд, в ночі свист, гук, кашель і т.д.).

(Документ поданий не повністю внаслідок відсутності закінчення).

Копія. Машинопис. Без археографічної обробки (за виключенням пунктуації, коли це викликано необхідністю правильного прочитання тексту). ЦДАВО, ф. 3833, оп.1, спр. 231, арк. 11-15).

З М І С Т

Передмова	3
Документ №1 Боротьба й діяльність ОУН під час війни Інструкція Служби безпеки (травень 1941 року)	46
Документ №2 Звіт Управління Державної Безпеки (серпень 1941 року).....	91
Документ №3 Інструкція Службі Безпеки ОУН (серпень 1942 року).....	101
Документ №4 Відозва-листівка підготована спеціалістами СБ (листопад 1942 року).....	138
Документ №5 Інформація теренового провідника СБ у терені "Море" "Чубарика" від 24 грудня 1943 року.....	140
Документ №6 Інструкція для окружних референтів Служби безпеки ОУН (грудень 1943 року).....	143
Документ №7 Обіжник ОУН для внутрішнього користування підготований співробітниками СБ (травень 1944 року).....	146
Документ №8 Відозва-листівка підготована спеціалістами СБ (травень-червень 1944 року)	155
Документ №9 Наказ комендантам СБ Військових надрайонів 3/3 і 2/2 та комендантам Військових районів (травень 1944 року)	158
Документ №10 Інструкція СБ для підпілля (липень 1944 року).....	161
Документ №11 Інструкція для структур СБ (серпень 1944 року).....	172

Документ №12 Обіжник для низових структур СБ (жовтень 1944 року).....	175
Документ №13 Зразок протоколу для співробітників СБ.....	178
Документ №14 Інструкція для співробітників СБ у справі проведення допитів.....	181
Документ №15 Інструкція для СБ про структуру та методи роботи радянських спецслужб і боротьбу з ними (жовтень 1944 року)	183
Документ №16 Обіжник СБ для службового користування (листопад-грудень 1944 року)..	193
Документ №17 Наказ референтам СБ (квітень 1945 року).....	199
Документ №18 Проект інструкції для підготовки службовців СБ (липень 1946 року).....	202
Документ №19 Інструкція для СБ у справі збирання інформації про підготовку СРСР до війни (вересень 1946 року).....	214
Документ №20 Загальна інструкція СБ.....	218
Документ №21 Інструкція для оунівського підпілля підготована співробітниками СБ.....	237

**МАТЕРІАЛИ ТА
ДОКУМЕНТИ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ
ОУН(Б)
у 1940–х рр.**

**Зібрали й упорядкували
О.Є. Лисенко та І.К. Патриляк**

Матеріали та документи служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр.

О.Є.Лисенко, І.К.Патрляк
